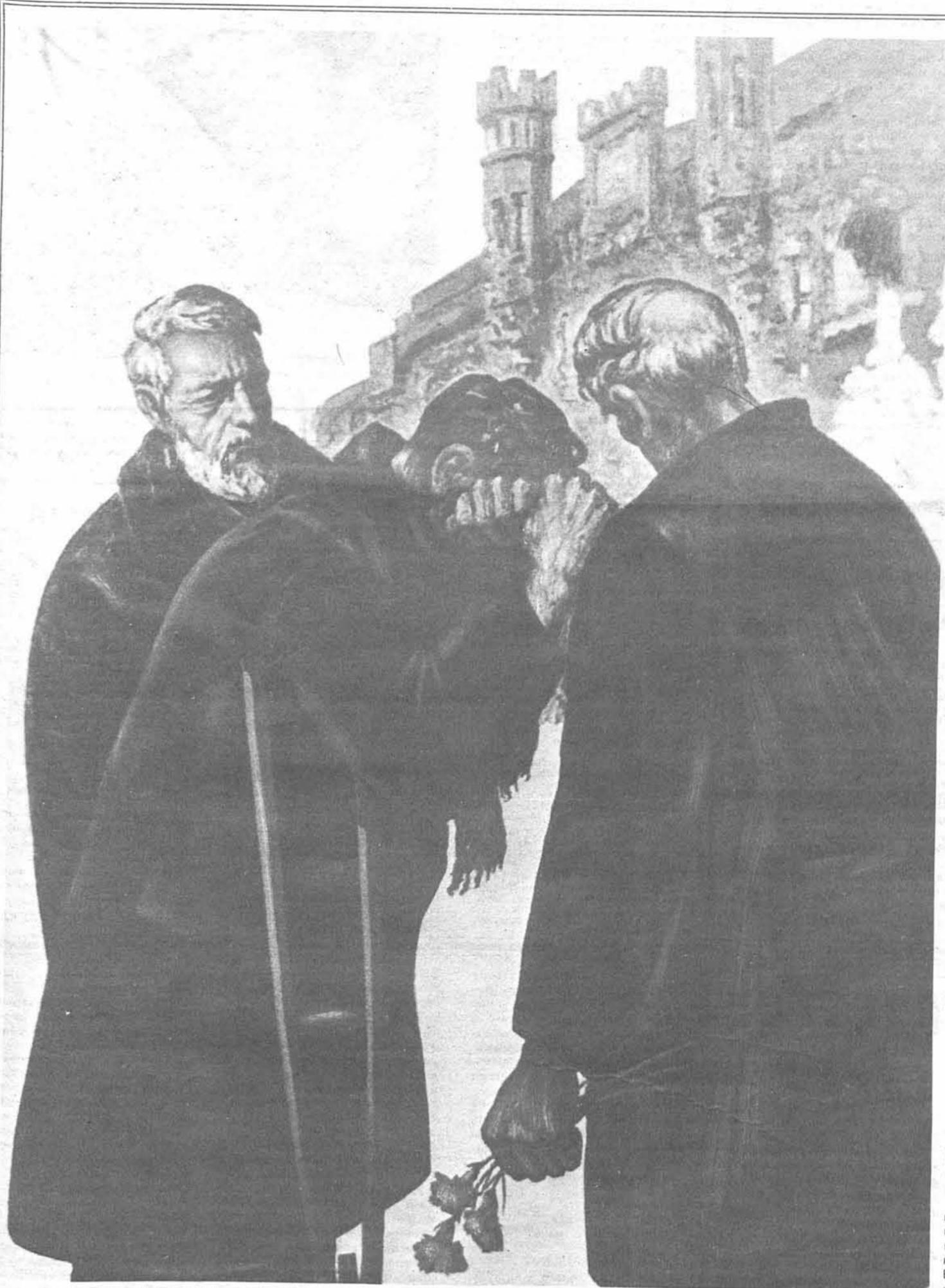

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 20 чэрвеня 1986 г. № 25 (3331) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

А НАД БРЭСТАМ ЦІШЫНЯ ТАКАЯ...

45 гадоў назад
пачалася гераічная
абарона
Брэсцкай крэпасці

У Брэсцкай крэпасці бываю часта. І кожны раз нібы на гарачы прысак ступаю на святую і свяшчэнную зямлю. Сэрца нібы замірае і настройваецца на іншую хвалю ўспрымання. І зноў праз гады, віхуры і пажары чуецца мужны голас бессмяротнага гарнізона: «Я — крэпасці! Вяду бой!»

Сорак пяць гадоў назад гэтыя словы-пароль гучалі тут, на самай заходняй ускраіне савецкай зямлі, як клятва, як рэквіем, як неабвержны доказ жывучасці салдат слаўнай цытадэлі над Бугам. Не саступілі. Не здрадзілі. Не склалі зброю. Не сагнуліся байцы! Невялічкая старадаўняя крэпасць стала цытадэллю славы і геройства савецкага салдата. Высока над светам узнялася сімвалам моцы духу, грунтоўнасці перакананняў, непарушнай любові і адданасці сваёй роднай зямлі.

Сёння ў крэпасці буяе зелянінай лета. На руінах трымціць пад цёплым ветрам драбналістая бярозка. Гэта памяць байцоў прарастае для будучых пакаленняў.

Для нашых наступнікаў сабраная памяць і ў залах музея крэпасці-героя, і ў яго фондах. Памяць, якая не слабее з гадамі, якая апякае, не дае супакаення сэрцу, розуму, пачуццям.

Разам з галоўным захавальнікам Г. Чувашовай робім хвалюючае і нялёгкае падарожжа па фондах музея. Галіна Уладзіміраўна, захапляюча расказвае пра тое, што захоўваецца тут, паказвае найбольш цікавыя матэрыялы.

Вось у руках у яе звычайная патэльня. Толькі разламная напалам. А на ёй — прыгаршчы зярнятак. Абвугленыя зерні, здаецца, смяляць у далонях. Вядома, што воінам не хапала не толькі зброі, але і ежы.

Памяць (алей). 1978

Мастак У. МІХАЙЛОУСКІ.

(Заканчэнне на стар. 2—3).

ПЯЦІГОДЦЫ СТВАРЭННЯ— ЭНЕРГІЮ ДЗЕЯННЯУ

Дзве важныя падзеі, якія адбыліся на гэтым тыдні, прыцягваюць сёння да сябе ўвагу савецкіх людзей і ўсяго прагрэсіўнага чалавецтва.

16 чэрвеня на чарговым Пленуме Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза разгледжаны пытанні: аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і задачах партыйных арганізацый, звязаных з яго рэалізацыяй, і аб выніках нарады Палітычнага кансультацыйнага камітэта дзяржаў—удзельніц Варшаўскага Дагавору, якая адбылася 10—11 чэрвеня 1986 года. З дакладам па гэтых пытаннях выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў.

Пленум адобрыў праект Дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і выкладзены ў дакладзе таварыша М. С. Гарбачова палажэнні і вывады Палітбюро ЦК КПСС, накіраваныя на рэалізацыю эканамічнай стратэгіі партыі, выпрацаванай XXVII з'ездам КПСС. Было прызнана мэтазгодным вынесці пяцігадовы план на разгляд Вярхоўнага Савета СССР.

На Пленуме былі таксама разгледжаны і адобраны прапановы Палітбюро ЦК КПСС па арганізацыйных пытаннях, звязаных з правядзеннем пятай сесіі Вярхоўнага Савета СССР адзінаццатага склікання.

Удзельнікі Пленума аднадушна прынялі Зварот ЦК КПСС да працоўных Савецкага Саюза аб разгортванні ўсенароднага сацыялістычнага саборніцтва за выкананне і перавыкананне планаў дванаццатай пяцігодкі. Пятая сесія Вярхоўнага Савета СССР адзінаццатага склікання праходзіла ў Маскве 18—19 чэрвеня. На ёй былі абмеркаваны наступныя пытанні: аб зменах у складзе Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады, аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

Задаволена просьба В. В. Кузняцова аб вызваленні яго ад абавязкаў першага намесніка Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР у сувязі з выхадам на пенсію па стане здароўя. Па рэкамендацыі ЦК КПСС, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР першым намеснікам Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР выбраны П. Н. Дземічэў. Унесены некаторыя іншыя змены ў склад Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР. У прыватнасці, у сувязі з выхадам на пенсію ад абавязкаў намесніка Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР вызвалены таварыш І. Я. Палякоў. Намеснікам старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР выбраны Г. С. Таразевіч.

З дакладам аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады выступіў Старшыня Савета Міністраў СССР М. І. Рыжкоў.

На сесіі намечаны маштабныя задачы карэннай перабудовы народнагаспадарчага комплексу краіны, паскарэння сацыяльна-эканамічнага прагрэсу.

РЭВАЛЮЦЫЙНАМУ ДЭМАКРАТУ ПРЫСВЯЧАЕЦА

150-годдзю з дня нараджэння славаўтага рускага крытыка, публіцыста і рэвалюцыйнага дэмакрата М. А. Дабралюбава была прысвечана навуковая канферэнцыя, праведзеная Аддзяленнем грамадскіх навук АН БССР і Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы.

Уступным словам яе адкрыў акадэмік АН БССР І. Навуменка. Ён падкрэсліў, што ў свой час М. А. Дабралюбаў выступіў у абарону беларускага народа. Шырока вядомыя прарочыя словы крытыка: «Ва ўсім выпадку, пытанне аб характарыстыцы беларусаў павінна быць растлумачана працамі мясцовых пісьменнікаў. Паглядзім, што яшчэ скажуць самі беларусы». З дакладам «Асоба і творчасць Дабралюбава ў дарэвалюцыйным перыядычным друку Беларусі» выступіў доктар філасофскіх навук У. Кохан.

Эстэтычныя погляды прагрэсіўных аўтараў газет «Мінскі лісток» і «Паўночна-заходні край» фарміраваліся пад уплывам В. Р. Бялінскага, М. А. Дабралюбава, М. Г. Чарнышэўскага. Кандыдат філалагічных навук С. Букчын у дакладзе «Дабралюбаў і беларуская літаратура другой паловы XIX ст.» аргументавана паказаў, што славаўтага крытыка цікавіў беларускі фальклор, развіццё грамадскай думкі ў Паўночна-заходнім краі. Аб спадчыне Дабралюбава і праблемах сучаснай савецкай літаратурнай крытыкі гаварыў доктар філалагічных навук І. Кахно. З дакладам «Праблема народнасці ў эстэтыцы Дабралюбава» выступіла кандыдат філасофскіх навук І. Ушацкая.

Г. ТВАРАНОВІЧ.

САГРАВАЛА СЛОВА СЭРЦЫ

Баранавіцкая зямля не скажаць каб «белая пляма» на літаратурнай карце рэспублікі. І таму, што тут нарадзіліся ці жылі вядомыя нашы пісьменнікі, і таму, што пісьменніцкія маршруты, пралягаючы на Брэстчыну, абавязкова вядуць і праз гэты куток роднай зямлі. Прынамсі, тры гады назад менавіта ў Баранавіцкім раёне праходзіла вярхоўнае пасяджэнне сакратарыята праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, прысвечанае надзвычайным пытанням беларускай дакументалістыкі.

Новая сустрэча працаўнікоў Баранавіч з літаратарамі адбылася ў аўторак, 17 чэрвеня. Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР сумесна з Беларускай тэлебачаннем правялі ў горадзе чарговы вечар з цыкла «І слова, і справа».

Як вядома, першая падобная сустрэча адбылася летась у Барысаве і прысвечалася XXVII з'езду КПСС. Тады да рабочых, служачых, інжынера-тэхнічных работнікаў мясцовага завода аўтатрантарнага электраабсталавання прыехалі літаратары на чале з першым сакратаром праўлення СП БССР Н. Гілевічам. Наступныя сустрэчы праходзілі ў Палацы культуры і тэхнікі Мінскага аўтамабільнага завода, у калгасе імя Кірава Слуцкага раёна...

Цыкл вечароў працягваецца. Ён набывае новы змест, бо праходзіць пад дэвізам «Рашэнні XXVII з'езда — у жыццё». Пісьменнікі трымаюць справаздачу аб здзейсненым, шукаюць для сваіх твораў новыя тэмы. Шмат дала і гэтая паездка, у якой прынялі ўдзел А. Грачанікаў, А. Кудравец, Г. Пашкоў, У. Паўлаў, У. Скарынкін. Дзелавы тон ёй быў нададзены ў час гутаркі гасцей з першым сакратаром Баранавіцкага гаркома партыі Л. Плячко. Леанід Іосіфавіч расказаў аб справах рабочых прадпрыемстваў горада, якія ў гэты дні, як і ўсе савецкія людзі, прыкладаюць намаганні для паспяховага выканання рашэнняў XXVII з'езда КПСС, заданых дванаццатай пяцігодкі. Кіраўнік гарадской партыйнай арганізацыі пазнаёміў гасцей з культурным жыццём Баранавіча, гаварыў аб мерах, якія прымаюцца ў горадзе па паліпшэнню культурнага адпачынку жыхароў і ўвогуле па сацыяльным будаўніцтве.

Пісьменнікі наведлі Баранавіцкае ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга вытворчае баваўняна-папяровае аб'яднанне імя Ленінскага камсамола Беларусі — прадпрыемства, прадукцыя якога карыстаецца вялікім попытам у розных кутках Савецкага Саюза. Штогод на камбінат выпускаюць дзевяць мільянаў квадрантных метраў баваўняных тканін. Шмат увагі ўдзяляецца паліпшэнню дабрабыту людзей. Непадалёку ад аб'яднання знаходзіцца прыгожы, добраўпарадкаваны пасёлак. Гонар рабочых — і сучасны Палац культуры, дзе часта выступаюць прафесійныя і самадзейныя калектывы і выканаўцы.

У палацы і адбыўся літаратурны вечар, які адкрыў сакратар партыйнага бюро аб'яднання Г. Страхаў, а вёў — А. Грачанікаў.

Першым выступіў А. Кудравец. Кожная сустрэча з чытачом, заўважае пісьменнік, гэта і пэўны штуршок да роздуму,

Літаратурны вечар вядзе Анатоль Грачанікаў.

Рабочыя з задавальненнем набывалі кнігі гасцей. Фота Ул. КРУКА.

бо павінен адказаць на пытанне не толькі, што зрабіў, але і як зрабіў. Не можаш не задумацца, а ці ўсё робіш так, як неабходна рабіць. Гэта асабліва важна цяпер, калі ўся краіна, увесь савецкі народ знаходзіцца пад уражаннем рашэнняў XXVII з'езда КПСС, кірунак якога на паскарэнне тычыцца ўсіх сфер нашага жыцця. Адказнасць пісьменніка за тое, што адбываецца ў свеце, сёння, як ніколі раней, узраслае, гаворыць А. Кудравец. Усе мы жывём у трывожны час, і будучае планеты залежыць ад кожнага з нас. Ядзерная вайна, калі яна ўзнікне, прынясе смерць усяму жывому. Трывожным папярэджаннем стала аварыя на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі, калі нірны атам выйшаў з-пад улады. Адначасова аварыя засведчыла мужнасць і стойкасць савецкіх людзей, іх рашучасць у крытычных абставінах дзейнічаць мужна і гераічна.

А. Кудравец расказаў пра сучасны стан беларускай літаратуры, назваў імяны і творы нашых вядомых празаікаў, паэтаў, гаварыў аб маючым адбыцца VIII з'ездзе пісьменнікаў краіны, які, безумоўна, стане ўважнай падзеяй у культурным жыцці, вызначыць новыя творчыя гарызонты.

З увагаю слухалі прысутныя вершы Г. Пашкова, У. Скарынкіна, У. Паўлава, А. Грачанікава. Кожны з паэтаў вынес на чытацкі суд свае лепшыя творы, якія ўсплёўваюць веліч сацыялістычных ідэалаў, прыгажосць бацькоўскай зямлі, дружбу народаў-братоў (у Бара-

навічах, дарэчы, жывуць і працуюць прадстаўнікі каля ста нацый і народнасцей), расказваюць аб мужнасці ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, апяваюць каханне, слободства.

Важнасць сустрэчы надае тое, што яна праходзіла адразу пасля нядаўняга чэрвеньскага (1986 г.) Пленума ЦК КПСС, які поруч з іншымі разгледзеў пытанне аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і задачах партыйных арганізацый, звязаных з яго рэалізацыяй. Працаўнікі аб'яднання шчыра ўспрымаючы тое, пра што гаварылі літаратары, прынялі актыўны ўдзел у размове. У прыватнасці, Герой Сацыялістычнай Працы В. Булава цікавілася, наколькі героі рамана А. Кудравца «Сачыненне на вольную тэму» звязаны са сваімі прататыпамі ў жыцці. Прадзіўлячыца М. Кандзеранда выказала занепакоенасць тым, што, на яе думку, беларуская літаратура шмат у чым здае свае пазіцыі. Настаўнік Г. Козел мярнуе, што ў літаратуру нясмела ўваходзіць сучасны станоўчы героі...

Сустрэча пацвердзіла агульнасць інтарэсаў пісьменнікаў і чытачоў, значыць, яна была неабходна і карысна, — падкрэсліў у заключным выступленні сакратар Баранавіцкага гаркома партыі Р. Венцаль.

НАШ КАР.

А НАД БРЭСТАМ ЦІШЫНЯ ТАКАЯ...

(Закачэнне. Пачатак на стар. 1).

Калі голад даймаў так, што становілася аж млосна, елі што траплялася. Як на вялікі далікатэс глядзелі на фураж для коней. Смачней за ўсё на свеце былі гэтыя пражаныя зярняты. Прый раскопках руінаў знайшлі на патэльні 100 грамаў перамешаных з цаглянымі друзам зярнят аўса, ячменю. 100 грамаў абгарэлага зерня. Абед?

Снеданне? Ці мо вячэра змучанага, але не скоранага абаронцы Брэсцкай крэпасці?..

Стаіць сярод іншых матэрыялаў у фондах музея бязрозавы пацурбалак. Мяркуючы па зрэзе, бязрозе было гадоў пяць-дзесят, калі яна трапіла ў музей. У 1980 годзе пацурбалак перадаў былі воін 445-га стралковага палка Аляксея Раманаў. Знайшоў бязрозу непадалёку ад санаторыя «Бярэсце» ў Ра-

газнянскім лясніцтве. У ствале дрэва зарослая да самай рукаці фінка. Параненая ў час жорсткіх рукапашных баёў з фашыстамі, бярозка амаль сорак гадоў старалася загіць, зарубцаваць сваю рану. І навіч на скарвала ў сваім целе вострае лязо...

Штогод папаўняецца музей новымі экспанатамі. Дарункі, пасылкі, пісьмы ідуць сюды амаль штодня. Многа документаў паступае ад дзеячаў літаратуры і мастацтва, удзельнікаў мінулай вайны. Усё гэта беражліва і свята захоўваюць супрацоўнікі музея.

Доўга стаім мы з Галінай Уладзіміраўнай у пакоі, дзе захоўваюцца асабістыя рэчы і рабочы куток аднаго з кіраўнікоў абароны Брэсцкай крэпасці Героя Савецкага Саюза Пятра Міхайлавіча Гаўрылава.

Багаты архіў і перапіску Пятра Міхайлавіча перадала яго жонка Марыя Рыгораўна.

Побач з пісьмовым сталом П. Гаўрылава знаходзіцца яшчэ адзін пісьмовы стол. На ім — раскладзены паперы, ручкі, іншыя рэчы. Да апошняй хвіліны свайго жыцця працаваў за гэтым сталом нястомны летпісец падзвігу брэсцкага гарнізона С. С. Смірноў. У 1984 годзе Вярхіня Генрыхуна Смірнова перадала рабочы куточак Сяргея Сяргеевіча разам з іншымі дакументамі і матэрыяламі музея абароны Брэсцкай крэпасці-героя. Вось рука, якой была напісана кніга «Брэсцкая крэпасць». Тэлефонны апарат, які звязваў пісьменніка з многімі буйнымі абаронцамі цытадэлі. Шахматы, за якімі бавіў з сябрамі рэдкія хвіліны адпачынку. Сувеніры,

падарункі. Гільза з зямлёй Валачаеўскай сопкі...

— У нас багата матэрыялаў Сяргея Сяргеевіча, — перапыняе мой роздум Г. У. Чувашава.

Я з хваляваннем бяру ў рукі дакументы, лісты, граматы, пасведчанні. Білет члена Саюза пісьменнікаў СССР, мандат дэлегата XXV з'езда КПСС. Шматлікія віншаванні, тэлеграмы, у тым ліку ад жыхароў, арганізацый і ўстаноў нашай рэспублікі. Тут захоўваюцца ўсе ўзнагароды Сяргея Сяргеевіча, дыплом лаўрэата Ленінскай прэміі, якой ён быў удастоены ў 1965 годзе за кнігу «Брэсцкая крэпасць». Заканчваючы дзесяцігадовую працу над гэтай кнігай, С. С. Смірноў пісаў у адкрытым пісьме героям: «...я быў удзельнікам вайны і нямаю бачыць у тых памятных гады. Але менавіта подзвіг аба-

ПРАЗ некалькі дзён у сталіцы нашай краіны адкрываецца чарговы, восьмы з'езд пісьменнікаў СССР. Адною дружнай сям'ёй збіраюцца ў Маскве прадстаўнікі дзесяткаў нацый і народнасцей, павядуць зацікаўленую гаворку пра развіццё ўсіх сямідзесяці васьмі сённяшніх савецкіх літаратур. І нас асабліва не здзіўіць ні колькасць дэлегатаў пісьменніцкага форуму (звыш шасцісот), ні колькасць літаратур, якія яны прадстаўляюць, ні сама атмасфера сапраўднага пабрацімства, што будзе панавать на з'ездзе. Усё нармальна, так і трэба! Але каб тако-

Рашэнне правесці ў Мінску пленум праўлення СП СССР, прысвечаны многагазначнай савецкай паэзіі, было прынята па парадзе Максіма Горкага яшчэ ў другой палове 1935 г. Да яго актыўна рыхтавалася ўся пісьменніцкая і літаратурная грамадскасць краіны, перш за ўсё, зразумела, беларускія пісьменнікі. Беларускі перыядычны друк, друк саюзных рэспублік, «Літаратурная газета» яшчэ задоўга да пленума сталі рэгулярна публікаваць матэрыялы пад рубрыкай «Да пленума праўлення СП СССР». 19 студзеня 1936 г. ўсеаюзнага радыёстанцыя ВЦСПС правяла спе-

тура, якая пагарджалася і праследавалася пры царскай уладзе, пышна расцвіла пад сонцам сацыялізму, і пісьменнікі ўсіх народаў СССР радасна вітаюць гэты росквіт». Трэці пленум праўлення СП СССР з'явіўся самым прадстаўнічым пісьменніцкім форумам пасля славутага першага з'езда савецкіх пісьменнікаў. «Ні да таго, ні пасля таго столькі славутых пісьменнікаў у Мінску не збіралася» (С. Грахоўскі). У працы пленума прымалі ўдзел 250 дэлегатаў з усіх саюзных рэспублік, у тым ліку такія вядомейшыя савецкія пісьменнікі, як К. Фелдэн, А. Новікаў-Прыбой,

сім Горький» («Рабочий», 1936, 11 лютага). Што да Д. Беднага, то ён завочна вітаў пленум арыгінальным першавядомым пасланнем «Першае слова» (дарэчы, таксама малавядомым сёння), у якім прызнаваўся ў любові да беларускіх паэтаў, да самой Беларусі, прыгадваў сваю першую сустрэчу з «белорусскими певцами» ў час вызвалення БССР ад легіёнаў Пілсудскага ў 1920 г.:
Через Минск шли части
Фронтовые,
На панов шли красные бойцы,
Я тогда увидел вас впервые,
Белорусские певцы,
Не забыть мне кипы книжных
Связей
Белорусского письма.
От легенд от ваших
И от сказок
Я тогда сходил с ума.
Нынче жизнь все сказки
Перекрывает,
Бодрый гул идет со всех
Концов.
И летит — звонка и
Быстрокрыла —
В красной Минск семья
Родных певцов
Из Москвы, из Киева, Казани,
Из Тифлиса и Баку,
Сходных столь по духу
Их писаний,
Разных столь по языку...

Трэці пленум СП СССР сярод такіх жа пісьменніцкіх форумаў 30-ых гг. вылучаецца сваім творчым характарам. Мы ведаем шэраг знакамітых даваенных пленумаў, прысвечаных юбілейным датам: 100-годдзю з дня смерці А. Пушкіна і 750-годдзю «Віцязя ў тыгравай шкуры» (1937 г.), 125-годдзю з дня нараджэння Т. Шаўчэнкі і 1000-годдзю армянскага эпаса «Давід Сасунскі» (1939 г.) і інш. Пленум 1936 года, у адрозненне ад іх, быў рабочым пленумам, пад час якога на аснове аналізу стану беларускай і башкірскай літаратур (даклады М. Клімковіча і А. Тагірава), рускай, украінскай і беларускай паэзіі (даклады А. Суркова, А. Сечанкі і А. Александровіча) ставіліся і рашаліся праблемы ўсеаюзнага значэння, прагназіраваліся шляхі далейшага развіцця ўсёй савецкай літаратуры.

Востра былі пастаўлены ў дакладах пытанні павышэння ідэйна-мастацкага ўзроўню паэзіі, яе народнасці і партыйнасці, сувязі з фальклорам, гаварылася пра характар паэтычнай мовы, якасць паэзіі, запатрабаванні новага савецкага чытача. Не абышлося, праўда, без пэўных «перахлестаў», беспадстаўных абвінавачванняў. Так, А. Александровіч агулам ганіў членаў былых літаратурных аб'яднанняў «Узвышша» і «Польмя», прысваіў ім розныя неіснуючыя памылкі, супрацьпастаўляў ім маладнякоўцаў. Думаецца, апрача ўсяго, і даклад Александровіча меў на ўвазе М. Асееў, калі ў сваім выступленні прыгадаў Максіма Горкага: «Я думаю, выдатныя словы Горкага пра тое, што мы навучыліся добра ненавідзець аднаго і дрэнна ненавідзець ворага, павінны быць прыняты пад увагу на пленуме. Мы павінны дружыць адзін з адным, дружыць — не чай піць хадзіць адзін да ад-

наго, а сачыць з трывогою за ўдачамі і няўдачамі, якія ёсць у кожнага». Словы гэтыя былі сустрэты апладысмантамі. Пленум і стаў найперш ува-сабленнем горкаўскай ідэі дружбы савецкіх літаратур, выдатнай формай узаемаазна-яўлення пісьменнікаў з твор-часцю адзін аднаго, іх ўзаем-нага ідэйна-мастацкага ўзбага-чэння. На пленуме, апрача рус-кай, беларускай, башкірскай і украінскай літаратур, вялася зацікаўленая гаворка і пра ін-шыя, у той час малавядомыя, літаратуры: абхазскую, карача-еўскую, каракалпацкую, ня-нецкую і інш. Змяняльна, што пра гэтыя і іншыя літара-туры гаварылі не толькі прад-стаўнікі саміх літаратур, але і іншанацыянальныя пісьменні-кі, перш за ўсё рускія. Так, ка-захскую паэзію цікава разгля-даў Ус. Раждзественскі, баш-кірскаю — В. Інбер, калмыш-кую — А. Ісбах, узбекскую — В. Гусеў, нянецкую — А. Смір-ноў, літаратуры народаў За-паляр'я — А. Міронаў. Шэраг выступленняў былі прысвечаны літаратурным узаемазвязям, пытанням мастацкага перакла-ду. Пра гэта гаварылі, у пры-ватнасці, М. Бажан, М. Ціханаў, Т. Табідзе. Незамяная роля перакладу ў літаратур-ным і грамадскім жыцці краі-ны была падкрэслена і ў рэза-люцыі пленума: «Пераклад-чыцкая праца, што разгарну-лася пасля з'езда, з'явілася фактарам агромністага куль-турна-рэвалюцыйнага значэн-ня, яна ўмацоўвае дружбу на-родаў... Пленум даручае ЦСП пашырыць перакладчыцкую працу, звярнуўшы асабліва ўвагу на якасць перакладаў, прыцягваючы да іх лепшых майстроў паэзіі, прозы і дра-матычнага мастацтва».

Дарэчы, пленум пра-ходзіў неўзабаве пасля ўсеа-юзнай нарады перакладчыкаў, што адбылася ў Маскве на па-чатку студзеня 1936 г. Ён, та-кім чынам, афіцыйна ўзаконь-ваў многае з таго, пра што вя-лася гаворка і да пленума, і на самім пленуме. На працу пленума неспрад-на ці апасродкавана аказвалі ўплыў розныя падзеі ўнутры-саюзнага і міжнароднага куль-турнага і палітычнага жыцця. На Захадзе падняў галаву фа-шызм, да ўлады дарваўся Гіт-лер... Вялася барацьба з трац-кісцкім ухілам у нашай партыі... Пачыналася вострая ды-скусія пра фармалізм у савец-кім мастацтве... Толькі што прагучалі вядомыя словы пра У. Маякоўскага як найвялік-шага паэта савецкай эпохі... Усе гэтыя і некаторыя іншыя акалічнасці прадвызначылі і тэматыку, і праблематыку, і асноўны пафас асобных вы-ступленняў, сам настрой пле-нума, гутаркі ў кулуарах. Фашызм — гэта пугальнік культуры. Такая думка выраз-на прагучала з вуснаў І. Бэ-хера, А. Гідаша, Б. Ясенскага, некаторых іншых, як зарубеж-ных, так і савецкіх, удзельні-каў пленума. «За Маякоўска-

(Заканчэнне на стар. 13).

З горкаўскай крыніцы

стала з'явай нармальнай, колькі намаганяў трэба было пры-класці фундатарам савецкай літаратуры, найперш Максіму Горкаму, які складаны шлях патрэбна было прайсці, пачы-наючы з першых гадоў існа-вання Саюза пісьменнікаў СССР!

Сёлетні з'езд пісьменнікаў, адкрыццё якога амаль даклад-на супадае з пяцідзесяцімі ўгодкамі Максіма Горкага, — гэта своеасаблівае дабіна па-мяці вялікаму пралетарскаму пісьменніку, ініцыятару ўтвар-эння адзінага Саюза савецкіх пісьменнікаў. Горкаўская кры-ніца заўсёды жыўла і доўга-доўга яшчэ будзе жыць плодную ніву многагазнач-нальнай савецкай літаратуры. Максіма Горкага сёння, на-пярэдадні з'езда, варта ўспом-ніць і па другой прычыне: ме-навіта на яго ініцыятыве роў-на пяцьдзесят гадоў назад адбылася падзея, значэнне якой у жыцці нашай пісьме-ніцкай арганізацыі цяжка пе-раацаніць. Маецца на ўвазе трэці пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, які прахо-дзіў у Мінску ў лютым 1936 г. і атрымаў назву «паэ-тычнага».

Таму-сяму, магчыма, здасца здзіўным, чаму мы пра пленум загаварылі (вунь колькі іх праводзіцца!), у той час як не кожны нават з'езд пісьменні-каў прыгадваем. Што ж, іншы пленум па сваім значэнні не ўступіць з'езду. Ды і напаміно-е другі з'езд пісьменнікаў СССР адбыўся толькі праз дваццаць гадоў, у 1954 годзе. Не дзіва, што «паэтычны» пленум 1936 г. неафіцыйна часам на-зываўся «малым з'ездам»...

цыяльную радыёперадачу «Лі-таратурная Беларусь», у якой, пасля ўступнага слова М. Клі-мковіча, прагучалі ўрывак з рамана П. Галавача «Праз га-ды», вершы Я. Купалы, Я. Ко-ласа, А. Александровіча, П. Глебкі і П. Броўкі. У Кіеве неспрадэна перад пленумам прайшла паэтычная нарада, у якой, апрача украінскіх паэ-таў, актыўны ўдзел прынялі грузінскія майстры паэтычна-га слова Т. Табідзе і С. Чыка-вані (пасля разам з прадстаў-нічай украінскай дэлегацыяй яны прыехалі на пленум).

Нарэшце наступіў дзень, калі да перона мінскага вакза-ла падышоў спецыяльны «пісь-менніцкі» цягнік. «На замечны снег перон выходзілі людзі ў кучомках, у капелюшах, лі-сіных малахаях і унтах, у цю-бейках, паліто, кароткіх фут-равах дохах... Асобна стаялі замежныя госці. Яны кідаліся ў вочы сваімі букліраванымі паліто, беретамі, кейкімі ад-метнымі партфелямі і акулера-мі, — так прыгадвае сёння прыезд гэтай удзельніцкай пленума — аўтар цікавых і бадай, пакуль што адзіных ус-памінаў пра «Той незабыўны, паэтычны» Сяргей Грахоўскі.

У дзень адкрыцця пленума — 10 лютага 1936 г., у паня-дзельак — «Літаратурная газе-та» пісала ў рэдакцыйным ар-тыкуле (апублікаваным, дарэ-чы, не толькі на рускай, але і на беларускай мовах): «Склі-канне пленума праўлення ЦСП СССР у Мінску — гэта знак павагі пісьменнікаў і чытачоў нашай краіны да поспехаў бе-ларускага атрада савецкай лі-таратуры, да яе творцаў і майстроў. Беларуска літара-

М. Ціханаў, Ус. Вішнеўскі, Б. Пастарнак, А. Твардоўскі, М. Святлоў, А. Пракоф'еў, М. Асееў, М. Ісакоўскі, П. Ты-чына, М. Рыльскі, М. Бажан, У. Сасюра, І. Джансугураў, А. Такамбаеў, Х. Алімджан, Г. Абдуло, Н. Зар'ян і інш. Прысутнічалі і выступалі на пленуме рэвалюцыйныя пісь-меннікі Захаду і Усходу: Іаган-ес Бэхер, Антал Гідаш, Гуга Гуперт, Бруна Ясенскі, Радуле Стыенскі, Лінард Лайцэн, Эмі Сяо. Толькі хвароба перашко-дзіла прыехаць на пленум Мак-сіму Горкаму і Дзям'яну Бед-наму.

Максім Горкі ў сувязі з ад-крыццём пленума прыслаў у Мінск дзве вітальныя тэлегра-мы. «На жаль, Аляксей Мак-сімавіч не можа прысутнічаць на пленуме, — сказаў, звярта-ючыся да ўдзельнікаў пленума, Якуб Колас. — Але ён, Горкі, з намі, яго вялікі ўплыў адчу-ваецца ўсюды і заўсёды». За-тым Я. Колас зачытаў тэле-грамы. Паколькі яны невядо-мы нават многім гісторыкам літаратуры (іх няма, у пры-ватнасці, нават у зборніку «Максім Горкі ў Беларусі», 1968 г.), прывяду іх цалкам: «Горачо прыветствую товари-щей. Желаю успеха работе пленума. Сожалею, что не могу быть вместе с Вами. М. Горький. Форос. 9.2.36 г.» («Літаратурная газета», 1936, 10 лютага). Другая тэлеграма адрасавана Старшынні ЦВК БССР А. Чарвякову: «Минск, Председателю ЦИК — Червя-кову. К сожалению, приехать не могу, прошу передать товари-щам — литераторам Совет-ской Белоруссии — мой горя-чий привет. Жму руку. Мак-

ронцаў Брэсцкай крэпасці нібы новым святлом азарыў усё ба-чанае, раскрыў мне сілу і шы-рыню душы нашага чалавека, прымушыў з асаблівай вастры-ней перажыць шчасце і гонар усведамлення прыналежнасці да вялікага, высакароднага і самаадданнага народа, здольна-га тварыць нават немагчы-мае».

У асобных шафах захоўваюц-ца шматлікія панкі з пісьмамі, успамінамі былых абаронцаў Брэсцкай крэпасці. Багатыя пад-рыхтоўчыя матэрыялы, выпіскі з дакументаў раскрываюць працэс пошукаў С. С. Смірнова і яго працы над кнігай пра ге-рояў цытадэлі над Бугам. Вялікую цікавасць уяўляе багатая і унікальная бібліятэка, што належала С. С. Смірнову. Яе падарыла музею ўдава пісьменніка. У вялізных шафах

захоўваецца звыш тысячы кніг. І амаль усе яны — з дараваль-нымі надпісамі аўтараў Сяргею Сяргеевічу. Вялікае мноства кніг з усіх куткоў нашай шмат-нацыянальнай Айчыны. Цяжка нават пералічыць усе імёны аўтараў, чые творы захоўваюц-ца зераз у Брэсцкай крэпасці. Тут і пісьменнікі, і палкаводцы, і радавыя ўдзельнікі вайны, і грамадскія дзеячы. На кожнай кнізе — шчырыя і сардэчныя словы даравальнага надпісу, адрасаванага С. С. Смірнову.

З гонарам паказвае Г. Чува-шова кнігі беларускіх аўтараў. Сярод іх творы Максіма Танка, Васіля Быкава, Івана Мележа, Міколы Садковіча, Івана Нові-кава, Міколы Ткачова, Заіра Азгура і іншых. На кнізе Веры Харужай «Пісьмы на волю» брат герані Васіль Харужы на-пісаў: «Першаадкрывальніку

невядомых герояў — глыбока-паважанаму Сяргею Сяргееві-чу Смірнову — на добрую па-мяць яшчэ пра адно імя, пра якое многае так і засталася невядомым. З прыязнасцю і павагай Васіль Харужы, брат Веры. 22.III. 1963».

Адзін з арганізатараў і кі-раўнікоў партызанскага руху на Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны Пётр Захара-віч Калінін падарыў С. С. Смірнову сваю кнігу «Парты-занская рэспубліка», на якой напісаў: «Сяргею Сяргеевічу Смірнову. У знак глыбокай удзячнасці за ўвагу і вялізную працу, прысвечаную воінам і партызанам, якія змагаліся на беларускай зямлі»...

Ратны подзвіг всінаў брэсц-кага — бессмяротнага — гар-нізона будзе вечно жыць у

памяці нашчадкаў. Гэты звыклы выраз ад частага ўжывання не старэе, не страчвае з гадамі свайго першароднага сэнсу. Бо мільёны і мільёны людзей нашай краіны і ўсяго свету едуць у Брэст, каб павучыцца жыць мужна і справядліва, каб звер-ціць сэрцы свае з метраномам памяці, з сэрцабіццём герані-чных абаронцаў цытадэлі над Бугам.

Летняе сонца ледзь паспела высвецці верхавіны крэпасных дрэў, а ў крэпасці ўжо ідуць людзі. Рэдкія пакуль што на-ведвальнікі, але — па ўсім ві-даць — далёкія. Сівы ветэран на мыліцах. Маладая мама з сынам за руку. У іх асабліва патрэба пабыць тут адзін на адзін з цішынёй, з героямі, без звычайнай людской мітусні.

Вось цяжка тупае па бетон-ных плітах здарожная жыццём

і нягодамі бабулька. Няспешна, абпіраючыся на надзейны спадарожнік — кляновы кіёк. Спынілася ля чорных марму-ровых пліт. Прыгледзелася да роўных радочкаў літар. Пра-тупала ўправа, пасля — улева. Укленчыла. Выцягнула з кішэн-кі беленькую насоўку, няспешна выцерла ёю празрыстыя — нібы слёзы — кроплі начной расы на дарагім слове «НЕВЯ-ДОМЫ». Прыхінула лобам да халоднага каменя. Памаячала. Ці мо пагаварыла ціхенька з тым, хто пад плітой. Дастала з дарожнай кайстры скібачку свайго, спечанага ў сялянскай печы, хлеба, паклала яе на бліскучы метал літар...

Брату? Мужу? Сыну? Насцярожаная рашынная ці-шыня гулка завінела над руі-намі Брэсцкай крэпасці...
Максім ВАЛОШКА.

ТАК ЗВАНЫ «кніжны бум», сведкамі якога ўсе мы былі яшчэ нядаўна, пачынае спадаць. Прынамсі, на цаліцах кнігарань пабольшала выданняў, што яшчэ нейкі год назад лічыліся дэфіцытнымі. Ды і чэргі на здачу макулатуры паменшалі. Здавалася б, — будзем карыстацца спецыяльнай тэрміналогіяй — кніжны рынак насычаны. Тым больш, што нямала робіцца дзеля таго, каб патрэбная кніга ў дастатковай колькасці прыйшла да чытача. Як добры прыклад, варта нагадаць, што нядаўна праведзена свабодная, нелімітаваная падпіска на Збор твораў А. Пушкіна ў трох тамах. Цяпер пачалася гэтка ж падпіска на Збор твораў У. Маякоўскага ў двух тамах. У перспектыве, як паведаміў Дзяржаўны камітэт СССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, права нелімітаванай падпіскі атрымаюць і іншыя нашы класікі.

Зразумела, тыражы гэтых выданняў вымяраюцца не адным мільёнам экзэмпляраў. Але поруч назіраецца і адваротны малюнак. Падаюць тыражы паэтычных зборнікаў, аднатомнікамі і двухтомнікамі нават вядомых аўтараў перапоўнены кнігарні. На першы погляд, прычына ў пэўнай дэвальвацыі паэтычнага слова. Але ж нават «хадавыя» кнігі, якія з год назад літаральна з рук «ірвалі», сёння ляжаць.

Складаная ўсё ж узаемаадносіны чытача з кнігай. Спраба асэнсаваць гэтае пытанне зроблена ў час навуковай канферэнцыі «Літаратура і чытач», што праходзіла 6 чэрвеня ў ДOME літаратара.

Ініцыятар гэтай прынцыповай гаворкі Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР вырашыў правесці яе сумесна з Саюзам пісьменнікаў рэспублікі. Пэўныя захады ў гэтым кірунку супрацоўнікамі інстытута рабіліся і раней, аб чым сведчаць паасобныя публікацыі ў друку, некаторыя даследаванні. На адкрыці канферэнцыі першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР **Н. Гілевіч** падкрэсліваў, што няма патрэбы тлумачыць, наколькі важная сама тэма гаворкі — «Літаратура і чытач». Нават было б куды лепш, калі б сабраліся на яе значна раней, некалькі гадоў назад.

Літаратура без чытача, кніга без чытача — гэта па сутнасці нішто. Ва ўсе часы, ва ўсе эпохі сацыяльная функцыя літаратуры была агромністай. Хоць нельга прыніжаць і яе пазнаваўчае значэнне, аднак на першы план выходзіла сёння выхаваўчае ўздзеянне твораў на чытача. Хто ж чытае нашы кнігі, якія кнігі прыцягваюць увагу людзей?

Сёння, зазначыў **Н. Гілевіч**, гэта важна, як ніколі раней. Праблема паўстае і ў кантэксце тых важных рашэнняў, якія былі вызначаны на XXVII з'ездзе КПСС. Курс, узяты на паскоранае развіццё савецкага грамадства, гэта курс на змены ў жыцці ўсяго народа. Увесь народ і ёсць сённяшні чытач. Няхай гэта і бачыцца пакуль што ў ідэале, але блізка да рэальнасці.

Кожны чалавек, калі не з'яўляецца чытачом, дык ім можа быць. З такім чытачом нельга не лічыцца, да яго голасу нель-

га не прыслухоўвацца. Але дзеля гэтага неабходна добра ведаць, хто ж ён такі, наш сённяшні чытач? І перш за ўсё, які, ён — чытач беларускай кнігі? Чаго ён хоча ад літаратуры? Ці вядуць пісьменнікі за сабой чытача, а, можа, сёй-той імкнецца яму патрапіць, спадзеючыся на лёгкі поспех? Нарэшце, з трывогай скажаў прамоўца, сёння нельга не нагадаць, што ў нечым мы пачынаем страчваць свайго чытача. Рэзка падаюць тыражы беларускай кнігі. Тое ж самае можна сказаць і пра тыражы літаратурна-мастацкіх часопісаў. Пісьменнікі, рэдакцыі выданняў амаль не атрымліваюць водгу-

во». Сёй-той ставіцца да твора утылітарна — бывае так у жыцці ці не бывае, імкнецца прывязаць падзеі да ўласнага жыццёвага вопыту, высветліць, як ён сам паводзіў бы сябе ў пэўнай сітуацыі. Ёсць і чыста літаратурнае ўспрыманне твора — маўляў, усё гэта пісьменнікам выдуманна.

Тры тысячы анкет, распаўсюджаных супрацоўнікамі інстытута, шэраг чытацкіх канферэнцый, сустрэч пераконваюць, што чытача неабходна вывучаць. Варта паспрабаваць уявіць сабе і яго своеасаблівы гістарычны партрэт. Якім ён быў раней і якім стаў сёння? Што набыў і што страціў? І ра-

кацыйны цэнз. Чытач сур'ёзны, ён, як правіла, самастойны ў выбары кніг. Адначасова бачна, што па-ранейшаму нямала чытачоў-усяедаў, аматараў дэтэктываў і г. д.

Разам з тым, як засведчыла дакладчык, некаторыя пісьменнікі пачынаюць пісаць з арыенціроўкай на гэтага непатрабавальнага чытача. Патуранне ж так званаму «масаваму чытачу» ніколі да добра не прыводзіла.

«Літаратурная крытыка і яе ўспрыманне чытачом» — пра гэтыя праблемы гаварыў загадчык аддзела тэксталагіі і выданняў інстытута, доктар філалагічных навук **М. Мушыньскі**. Асноўнай сферай літаратура-

матэрыялаў, не забываючы пры гэтым і аб чытацкіх водгуках, якія неабходна часцей змяшчаць у друку. Няблага было б, калі б выдавецтва «Мастацкая літаратура» пачало выпускаць серыю «Першая кніга крытыка», як, скажам, «Першая кніга паэта» і «Першая кніга прэзіка».

Гаворка па ўзнятых праблемах была прадоўжана на секцыях. Першая з іх — «Жыццё — пісьменнік — кніга — чытач» — прававала пад кіраўніцтвам П. Дзюбайлы. Было заслухана шэраг дакладаў, што ў той ці іншай ступені закраналі розныя пытанні, звязаныя з успрыманнем мастацкага твора чытачамі розных узростаў і катэгорый. Як вядома, ва ўзаемаадносінах кніга — чытач, пісьменнік — чытач многае залежыць і ад таго, якія творы трапляюць да пэўнага чытача. Адным, скажам, падабаюцца раманы, другія захапляюцца паэзіяй. Пасвойму ўспрымаецца п'еса. Пра гэта гаварылі і дакладчыкі, і тыя, хто выступіў з паведамленнямі. Вось толькі некаторыя тэмы дакладаў, ужо нават з назваў якіх бачна, што гаворка вялася па шырокаму колу пытанняў — «Чытач у кантэксце часу» (Л. Гарэлік), «Тэма, від, жанр літаратуры і чытач» (Т. Грамадчанка), «Адукацыя, род заняткаў, месца жыхарства чытача і літаратура» (В. Козіч), «П'еса і яе ўспрыманне» (С. Лаўшук), «Роля літаратуры ў ідэйна-маральным выхаванні асобы» (Л. Савік)...

Секцыя «Літаратура, яе ўспрыманне і выкладанне ў школе» прававала пад кіраўніцтвам кандыдата філалагічных навук І. Шаблюўскай. Гаворка тут скіроўвалася ў рэчышча тых праблем, якія стаяць на сучасным этапе перад савецкай вышэйшай і сярэдняй школай у паляпшэнні выхавання чалавека. Важным сродкам у гэтай важнай справе і з'яўляецца літаратура. Але для таго, каб яна цалкам выканала ўскладзеныя на яе задачы, важна, каб чытач — студэнт, навучэнец, вучань — меў правільны эстэтычны густ, ператварыўся з простага спажыўца духоўных каштоўнасцей у актыўнага ўспрымальніка іх.

Зацікавілі прысутных даклады Э. Гурэвіч «Дыялог з юным чытачом. Некаторыя аспекты праблемы», І. Шаблюўскай «Літаратура і мастацкі густ. Выкладанне замежнай літаратуры і пытанні эстэтычнага выхавання», А. Рагулі «Роля педагагічнага літаратуразнаўства ў фарміраванні чытацкага інтарэсу школьнікаў» і іншых.

Пэўным чынам падсумоўвалі вынікі гаворкі Э. Ялугін і дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР **В. Каваленка**. Яшчэ раз было падкрэслена, што сённяшні час патрабуе асаблівага стаўлення да чытача. Толькі ўзаемнымі намаганнямі пісьменнікаў, даследчыкаў літаратуры, а таксама сацыялагаў можна дасягнуць таго, што будзе выхаваны чытач актыўны, неабякавы, увагу якога будзе прыцягваць літаратура высокай ідэйна-мастацкай вартасці, значнага сацыяльнага гучання. Правільна выхоўваць чытача-значыць выхоўваць і дзейсных будаўнікоў камуністычнага грамадства.

Наш кар.

Кніга шуканне... чытача

3 навуковай канферэнцыі «Літаратура і чытач»

каў ад сваіх чытачоў. Патрэбна агульнымі намаганнямі выхоўваць чытача, выхоўваць, пачынаючы з дашкольнага, са школьнага ўзросту. Не будзе чытача, літаратура не зможа выконваць сваю сацыяльную, грамадскую функцыю.

Н. Гілевіч засяродзіў таксама ўвагу і на прапагандзе мастацкай літаратуры сродкамі масавай інфармацыі.

«Літаратура і чытач. Праблема функцыянавання» — такой была тэма даклада загадчыка секцыі сучаснай літаратуры і крытыкі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы **П. Дзюбайлы**. Адзін з самых актыўных і дасведчаных даследчыкаў сучаснага літаратурнага працэсу, ён выкарыстаў багаты матэрыял сацыялагічных даследаванняў і анкетавання, праведзенага супрацоўнікамі інстытута. У цэлым чытачы няблага арыентуюцца ў «кніжным моры». У ліку першага дзесятка пісьменнікаў яны называюць імёны І. Мележа, В. Быкава, І. Шамякіна, У. Караткевіча, І. Навуменкі і іншых. Значны рэзананс маюць такія творы, як «Алімпіяда» І. Пташнікава, «Сачыненне на вольную тэму» А. Кудраўца, «Паляванне на апошняга жураўля» А. Жука, з ваенных — «Знак бяды» і «Кар'ер» В. Быкава, на гісторыка-рэвалюцыйную тэматыку — «Петраград — Брэст» І. Шамякіна...

На жаль, пра псіхалогію чытацкага ўспрымання крытыка гаворыць вельмі рэдка. Але ж не трэба забываць, што нават адны і тыя ж творы па-рознаму ўспрымаюцца чытачамі, асабліва людзьмі розных эпох. Пакуль што яшчэ не ўсе ставяцца да працятанага твора суадносна з яго ідэйна-мастацкай каштоўнасцю. Многія проста шукаюць для сябе «легкое чти-

зам з тым негатыўнае стаўленне да некаторых кніг, асабліва да сучаснай паэзіі, пераконвае, што літаратура далёка не заўсёды адпавядае патрабаванням часу, нямала з'яўляецца прымітыўных, шэрых твораў.

Адзначаючы невычэрпнасць вясковай тэмы, **П. Дзюбайла** зазначыў, што сёння часта сустракаеш у творах мудрых старых. Дыдактызм, прамалінейнасць адразу кідаюцца ў вочы. Чытач, асабліва малады, рэдка бачыць на старонках кніг сваіх раўннікаў — тых, хто стаіць ля станка ці вырошчвае хлеб.

Супраць шэрасці, прымітыўнасці больш актыўнай павінна быць крытыка, у тым ліку так званая крытыка бягучая, але, як падкрэсліў прамоўца, вельмі многае залежыць і ад выдавецкіх работнікаў. **П. Дзюбайла** ўнёс некаторыя прапановы, скіраваныя на тое, каб у выдавецтвах паставіць заслон выпадковым творам.

Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы, кандыдат філалагічных навук **А. Лысенка** зрабіла даклад на тэму «Пісьменнік і чытач». Яна расказала, як пісьменнікі, «шукаючы» свайго чытача, заўсёды былі на перадавых пазіцыях, шмат у чым нават абганяючы свой час. Цяпер жа вывучэнне чытача, даследаванне яго шматграннага вобліку вядзецца сацыялагамі, падключаюцца да гэтай важнай справы і літаратуразнаўцы.

Засяроджваючы на гэтым увагу, **А. Лысенка** пазнаёміла прысутных з вынікамі анкетавання, праведзенага супрацоўнікамі інстытута не толькі ў рэспубліцы, але і за яе межамі, у іншых саюзных рэспубліках. З адказаў відаць, што сённяшні чытач вельмі неаднародны. Значна ўзрос яго агульнааду-

анаўства, крытыкі быў і застаецца літаратурны працэс, але цяпер крытыка не можа не з'яўляцца і пасрэднікам паміж літаратурай і чытачом. Як канстатаваў дакладчык, сёння адносіны чытача да крытыкі выклікаюць сур'ёзную заклапочанасць і неспакой. Грамадскі прэстыж крытыкі невысокі, яна не мае шырокай аўдыторыі. Кнігі крытыкі — за рэдкім выключэннем — не з'яўляюцца настольнымі кнігамі чытачоў. Стварылася парадаксальная сітуацыя: роля крытыкі ўзрастае, а цікавасць да яе памяншаецца.

Прамоўца назваў некаторыя прычыны гэтага. Крытыка не з'яўляецца сёння сапраўдным каталізатарам грамадскай думкі, бо яшчэ не заўсёды адпавядае тым высокім патрабаванням і задачам, якія ўскладаюцца на яе. Рэдка сустранеш у друку прынцыповы, грунтоўна напісаны артыкул, прысвечаны надзённым праблемам творчага жыцця. Асабліва трывожнае становішча склалася з рэцэнзаваннем. Часта на старонках газет і часопісаў з'яўляюцца кампліментарныя рэцэнзіі. У апошні час даюць аб сабе знаць і рэцызывы групавой крытыкі, калі ў артыкулах, рэцэнзіях асобныя аўтары зводзяць асабістыя рахункі, праводзяць інтарэсы пэўнага кола людзей.

Як з'ява духоўнага жыцця народа, як элемент нацыянальнай культуры, выказаў трывогу **М. Мушыньскі**, крытыка знікае. Гэта, безумоўна, не можа не трывожыць кожнага, хто мае дачыненне да крытыкі і літаратуразнаўства. Нарэшце трэба станоўча вырашыць пытанне з выданнем у рэспубліцы спецыяльнага часопіса па пытаннях крытыкі і літаратуразнаўства. Рэдакцыям часопісаў і газет варта разнастаіць падачу літаратурна-крытычных

МУЗЫКА

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАўНАЙ ПРЭМІІ БССР

СТВОРАНАЕ НЕ ЗАБУДЗЕЦА

Кампазітар ён быў таленавіты. Самабитны творца, самастойны і арыгінальны ў сваіх поглядах мастак... І калі **Віктара Помазава** не стала, беларускае музычнае мастацтва страціла талент яркі і перспектыўны, шчыры і самаадданы.

Тое, што паспеў зрабіць 36-гадовы кампазітар, зацікавіла і шырокіх слухачоў, і калег, і крытыкаў. Музыка **Вікта-**

ра Помазава стала вядомаю далёка за межамі Беларусі — роднай зямлі, якую ён любіў усім сэрцам. Улюблёнасць у свой край, цікавасць да яго багатай гісторыі, пільная ўважлівасць і сапраўдная павага да фальклору; дасціпнасць, дэбрыня і адкрытасць душы беларуса... Усё гэта ёсць у музыцы **В. Помазава**.

Яркае эмацыянальнасць, нацыянальная

адметнасць, высокае прафесійнае майстэрства характарызуюць яго вакальна-сімфанічную паэму «Янка Купала» і сюіту для народнага аркестра «Батлейка». Зусім заканамерна, што на атрыманне Дзяржаўнай прэміі рэспублікі 1986 года вылучаны **В. Помазаў** за гэтыя вядомыя, прызнаныя сачыненні. З глыбокім смуткам дадаём мы сёння: вылучаны пасмартна...

Не так даўно штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» публікаваў артыкул пра творцы шлях **Віктара Помазава**, нашага таварыша, актыўнага члена праўлення Саюза кампазітараў. Грунтоўна былі

прааналізаваны, ацэнены там і работы, якія вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР. Мы ўпэўнены: лепшыя сачыненні **В. Помазава** вартыя такой высокай адзнакі — гэта ў поўным сэнсе народная, жывая музыка. Яна будзе гучаць, яе будзе слухаць і помніць.

Ігар ЛУЧАНОК, старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР, народны артыст рэспублікі; **Юген ГЛЕБАЎ**, намеснік старшыні праўлення СК БССР, народны артыст ССРСР, прафесар; **Леанід ЗАХЛЕУНЫ**, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

КНИГАПІС

М. АНДРОНАЎ. Легендарны Брэст. Кніга вершаў. На рускай мове. М., «Современник», 1985.

«Я быў удзельнікам вайны і нямаю бачыў у тых памятных гадах, але менавіта падзвіг абаронцаў Брэсцкай крэпасці як быццам новым святлом азарыў усё ўбачанае, раскрыў мне сілу і размах душы нашага чалавека, прымусіў з асаблівай вострынёй перажыць шчасце і гонар усведамлення прыналежнасці да вялікага, добразычлівага і самаахвярнага народа. Здатнага тварыць нават немагчымае». Словы гэтыя лаўрэата Ленінскай прэміі Сяргея Смірнова паэт Міхаіл Андронаў паставіў эпіграфам да сваёй кнігі «Легендарны Брэст» не выпадкова, бо яны выражаюць і яго асабістае стаўленне да здзейсненага абаронцамі крэпасці над Бугам. М. Андронаў сам прайшоў нялёгкімі дарогамі вайны ад першага да апошняга дня яе, ведае, што такое мужнасць, гераізм і самаахвярнасць у імя Радзімы, перакананы, што долбесць неўміручага гарнізона спраўды не мае аналагаў.

«Брэст для нас святое месца» — гучыць лейтматывам. І ў першым раздзеле «Герцаічна абарона», і ў другім — «Больш брэсцкай зямлі», і ў раздзеле «Радасць брэсцкай зямлі», «Пам'яць». Асобныя вершы прысвечаны канкрэтным людзям. Сярод іх сувязна Г. Аржанова, піянер Ц. Баран, які паўтарыў подзвіг І. Сусаніна, юны партызан М. Гойшык і іншыя.

Ёсць у кнізе і раздзел «Мемарыял неўміручасці» і «Музей абароны Брэсцкай крэпасці», у якіх паэтычнае асэнсаванне знайшло тое, што звязана з памяццю аб героях. Завяршаецца зборнік раздзелам «На Бугскай граніцы сёння» — слова аб прадаўжальніках ратных спраў папярэднікаў.

Г. НАГОРНЫ.

Янка КУПАЛА. Курган. Паэма. На эстонскай, беларускай і рускай мовах. Талін, «Ээсі раамат», 1986.

Творы народнага песняра Беларусі Янкі Купалы часта друкуюцца ў перакладзе на іншыя мовы. Тым не менш з'яўленне гэтай невялікай кніжачкі ў эстонскім выдавецтве «Ээсі раамат» выходзіць за рамкі звычайнага фанта. Справа ў тым, што адна з самых вядомых паэм «Курган» адначасова ўбачыла свет на трох мовах: у арыгінале, а таксама ў перакладах на рускую і эстонскую, ажыццёўленых М. Браўнам і А. Яксаа.

Праілюстравала твор мастацтва В. Станішэўскай.

К. БЕРДНІК.

Напярэдадні пісьменніцкага з'езда на старонках штотыднёвіка «ЛіМ» вялася зацікаўленая гаворка аб стане і праблемах сучаснай літаратуры. Яна праходзіла пад рубрыкамі: «Сучаснасць і сучасная літаратура», «Літаратурныя жанры: стан і праблемы». У ёй прынялі ўдзел А. Сямёнава (10 студзеня), Т. Чабан (28 лютага), У. Конан (14 сакавіка), М. Мушынін (4 красавіка) і інш. IX з'езд пісьменнікаў Беларусі не толькі пацвердзіў актуальнасць закранутых у гаворцы праблем, але і ўзняў новыя, якія патрабуюць сур'ёзнага асэнсавання. За час, які прайшоў пасля з'езда, у рэдакцыю паступілі новыя матэрыялы, якія працягваюць распачатую размову.

Сёння мы друкуем артыкул І. Багдановіч, у якім закранаюцца праблемы сучаснай маладой паэзіі. Ён адзіравецца новай лімаўскай рубрыка — «Час, жыццё, літаратура».

Не-не ды й прарастае на старонках нашых перыядычных выданняў нігілістычная крытыка. Прадстаўнікі яе, пераважна маладыя крытыкі, імкнучыся давесці: сучасная літаратурная сітуацыя такая, што ў ёй... нічога няма. Гэта калісьці было, а цяпер сцерліся з памяці

пракруставым ложкам, завуліраваным пад прыцыповасць. Часта за гэтым нібыта клопатам пра паэзію хаваецца аб'якаваць да яе. М'яне заўсёды насцярожвае такая пазіцыя, хоць некаму яна можа падацца смелай і наватарскай. Адмятаць усё агулам надта ж не-

ЧАС, ЖЫЦЦЕ, ЛІТАРАТУРА

чытача ў трэці раз падумаць, ці разгарнуць яму кнігу, на якой новае для яго імя, ці ўзяць томік М. Багдановіча або С. Ясеніна. Кепскае ў гэтай сітуацыі тое, што ўражанне ад некалькіх нецікавых кніг распаўсюджваецца на стан паэзіі ў цэлым. Зразумела, крытык не павінен быць усядным і з аднолькавым запалам хваліць паэтаў розных стылявых напрамкаў і лошукі. Ізноў жа не магу пагадзіцца, што ў нашай паэзіі няма пэўна вызначаных кірункаў, а існуе толькі лес або падлесак індывідуальнасцей, якія, паводле крытыка — нігіліста, больш-менш удала перапяваюць класікаў, а заадно і адзін аднаго. Нават у дачыненні да маладой паэзіі гэтая заяўка

можна прадаць на сэйлу (продаж уцэненых тавараў). Там, за акіянам, яшчэ востры прышлі адчуванне таго, што не асобна — мы і яны — існуюць на зямным шары, што мы і яны — гэта адно чалавечтва, людства, якому трэба вырашаць свае зямныя жыццёваістотныя пытанні, а не «цягнуць... у космас прычындам, якое на зямлі жыццё знішчае».

Трывога за сённяшні дзень усхвалявана гучыць у паэтычным памфлеце Ніны Мацяш «Спыніся на хвіліну, чалавек», а ўвогуле яе новая кніга паэзіі «Жнівень», на маю думку, з'яўляецца менавіта тым узорам цяласнасці паэтычнага светаадчування, якой не хочучь бачыць крытыкі-нігілісты. У зборніку выразна

Ірына БАГДАНОВІЧ

АРЫЕНЦЫ І ПУНЖЫ

цэласныя кнігі паэзіі, арганічнасць светаадчування, адметнасць паэтычных сродкаў, аб чым сведчыла творчасць выдатных нашых паэтаў (А. Куляшова, П. Панчанкі, М. Танка, У. Караткевіча). Зараз, калі і ёсць адзін-два вершыкі на ўсю паэтычную кнігу, што могуць уразіць чытача, то й добра, але ні пра якую цэласнасць, адметнасць не можа ісці гаворкі. Ці не праўда, здзіўляючая пазіцыя, якая ўсё ж прымусівае задумацца, бо ў ёй відавочная тэндэнцыянасць злучаецца з настальгіяй па спраўднай паэзіі.

Імкнучыся даць бой шэрасці ў літаратуры, такія крытыкі — пры ўсёй іх дасведчанасці і апантанасці—застаюцца нібы ў баку ад жывога літаратурнага працэсу, яны пазбягаюць канкрэтнай гаворкі пра паэзію, бяруць яе «агулам», абсалютызуючы адмоўны бок, хаваюцца за бліскучыя сентэнцы і тэрміны, не заўсёды напоўненыя рэальным зместам. Але на фоне гэтага «нічога няма» ў паэзіі 80-х з'явіліся новыя кнігі тых жа П. Панчанкі, М. Танка, Р. Барадудзіна, узмужнела і стала загучалі галасы У. Някляева, А. Разанава, Я. Янішчыц, Р. Баравіковай, прыйшла паэтычная моладзь з заяўкай на своеасаблівы творчы пошук (Л. Галубовіч, Л. Дранько-Майсюк, В. Шніп, А. Канапелька, Л. Паўлікава, А. Мішкін). А крытыкі-нігілісты, нібы ставячы самі сабе скупыя бяспекі, пішуць пра тое, што вось, маўляў, паэт чакае, калі выйдзе ягоная кніга, а следам за ёю крытычны панегірык. Заведама расставішы свае кропкі над сваімі ж «і», такі крытык вызваляе сябе ад неабходнасці разгледзець паэтычную з'яву ў кантэксце літаратурнага працэсу: вытлумачыць яе. Бо навошта ж яму такі клопат, калі і так зразумела, што «нічога няма»...

Безумоўна, не ўсё ў нашай паэзіі гладка, роўна, не ўсё напісанае і прапанаванае чытачу вызначаецца высокім ідэйна-мастацкім узроўнем. У жывым літаратурным працэсе існуюць гэтыя розніцы, і часта вельмі розныя, узроўні. Але ў іх трэба разабрацца, і каму разабрацца, як не крытыку? Безумоўна, у крытыка павінна быць канцэпцыя, сфарміраваны погляд на літаратуру, падмацаваны дасведчанасцю, эрудыцыяй, унутраным тактам. Але кепска, калі канцэпцыя падмяняецца

складана, а выдаваць гэта за грамадзянскую, прышчэпную пазіцыю—што можа быць прасцей? Я за ўдумлівы аналіз паэтычных з'яў, у выніку якога толькі і можна гаварыць аб якасці мастацкага твора. На гэтым шляху ўсё няпроста, і ніхто не застрахаваны ад памылак, таму што аб'ектыўнасць і суб'ектыўнасць—дзе супрацьлеглыя якасці, спалучаныя ў крытыку, які хоча быць аб'ектыўным, але не можа не быць суб'ектыўным. Пры гэтым роля крытыкі не толькі ацэначная, але і выхаваўчая, не толькі прапагандысцкая, але і даследчая.

Як ні сумна, усё ж даводзіцца прызнаць, што беларуская паэзія карыстаецца невялікай папулярнасцю сярод чытачоў. Гэта пацвердзілі і даныя даследавання, праведзенага ў Інстытуце літаратуры АН БССР. Чаму склалася такая сітуацыя, ці толькі для Беларусі яна характэрная? Няўжо спраўды мае рацыю крытык-нігіліст, адмаўляючы здабыткі сучаснай паэзіі? Думаецца, што праблема тут шырэйшая і глыбейшая. Даследчыкі тлумачаць гэтую з'яву шэрагам прычын, сярод якіх не апошняю ролю адыгрывае непапулярнасць (духоўная, псіхалагічная) чытача да ўспрымання паэзіі, у чым, безумоўна, ёсць віна крытыкі, не заўсёды здольнай улічваць на грамадскую думку, выходзячы з чытацкай густ. У такой сітуацыі з неабходнасці ўзнікае арментацыя на імяны класікаў літаратуры. Не выпадкова, скажам, чытач называе сярод любімых (а хутчэй проста вядомых яму са школьнага падручніка) паэтаў Пушкіна і Лермантава, Блока і Ясеніна, Багдановіча і Купала, абыходзячы імяны паэтаў-сучаснікаў. Або ён чуйна ўлоўвае подыхі «моды» і, адпаведна ім, сёння захопляецца Мандэльштамам, заўтра Пастарнакам, Бальмонтам і г. д. і лічыць сябе цалкам кампетэнтным, далучаным да вышэйшых узораў прыгожага пісьменства.

Такі недавер да сучаснай паэзіі, відаць, тлумачыцца і тым патокам самых розных твораў, якія абжываюць надоўга паліцы ў кнігарнях, і тым, у многім кампліментарным, станам крытыкі, супраць якога выступілі і выступаюць, але ён усё роўна ёсць. Расчараванне ад аднойдзюх спраўды слабых кніг, дзе, можа, і ёсць некалькі прыстойных вершаў, прымусіць

выглядае прымітыўна. Індывідуальнасці ёсць, і ёсць тое агульнае, што робіць, да прыкладу, паэзію А. Разанава бліжэйшай да аналітычнай творчасці М. Танка, а паэзію У. Някляева — да творчасці П. Панчанкі, Р. Барадудзіна.

З творчасцю М. Танка трывала замацаваўся ў беларускай паэзіі інтэлектуальны пачатак, у якім пераплаліся нечаканасць асацыяцый і філасофская глыбіня. Арыгінальнасць і свежасць паэтычнага мыслення, аналітызм яшчэ раз праявіліся на старонках кнігі М. Танка «За маім сталом» (1984). Адчуваеш гранічную забяспечанасць кожнага радка фактам, пэўнай жыццёвай калізіяй, што выяўляе нястрымную плынь часу, яго нервовы пульсуючы рытм.

Відавочна актывізаваўся публіцыстычны пачатак у паэзіі, якая не абмінае найбольш вострыя, набалелыя пытанні сённяшняга жыцця. Рассоўваюцца межы жанру, даючы неабсяжны прастор для наватарства. Мінулае і сучаснасць, агульначалавечы і асабістае, глабальна-гістарычны падыход і канкрэтна-падзейнае адлюстраванне характарызуюць лепшыя паэтычныя творы 80-х. Менавіта аб гэткай дзейснай паэтычнай пазіцыі думаеш, калі чытаеш апошнія нізкі вершаў П. Панчанкі, дзе з непрыхаваным болям, з эдкім сарказмам, з абурэннем і жаданнем выправіць сітуацыю гаворыцца аб бюракратызме і чыноўніцтве, духоўным спажывецтве, «ціхіх» прыстасаванцах. Ва ўсе часы паэзія была абарончай жыцця, а цяпер, калі яно пад пагрозай знішчэння, роля паэзіі яшчэ больш місіянерская. Яна не можа быць кволай у гэтым сэнсе, бо быць кволай у сённяшняй сітуацыі азначае быць злачынай. Лепшыя старонкі нашай сучаснай паэзіі — гэта страшны голас у абарону зямнога шара, які «што маятнік Фуко, гайдаецца на валаску надзеі» (Р. Барадудзіна). Паэтычны цыкл Р. Барадудзіна «У сааўтарстве з Гудзонам» («Польмя», № 1, 1986, «ЛіМ», 14 лютага, 1986) уражвае напалам пачуцця, пільнасцю паэтавага зроку, ад якога не схавалася ні веліч і сытасць таго, чужога нам свету, ні яго духоўнае, маральнае ўбоства, калі ўсюды, «куды ні ступіш — мані» (грошы), калі ўсё: сумленне, каханне, нават «пазоркава, ... космас»

прасочваецца паслядоўнасць і глыбіня пазіцыі аўтара, які сцвярджае, зыходзячы з народнага разумення, ідэал сумленнага, працалюбівага, асветленага дабрыйні і любоўю чалавечага жыцця.

Уражвае мяне светлая і пранікнёная паэзія Яўгеніі Янішчыц. Вольна і натуральна адчувае яна сябе ў моўнай стыхіі, словы ў яе вершах — дакладныя, арганічныя, не аблегчаныя патрэбай рыфмы або рытмічнага малюнка страфы, а нагружаны няўмольнай праўдай жыцця, драматызмам чалавечых пачуццяў. Яе «Зорная паэма» («ЛіМ», 14 лютага, 1986) — твор жывога грамадзянскага неспакою, трывогі за свет, балючасці за той узрастаючы спіс недахопаў, якія перашкаджаюць чалавеку жыць сумленна і прыгожа. «Час высакосны і боль высакосны», — так вызначыла паэтэса наш сённяшні дзень. Многія сучасныя гуманісты сцвярджаюць, што свет павінен стаць лепшым, калі пераменіцца сам чалавек, удасканальваючы свае маральныя якасці. На стрыжні гэтых высокіх ідэй і паэзія. Да чалавека, да яго ўнутраных якасцей, духоўнага багацця звяртаецца Я. Янішчыц, калі шукае выйсце з кола тых праблем, у якое заціскае сёння жыццё кожнага з нас, і канчае сваю паэму радкамі:

І не ў міфічную цягнецца Мекку
Шлях, пазбаўлены літанняў
і лек.
...Чуе ў бядзе чалавек чалавека,
Да Чалавека ідзе Чалавек.

Як слушна адзначыў М. Стральцоў у артыкуле пра творчасць Р. Барадудзіна, «абвостраныя клопат пра арыгінальнасць—адначасова і сіла і слабасць сучаснага стылю наогул». Адметнай стылявой якасцю вылучаюцца вершы А. Разанава, якія напісаны не дзеля стварэння знешняй складанасці, завуліраванасці пачуцця, а скіраваны на выяўленне ўнутраных сувязей і заканамернасцей быцця.

Апошнія кнігі паэзіі В. Коўтун «Метраном» і У. Някляева «Наскрось» робяць уражанне цэласнасці, сведчаць аб плённасці творчых пошукаў аўтараў і наватарскім падыходзе да распрацоўкі абраных тэм. Безумоўна, гэта далёка не поўны пералік здабыткаў сучаснай беларускай паэзіі, пералік тых духоўна значных артыстаў,

(Заканчэнне на стар. 6—7).

Калі перачытаеш книгу паэзіі Міхаса Стральцова «Мой свеце ясны», позірк міжволі запяніеш на вершы «Крынічка». Зразумела, і пры першым знаёмстве са зборнікам гэты твор уражае сваёй неардынарнасцю, нейкай асаблівай прасветленасцю, якая дазваляе ў знаёмасці матываў угадаць нешта большае, чым тое, што навідавоку. Цяпер жа, калі знаёмства з кнігай адбылося, калі ведаеш аўтарскія набыткі і паасобныя недаглады, не можаш не адчуць, што «Крынічка» з'яўляецца тым ключом, які дазваляе зразумець адметнасць паэзіі М. Стральцова на сучасным этапе, яе непаўторнасць як літаратурнай з'явы.

Верш невялікі, таму працытуем яго цалкам:

Быў нечы двор. Урочышча.
Сычы.
Ішлі гады. Плот асядаў у багну.
Жылі дзесь крывічы,
жылі дзесь дрыгвічы,
А тут радзімічы...
Спазнаць я прагну.
Ці захаваліся і памяць і той плён,
Які дзяды чаналі, кідаючы сям'я
На бацькаўскі і мой цяпер загон, —
Восць-восць спытае маладога племя.
Пад вольхамі крынічка б'е.
Туды
Іду, здарожаны, з навенкай,
Каб зачарпнуць гаючае вады
Забытай там

блрзавай кузеньнай.

Аб чым гэты верш? Як быццам доўга гадаць не варта. Аб сувязі дня сённяшняга і ўчарашняга, сучаснасці і сёвай мінуўшчыны, аб вечнасці і несупыненнасці жыцця. Гэта — калі падыходзіць да верша «пашкольнаму». Падобныя сцвярджэнні, канечне, правільныя, але іх мала, каб зразумець і адчуць «Крынічку» не проста як чарговы твор, напісаны М. Стральцовым. Бо не аб гэтым верш. Правільней, не толькі аб гэтым. Паэта цікавіць не мінулае само па сабе. Яго найперш прываблівае гісторыя як скандэнсаванне памяці народа, тае, што не павінна падлягаць забывшчы і ў век касмічных палятаў. З яе, гэтай памяці, пачынаецца для М. Стральцова адлік маральных каштоўнасцей, у ёй бачыць ён невычэрпны духоўны патэнцыял, здольны жыцьцё да душы і сэрца. І быццам запрашае пакланіцца нізка непрыкметнай крыніцы.

М. Стральцоў. Мой свеце ясны. Вершы. «Мастацкая літаратура», Мінск, 1986.

Сам народ і яго гісторыя для паэта ўвасабленне моцных пачаткаў. Ён — адзіны, хто мае права быць і найстражэйшым маральным суддзёй, і самым шчырым, добрым і разумным дарадцам. У гэтым сэнсе характэрны верш «Купала». Пра народнага песняра напісана, вядома, нямала паэтычных твораў, але М. Стральцоў удалося выветліць, падаць воблік Янкі Купалы ў крыху нечаканым аспекце. Аўтар ідзе ад лі-

зборнікі вершаў «Ядлоўцавы кусты» і «Цень ад вясла» (апошні асабліва грунтоўна разгледзена на старонках «ЛіМа» Ала Кабаковіч), сёй-той у кулуарах ці ў калалітаратурных колах гатовы «мудрасна» пакпіць: маўляў, а што рабіць, калі проза не пішацца. Як быццам стральцоўскія рэцэнзіі і літаратурна-крытычныя артыкулы не з'явіліся менавіта ў той час, калі ў прозе яму яшчэ як пісалася! Нібыта не было

Кот ірадзеца асцярожна,
Каб абед сабе прымець.

Жывы «газік» па дарозе
Прафрычэў і недзе знік.
Дзед стары на стрэчным возе
Пранаветнае сасніў.

Хлапчукі «вядуць» галёшу —
Трэніруюцца ў футбол...
Свет не кепскі, а харошы —
Ліст цярусіцца на дол.

Прамая ж сувязь з апавяданнямі! З тымі, у якіх героі маркоўяцца па вёсцы, некалі пакінутай імі, і якім так часта бачыцца «сена на асфальце».

крэда: «Не паспяшай прысвоіць права казаць за гэтых ці за гэтых і пры нагодзе — лашчыць справа, а злева — біць пад самы дых». І жаданне аглянучы на пройдзены шлях, узважваючы набыткі і пралікі, таксама выклікана адным — душэўнай патрэбай.

Чаго-чаго, а лжывага самакорпанія ў нашай паэзіі хапае. У М. Стральцова ж усё натуральна, па-чалавечы і ўсё проста, як і павінна быць у паэзіі, што нараджаецца з унутранай патрэбы чалавека выказацца, а не з'яўляецца сведчаннем жадання нешта напісаць. «А будзе час, калі і без нагоды, а проста так, ад шчодрасці быцця, успомняцца ранейшая нягоды раней названай мерай пачуцця. І тое ўсё, што некалі балела і што гняло варажай варажбой, падасца смуткам — скрухай пераспялай, а ўвогуле — харошаю журбой па тым усім, што гэтым Шляхам Млечным сплыве ракой...»

Арганічна ўваходзяць у кніжку вершы, якія і нараджаюцца пад час гэтага нейкага нечаканага, дзіўнага ўзрушэння, якое «спланаваць» проста немагчыма. Адсюль — і непасрэднасць, нават калі-нікалі і некаторая тужлівасць, бо жыць чалавек выказвае тое, што ўразае яго, набалела на душы. Хіба можна не зразумець лірычнага героя М. Стральцова ў хвіліну, калі ён застаецца сам-насам з прыродай: «За вёскаю, на адзіноце, асеннім днём пачуеш ты, як вецер на запалай ноце скуголіць аж да немагчыма?!» Радзе зайздросная паэтава назіральнасць: «А снег пайшоў, а снег пайшоў, і гэтак нечакана, з дзвюх лёгкіх хмарак-спарышоў — зусім неабяцана». Крапае і такая пластычнасць, выразнасць паэтычнага малюнка: «Як палягчылі ў дрэваў кронах! Свіціцца будучы і расці аж навывлёт у сін прахоны ў парадзелым іх лісці».

Поруч вершы «Адвяхоркам круціцца пласцінка...» (прывесчаны А. Вялюгіну), «Не спіцца, ліха на яго...», «Прыехаў сябра»... У іх роздум аб пражытым і перажытым пазбаўлены аднапланавасці, калі ўзнаўляецца толькі лепшае, што варта помніць. Лірычны герой задумваецца і над тым, што не збылося, і над вечнасцю такіх ісцін, як дружба, абавязак.

ХАЙ БРУЎІЦЦА КРЫНІЧКА

таратурнага факта: «У Анны у Андрэеўны Ахматавай ёсць невялікі вершык — ён пра тое, як Муза ёй з'явілася аднойчы ў пастушковых строях і з жалейкай. — Скажы, ці ты калісьці дыктавала старонкі «Пекла» Дантэ? Адкажы! — так запятала Музу паэтэса. І сціпла адказала Муза: «Я». Адразу ж у вершы робіцца пераход да творчасці Янкі Купалы, спроба зразумець вытокі з'яўлення ягонага неўміручага верша «А хто там ідзе?»:

А сына Дамініка Янука.
Янога сёння мы завём Купалам,
Натоўл аднойчы пераняў дарогай —
Галодны,
босы,
у падраных світках.
Сын Дамінікаў запытацца мусіў,
Хто вы, маўляў,
адкуль і хочаце чаго вы?
І быў адказ, як выдых:
— Беларусы!..
Ен блаславіў іх, а натоўл яму
Адаў у рукі верную жалейку.

Шмат хто з нашых слянных паэтаў палічыў бы за гонар мець падобны верш у сваім творчым набытку. Дзеля чаго гэта сказана? Не толькі дзеля таго, каб падкрэсліць, наколькі ўпэўнена адчувае сябе М.Стральцоў у паэзіі. Будзем шчырымі: хоць і з'явіліся стапоўчыя рэцэнзіі на першыя яго

чудоўнейшага эсэ — ці не найлепшага ў беларускай эсэістыцы — «Загадка Багдановіча», што прыйшло да чытача паралельна з душэўна прасветленай і адначасова балюча аголенай аповесцю аб ваенным маленстве «Адзін лапаць, адзін чунь!»

Ох, гэтыя «ўсяведы»! Як ім, хто найчасцей даўно ўжо сам і радка напісаць не можа, пакутліва-балюча бывае ад таго, што хтосьці па-ранейшаму працуе актыўна, прытым спрабуе свае здольнасці ў іншых, быццам і не галоўных для яго жанрах! Хоць — ці могуць яны, жанры, у сапраўднага мастака быць галоўнымі ці другаснымі, хіба можа ён дазволіць сабе нешта рабіць, так сказаць, на поўную выкладку, а штосьці так, між іншым? Вядома ж, не. Пра што ён ні пісаў, якія б праблемы ні ўзнімаў, пры ўсім іншым абавязкова застаецца верным тым сваім прыწყам, якія вядуць да самацвярджэння яго як асобы, дапамагаючы фарміраванню ягонага светапогляду.

Павярджэнне таму — хоць бы верш М. Стральцова «Вяртанне»: «А нічога! Гэта можна, Гэта можна зразумець!»

Паэзія М. Стральцова якраз і моцная сваёй паяднанасцю з народным жыццём, лучнасцю з усім зямным. На першы погляд, паэт быццам піша аб тым, пра што пісалася ўжо неаднойчы. Але ў дадзеным выпадку важна не толькі тое, што сказана, а як сказана. А яшчэ — кім сказана. Асоба М. Стральцова прываблівае да сябе высокай культурнай мыслення, здольнасцю суперажываць, што сведчыць аб высокай ступені таленту. Прапусчанае праз паэтава светаўспрыманне, многае, што на першы погляд здаецца звыклым, пачынае набываць сацыяльную, маральную, эстэтычную важкасць.

Хацелася б звярнуць увагу яшчэ і на такую якасць паэзіі М. Стральцова, як яе выключна даверлівасць. Лірычны герой паэта пазбаўлены бравяды, яму чужое ўсё паказана, наноснае, ён ні на хвіліну не можа здрадзіць ні ўласным думкам, ні ўласным пачуццям. Далучанасць да чужых лёсаў — для яго не гучныя словы:

Я не скажу, што бачыў свет.
Але на моры і на сушы
Жывых людзей жывыя душы
У маёй пакінутай свой след —
То след гаючы, то балючы.

Гэтыя радкі — таксама не дэкларацыя, бо становяцца

АРЫЕНЦЫ І ПУНКЦЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

якія вызначаюць шлях нашай паэзіі ад нацыянальнай самабытнасці да агульначалавечай значнасці.

Можа быць, гаворачы пра адсутнасць у сучаснай паэзіі — паэзіі, крытык-нігіліст меў на ўвазе маладую паэзію? Новыя імёны заўсёды выклікаюць неаслабную цікавасць. Але тут, зноў жа, нельга гаварыць агульна, і трэба мець на ўвазе выдаткі творчага росту. Што і казаць, ёсць у творчасці маладых паэтаў вершы і радкі, што не ўражваюць, па якіх раўнадушна прабяжыць позірк, не адчушы глыбіні думкі, наватарскага мастацкага пошуку, як, напрыклад, па вершы таго ж Л. Галубовіча:

Давай аглядацца назад!
Былому давай давяраць!
Вяртацца давай да прысад,
Што восенскай кронай гараць!
Давай — да пражытай вясны,
У холад зімовы, у сніг!
Да першага следу вярсты!
Да першай замовы віны!.. І г. д.

Падобныя радкі можна

шчэнных для ўсіх нас рэалій: зорак на абелісках, вечнага агню, хатынскіх званоў і г. д. Але здолеў жа Л. Галубовіч у вершы «Зноў аб вайне» праўдзіва і пераканальна перадаць тое, што родніць ветэранаў і моладзь, перадаць адчуванне віны свайго пакалення за тое, што, народжанае пасля вайны, яно не магло прыняць удзел у гераічнай барацьбе, але ў кожную хвіліну сёння гатова стаць абаронцам Радзімы:

Я не вінен за жахі вайны.
Сам яе крапіваю карміўся.
А хіба вінаваты яны,
Хто раней за мяне нарадзіўся?

Кажуць часта ў рэдакцыях мне:
«З ветэранамі ў хоры спяваеш.
Ты ж не бачыў... Не быў на вайне...
А крывёю радкі заліваеш...»

Маладым неабходна пісаць
Пра любоў, пра Айчыну,
пра маці...
Што ж на гэта магу ім сказаць?
Я на ўліку ў ваеннамаце.

Самастойным творам, прысвечаным пасляваеннаму жыццю, уяўляецца верш Алы Канпелькі «Сорак сёмы» — на маю думку, адзін з лепшых у яе першай кнізе.

...Крочаць дзеці па лісце
і днавае
І з бяссоння гукаюць мяне.

Целяпаюцца кайстры пустыя,
Не напханых лісцем яшчэ.
Як лісток, шэпт парывісты
стыгне:
«Мама хлеба... хлябку...
напячэ...»

Ад гэтага зрокавага малюнка паэтэса ўзнімаецца да вобразнага метафарычнага абагульнення, якое робіць карціну маштабнай, па-мастацку завершанай, перадае драматычную

сімваліку таго часу:

Шапаткі, віхратыя клёны,
Гэтай абсачкі помніце лёс:
Згаладалы, німы сорак сёмы
Лісце ваша дачасна абтрос...

Віктар Шніп імкнецца адшукаць маральныя крытэрыі, якія дапамогуць сарыентавацца ў часе, каб вылучыць у ім справдзеныя, а не хвілінныя каштоўнасці:

Трывожуся не за сябе.
Зямная ў нас трывога,
Дарогу за сабой вяду,
А не мяне — дарога.

Заглыблены роздум над жыццём сведчыць пра творчае пасталенне маладога паэта. Аднак у апошняй «лімаўскай» нізцы В. Шніпа пры сэнсавай і вобразнай дабротнасці ўсё ж кідаецца ў вочы аднастайнасць рытміка-інтанацыйных сродкаў.

Аб тым, што маладыя шукаюць, імкнучыся быць у віры жыцця, адгукана на яго праблемы, гаворачы і лепшыя вершы іншых паэтаў, імёны якіх я не згадала тут. Энергія лірычнага асэнсавання свайго часу павінна ўрэшце выплеснуцца адметнай для 80-ых гадоў стылявой плыню. Але каб выплеснуцца такой плыню, з якіх адзежын усё ж трэба вырасці? Давайце паглядзім леташнія зборнікі вершаў пачынаючых паэтаў «Маладыя галасы» і «Вусны». Адразу бачна тая адлегласць, якая пралягае паміж, тым, што мы называем Паэзіяй, і тым, што мы сустраэнем на старонках згаданых выданняў.

У артыкуле «Аб лірыцы, яе крытыках» («Правда», 13 сакавіка 1986) Я. Сідараў свядо-

ма не стаў гаварыць аб здольнасці маладых да версіфікатарства: «Шмат якія аўтары ў рознай ступені, але дастаткова прафесійна валодаюць вершам. Гаворка ідзе пра сэнс і прычыны паэзіі. Пра падставу для паэтычнага выказвання як адносін да жыцця і да свайго часу». Адна з праблем сучаснай маладой паэзіі ў тым, што пры адсутнасці такой падставы яе пачынаюць канструяваць. Гэта значыць, што свядома або падсвядома робіцца ўстаноўка не на выяўленне адносін да жыцця, а на стварэнне недакладных і невыразных стэрэатыпаў, у асноўным другаснага літаратурнага паходжання.

«І стала мне яшчэ больш няёмка за напісанае мною», — ёсць такія самакрытычныя радкі ў аднаго з маладых аўтараў. Сапраўды, няёмка бывае, калі, чытаючы вершы, даводзіцца ўспамінаць батаніку, той «падручнік», у якім аўтары здолелі вычытаць, што лілея квітнее на «хвалі тугой», а дзіваціл расце ў бары. Праблема рэчаіснасці і яе стэрэатыпаў цягне за сабой праблему дакладнасці рыс самой рэчаіснасці, абумоўленай душэўных калізій рухам жыцця, яго падзеямі, магчыма сям'ямі, станамі. Імітацыя, падрабленасць адрознівае ад аўтарскага ў вочы — перш за ўсё недакладнасцямі словаўжывання. Вось адзін аўтар задумаў напісаць верш «На купале», відавочна, па матывах купалаўскай паэзіі:

Трымцеў гарачы небасхіль,
Рака світала.
Я ў бор ішоў. Там дзіваціл
Шукаў Купала...

Зварот да гэтай праблема-тыкі пашырае межы паэзіі М. Стральцова. Гэтаксама, як і выкарыстанне ў паасобных вершах народных матываў («Лявоніха», «Пабудзі мяне рана-раненька...»), сведчыць, што аўтар знаходзіцца ў пастаянным творчым пошуку.

У зборніку, дарэчы, змешчана некалькі вершаў, у якіх у той ці іншай ступені закрэслена тэма літаратуры, паэзіі. Яны цікавыя тым, што даюць мажлівасць зазірнуць у творчую лабараторыю аўтара, прасачыць, як працуе ён над словам, якія мастакоўскія праблемы хваляюць і непакояць яго. Пакутлівы роздум над тым, што не заўсёды ўдаецца здзейсніць, выходзіць за рамкі тэарэтычных аспектаў, бо за ім — само жыццё паэта, з іх відаць, як імкнецца ён да таго адзінага слова, якое паспраўднаму ўзрадуе і ўзрушыць нас, чытачоў: «Імгненні ёсць пакутлівага шчасця» — ірвуцца ўвысь і слова, і душа. Ды толькі тое ўсё ў радок не ўкласці, як ты яго, радок, не падвышай. Ці: «Былае ўсё-такі зайздросна: вось ты высьліваўся, пацеў, а твой радок надзіва проста ў вершы сярба заліцеў».

Кніга «Мой, свеце ясны» выйшла ў палешаным мастацкім афармленні (мастак А. Шэвараў), цудоўна ілюстравана, але... ці варта было гэтак ужо арыгінальна? Навошта было не нумараваць старонкі, як звычайна, а пісаць: «старонка трэцяя», «старонка адзінаццатая», «старонка сорок дзевятая»?

Адмовімся ад усялякіх нажаданняў аўтара. Паэт сам прызнаецца ў адным з вершаў:

Пра што пісаць, і як пісаць,
Пра тое толькі ведае выпадак.
Ён свой выдзе парадан-распарадан,
Варожачы на гушчы ці вадзе.
Той міг пасля шчаслівым назаві,
Што свой звядзе пачатак і канчаток,
Слязу ў вачах і смех у вачынях,
Ды не чакай, а дзейнічай, жыві!

Таму застаецца толькі прычасціцца да паэтавай «крынічкі», парадавацца, што так чыста бруцка яна, прыносячы асалоду кожнаму, хто далучаецца да яе.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

НОВАЯ сустрэча з паэтам — публікацыя ў першых выданнях і чарговы зборнік — часта робіць уражанне супярэчлівае. Паэт, бывае, зацікавіць нізкай паэтычнай і, наадварот, расчаруе новай кнігай, якая нярэдка выглядае абмежаванай, не шырай часопіснай нізкі, дзе паэтычны абсяг звужаны да тых «ваколіц», на якіх перш за ўсё драбнее, мізэрнее сама асоба паэта. Паэзія, як прымырэнна-натурына, тэхнічна спрактынаваным пісьмом выкрэсае паэт знамяція «іскры з каменя». Але

Усесі лёгка, лоўка
У бастонавых штанах
На смольную цалёўку.

У паэме гэтай «дзелаўітар» рупнасць заморскага гасця пазнаецца з вышэй сучаснасцю: пазнаецца ў адначасці і яе шчырасць, і бачыцца тое за ёй, як выток, што пагрозіла размежавала, здавалася б, знойдзенае паразуменне. Вось яно — сустрэча лірычнага героя з сынам Найта ў В'етнаме:

— Найт — сказаў!
Я Найта зноў аднаго.

МУЗЫКА НАШАГА ДНЯ

яны часцей за ўсё не кранаюць чытачоў.

Адпрэчыла гэтыя невясёлыя мае думкі новая кніга паэзіі Уладзіміра Карызны «Музыка ў свеце». І перш за ўсё паэмай «Размова нароццеж». У зборніку яна як бы ўзяла на сябе галоўны, стрыжнёвы клопат, засяродзіўшы нашу ўвагу на спазнаным, перажытым самім паэтам, на гарачых праблемах нашага сённяшняга дня.

Герой паэмы, як і лірычны герой усяго зборніка, жыве ў свеце не ізалявана. Так званая «геаграфія яго душы» — умоўна пашырана паэтам і судакранаецца багата з якімі болей кропкамі нашага свету. І першы пласт судакранання — у маленстве героя, дзе, на папільшы беларускай вёскі, у аднаўленні жыцця, снэжам дыпламатычнай мовай, праўляюцца «саюзніцкія адносінны» двух народаў:

Мы вашае мовы не разумелі,
А падалася спагаднай,
То мова не тая, як ваша рука,
дзе кожнае слова — ня мелі,
якую пачуўшы, ня мелі,
як вырваная чака.

«На вогнішчы бяды» пасляваеннай вёскі — факт гістарычна дакладны — паўляецца амерыканец містэр Найт.

Баран спяваў — не выў,
Мелодыя лілася,
Аж паглядзі вы на тую працу ласа,
...І вы, на дзіва нам,

У. Карызна. Музыка ў свеце. Вершы і паэма. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1985.

Не забуду з вайны ніколі. Найт...

Так сустрэў я сына яго.
...Ён вярнуўся дамоў,
Маршыруе,
За чынам хапае чын.
Пакуль што з намі ваяе
На манеўрах
Ваш сын...

Канечне ж, сустрэча з наступнікам Найта ў творы чыста паэтычна ўмоўнасць. Але далёка не ўмоўна — канкрэтная ў сваім праўленні — «сустрэча» на в'етнамскай зямлі сіл Добра і Зла. І таму ўмоўна дэталі прыдатна служыць паэту. Ён не кідае абуранага выкліку проста амерыканцу. Гнеўны, асуджальны папрок паэта таму грамадству, якое топча саму чалавечую сутнасць. Публіцыстыка-завостра на гучаць фінальныя радкі паэмы:

Не ранеты — ракеты вы росціце.
На граніцах, таросамі лёд...
Містэр, гавару я з вамі
наросцеж.

Каб пачуў мяне
За акіянам народ.

Умо ўзнікла і акрэслілася галоўная патрэба дня: умець жыць на адной планеце ўсім, суіснаваць дзеля таго, каб яна, Зямля, існавала. Таму кожная драбніца падобнага вопыту набывае значнасць. Адкрытаецца паэтычным радком памяць мінулага. Да гэтага «судакранання» абавязала некалі самая ахвярная вайна. Да суіснавання ў будучым — пераконвае радок паэта — абавязвае ўсіх насельнікаў планеты пагроза самазнішчэння. Судакрананца — глянуць вочы ў вочы — пасля новай вайны ўжо не выпадае. Гэта патрэба зрабіць якраз-такі цяпер,

адпрэчыўшы назаўжды пагрозу жыццю. Раздзел «Думай, чалавек», якім адкрываецца зборнік, не што іншае, як пашырэнне гэтага, пазнавага, ілюпа-ту. У лепшых сваіх радках ён паграмадзянску настроены, хваляючы:

Дзесяці зноў разбой
Пад Шляхам Млечным...
Думай, чалавек,
Жыві смялей!
На зямлі агонь палае Вечны,
Ды чамусьці ў свеце
не цяплей...

На жаль, не абышлося ў гэтым раздзеле без галаслоўных рэпарцёрскіх канстатацый, дзе, падчас, радок выступае ў зауддлівай для сапраўднай паэзіі ролі — ролі каментатара агульнавядомага факта. Тут якраз-такі слова паэта і траціць свой пранікнёны, адкрыты голас — голас душы. Узамен сапраўднаму дыханню паэзіі ўсталёўваецца сям-там на старонках зборніка воклічна і прыдыхальна рознагалосіца. Праўда, у яе галасе часам паўстае шчыра выказаным — сваё, перажытае.

Мне прыснілася ў маміным доме,
І паверыў

У гэта я:
Партызанская ваша мадонна —
Гэта мама мая.
Гэта мама мая
Са мною,
Са сваёю бядою,
З вайною...

Гэта з верша «Партызанская мадонна», прысвечанага вядомаму мастаку Міхалу Савіцкаму.

Сказанае з заўвага, падірэлім, больш тычыцца паэтычнага слова, якое прыкметна актывізаваўся ў публіцыстычным кірунку, а публіцыстыка на ўзроўні прахадной дэкларацыі, як вядома, толькі прынімае мастацкія вартасці твора.

Завяршае зборнік раздзел «Харужы сунічымі барамі». У які ўвайшлі вершы-песні. З трыгоннымі раздзеламі тут пераклікаецца меладычнасць лірычнага даверлівага слова, як бы яшчэ больш высвечваючы настроём, станам душы лірычнага героя ўсю складаную сутнасць яго злінога існавання. Песенныя тэксты У. Карызны не з роду тых дбайна выштукаваных «збралынікаў» апладысментна-бяздумна-ўражлівых маладых рук, якія адно і ўмеюць праўляць сваю душы — калыхаць аваяцямі залы. «Музыка ў свеце» — сама назва кнігі падказвае галоўны клопат: ці не выстыла светлая гармонія душы чалавек? Паэт знаходзіць адказ лепшымі сваімі радкамі: музыка ёсць. І, значыць, свет будзе шчасліва доўжыцца.

Мінола МЯТЛІЦКІ.

У профіль і анфас

Васіль БЫКАШ

Кастусь КІРЭНКА

Юлія ЯНІШЧЫН

Іван ПТАШНІКАУ

Аляксей ДУДАРАУ

Сяброўскія шаржы М. ГІРГЕЛЯ

лей дзівіцца яшчэ больш, калі, шукаючы рыфму, аўтар канчае чатырохрадкоўе так: «І сена расее да раніцы ў возе». Цяжка, калі не немагчыма, уявіць у рэальнасці сітуацыю, каб селянін, наклаўшы воз сена, ведаючы, якім потам і працай яно яму дасталося, пакінуў яго «расеець да раніцы».

Асабліва недасведчанасць выяўляецца пры звароце да глабальных праблем часу. Няпеласць радка выдае неакрэсленасць поглядаў: «Спешка веку? Ты — простая пешка ў гульні на прасторах Зямлі?» Адчуваеш, што аўтар імкнецца сказаць нешта значнае, запрашае ў свае радкі Сусвет, планету Зямлю («Запрашае Сусвет на дажынкі, што святкую планета Зямля»), але хутка збіваецца на пазіцыі заспакоенасці:

Хай жыццё сабе далей праствуе,
Хай дыміцца гарачы гудрон,
Ты прысядзь, я цябе пачастую
Хмельным водарам сцішаных
крон.

Толькі ці будзе каго частаваць, калі ўсе мы прымем прапанаваную пазіцыю, ці выратуе нас «подых спадчына ціхай тугі»? Свядома ці падсвядома, але калі аўтар яшчэ стаіць на рубяжы разумення, што «жыццё існуе само па сабе, а паэзія — сама па сабе», ні аб якой творчасці нельга весці гаворкі.

Азначаныя пункціры недахопаў наводзяць зноў на тую ж самую банальную ісціну, што першапачатковыя рысы паэзіі — душэўнасць і шчырасць, якія

ідуць ад глыбіні ўражлівай і ўлюбёнай у свет душы чалавек. І калі гэта ёсць, тады не трэба выдумляць падставу для верша, як не выдумляе, да прыкладу, Алесь Бадак — адзін з аўтараў згаданых зборнікаў.

Добры ўзор інтымнай лірыкі, на мой погляд, уяўляе яго верш «Твой голас». Юнацкая непасрэднасць і вастрэня ўспрымання спалучаюцца з імкненнем па-філасофску асэнсаваць несупадзенне акалічнасцей жыцця і жаданняў, хоць не заўсёды аўтару ўдаецца быць паслядоўным. На жаль, не ўсе вершы А. Бадака аднолькава выразныя, бездакорныя. Напрыклад, трыпціх «У дарозе», на маю думку, халаднаваты, рацыяналістычны па задуме, у ім мала пачуцця, руху. Без дастатковай жыццёвай падасновы, думаецца, напісаны меладраматызаваны верш «Клялася ў вернасці...»

Сталая, глыбока злітая з душой паэта, радкі знаходжу ў А. Жамойніна, калі ён піша, што поле аддзячыць добрым ураджаем таму, у кім убачыць гаспадара, а не гасця («аддзячыць поле табе»). Адчуваю за радкамі ўвагу да зямлі, чалавечую адказнасць перад ёю.

Сяргей Сокалаў адметна выявіў у сабе прыхільнасць да гістарычнай тэмы. Сучасны акцент пастаўлены ў вершы «Навалоплацку» — у ім адлюстраваліся не толькі змены знешняга выгляду мясціны («Там, дзе

квітнела Слабада, сягоння горад вырас»), але выяўлены сацыяльны, дэмаграфічны аспект. Калісьці ў Слабоду «прыязджаў інтэлігент паслухаць роднай мовы», а цяпер «ужо адсюль інтэлігент кудысь на вёску едзе». Створана каларытная карціна, пазбаўленая штучнай сімволікі і залішняй сентыментальнасці.

Я пачала сваю размову з крытыкаў-нігілістаў і магу дадаць, што не бачыць той, хто не хоча бачыць. 80-я гады павярнулі ўжо на другую палову. У плане паэтычных здабыткаў ёсць што аналізаваць, ёсць над чым думаць. У плане недахопаў ёсць з чым змагацца. Адметнасць часу добра відаць па паэзіі апошніх год, і гэтая з'ява чакае свайго крытыка і даследчыка. Арыенціры абазначаны, імёны іх не патрабуюць рэкламы, але створае імі павінна стаць крытычна і ўсебакова асэнсаваным. Тое, што пакуль бачыцца толькі пункцірна, думаецца, набудзе свой акрэслены контур. У дзелавай і на добрае зменлівай атмасферы пасляз'ездаўскіх дзён хочацца верыць, што і крытыка перастае быць пункцірнай, а стане арыенцірам у плыні сённяшняга літаратурнага жыцця, і кожны з нас: і прафесійны крытык, які разумее розніцу паміж суб'ектыўнасцю і аб'ектыўнасцю, і сумленны пісьменнік, і нераўнадушны чытач — паспрыяюць гэтаму.

Кастусь ЦВІРКА

Зялёная дуброва

Тут мой стол, пры акне...
Ходзікаў — дзе яны? — ціканне...
Добрым госцем
Сонца
заходзіць праз шыбы ў пакой да мяне,
ціхае.
Па дошках падлогі памытай
да драўлянага цягнеца ложка,
дзе так соладка спалі мы колісь,
малыя.
Крадком успаўзае на коўдру,
што ткалі на кроснах
матчыны рукі
(даўно адляцелі ўжо ў вырай
гады незваротныя тыя).
Тут нават сцены мне памагаюць.
Кожны сучок на іх,
шчылінка кожная
казку маленства
раскажуць
найгожую.
Тут мой стол, пры акне...
За сценкаю, як і тады,
маці — здароўя ёй толькі б —
тупае,
грукае вілкамі ды чыгунамі,
міскамі бразгае,
рупная.
Тут мой стол, пры акне...
Я ізноўку вярнуўся дадому,
бадзяка.
Госціць сонца цяпер у мяне...

Яшчэ пра вёску, альбо
Пасланцы з асфальту

Такую чуў я пагалоску —
Што аджыла сваё ўжо вёска.
Няўжо ж і праўда адзвінела
Яна, усё сваё адпела?
Усё адсеяла, аджала,
Адмалаціла, адарала?
І век нібы свой дажывае,
Людзей карміцелька старая?
Мо раптам можна без яе
Нам абысціся будзе скорая?
Ну, а зямлю... што — возьме горад
У рукі ўладныя свае?
Яе размеціць, расплануе,
Абмерае, распаласуе
І ўчасткі згодна пастаноў
Да прадпрыемстваў і ўстаноў,
Як неабходную нагрузку
(Мець хочаш на сталіе закуску?),
Бестэрмінова прымацуе —
Каму каторы пашанцуе?
Той будзе выдзелены ўчастак
ТЭЦ-3? А гэты — «Тэрмапласту»?
Той — Мінскіўпраму? Той — БелАЗу?
Ці Белсаўпрофу? Галоўгазу?

Той — атэль? А той — спартклубу?
Той — Дому мод? Той — Дому шлюбу?..
Далей уявім: днём вясновым
Начальству проста на галовы
Чарговы запыт громам з неба
Зляціць з палёў падшэфных: трэба
Людскія рукі для калгаса —
Сяўба ўжо там распачалася!

... — Ну, хто з вас на сельгасработу
Паехаць выкажа ахвоту?
Каго нам вызваліць ад спраў
На час? — загадчык установы
Адной даследча-навуковай
Свой персанал увесь сабраў
У кабінет і вось без шалу,
Пытанне гэта персаналу
Без агаворак выстаўляе. —

Дык што — ніхто з вас не жадае?
У кабінете шэф — ціша:
Замерлі ўсе, ніхто не дыша.
— Што ж, раз ахвотнікаў няма,
Тады, як селі, папарадку
І распачнём тут разнарадку —
Што валаводзіцца дарма!..

Пачнём з цябе мы спіс, Цярохін...
Што? Бюлетэнь?.. Тады — Панчохін!
І ты не можаш! Гаймарыт?
Не? Што ж тады? Радыкуліт?!.
Ну, а ў цябе што, Карлушкова?
— Ды я... Заўсёды я гатова,
Паехаць рада б я — чаму ж,
Але ў камандзіроўцы муж,
Дзіця ж — са мной: хіба ў прыполе
Я павязу яго на поле?

— То мо паедзе Каспуровіч?
Дзіце таксама? А Курловіч?
Яе хлапец даўно ж у школе —
Насіць не трэба мо ў прыполе?
Што-што? Не можа без бацькоў?
Баіцца ў хаце ён ваўкоў?

— А Кухаронак?
Кухаронак
Ад воч начальства ў застаронак
Улезла б, хоць віны яе
Няма: экзамены ж здае!
— Тады запісваю Зацірку!

— Заціркам зноў хацелі б дзірку
Заткнуць? Не ўдасца: во даведка —
Майго рэзюматоза сведка!
Чарга тут даць Лялькову слова,
Ды абмінае шэф Лялькова:
Таго ізноў уберагла —

Яго надзейны шчыт! — кіла.
Ён пра яе даўно — ці ж дробязь? —
Разнёс усім, нібы пра доблесць...
Вядзе далей шэф наступленне,
Ды як не б'е ён на сумленне,
Ніхто свае для поля рукі
Адняць не хоча ад навукі.

— Дык, можа, мне самому ехаць? —
Шэф выцірае пот на плеху...
Усё ж знаходзіць навукоўцаў
Траіх — жанчыну і двух хлопцаў.
Жанчына — сталая, няўломак,
І адарваць сябе ад дома
Сама дала начальству згоду:
Выкручвацца не ўмела зроду.
Ну, а хлопцы? Калісьці мамы
Сваіх дзяцей (найлепшых самых!),
Займеўшы там, дзе трэба, «руку»,
Сілкам упхнулі ў навукі.
Ды тыя ў ёй — ні бэ, ні мя:
Чаго няма, таго няма!
Пра гэтых людзі не без смеху
Гавораць так: што ўбіў, што ўехаў,

Ці: ні ў салдаты, ні ў матросы,
А толькі загваздка ў калёсы.
Але жывуць, не знаюць мукі —
Прыгрэліся каля навукі.
Навука ж церпіць, бач, такіх —
Ці мо патрэбу мае ў іх?
Ну, хоць бы імі ад калгаса
Як-небудзь адчапіцца часам?
Як кажуць часта: на, нябожа,
Табе, што нам самім не гожа.
Якой жа можна ў полі працы
Ад пасланцоў тых дачакацца?
Мо будучы надта шчыраваць?
Душу калгасу аддаваць?
Як трэба, агарод засеюць?
Зямлю гадгледзяць, абнадзеюць?
Не, не гасцей тых мімалётных
Зямля чакае ў дзень турботны.
Не прыхадзень, не птах спаднебны —
Ёй гаспадар, зямлі, патрэбны!

Клён

І я хацеў бы клёнам
У гэтым свеце быць —
Чупрынаю зялёнай
Усе вятры лавіць.

З гасцінцаў гул матораў
Ляціць і дзень і ноч.
Людзей жывое мора
Бурліць-гамоніць збоч.

А ты за лазняй-сушняй,
Што ўвесь свой век жыла,
Стаіш сабе нязрушна,
Плячысты, ля сяла.

Учпістым карэннем,
Што мкне ва ўсе бакі,
З зямлёй сваёю крэўнай
Ты зросся на вякі.

Адсюль ніяк не звадзіш
Цябе — вазьмі скрані!
І ўжо не перасадзіш —
Ці ж пусцяць карані?

Не разлучыць з радзімай!
Хіба што разам з ёй
Перасадзіць магчыма
Цябе, з тваёй зямлёй.

Вайна з вайной

Я войны ўсе кляню —
З крывёю, з іх маной!
Я прызнаю адну
Вайну —
Вайну з вайной!

У свеце — яблынь цвет,
І сонца, і блакіт,
Ды пад яго, наш свет,
Падклалі дынаміт!

Кнот толькі падпаліць,
І свет — людскі наш дом —
Як глянуць, паляціць
У бездань —
Уверх дном!

А недзе ж ёсць маньяк,
Чыя свярбіць рука
І цягнецца няўзнак
Да кнота і курка!

Хутчэй яе спыніць!
Шар устае зямны,
І ўсуды кліч ляціць:
«Не трэба нам вайны!»

За мір — усе сцяной!
Хай шырыцца яна,
З бядой-вайной, з маной
Сусветная вайна!

САЦЬЕЛАГІ гавораць: ча-
лавец жыве не для сябе,
а для суседзяў, ён ні ў
якім лютэрку так сябе не
разгледзіць, як у суседа-

вым воку.
Што ж бачыць Антон Жэўжык у
гэтым воку?

Што ён, ітэравец, дыпламаваны
кінаінжынер, самы непрыкметны, са-
мы ніжні ў пад'ездзе шасціпавярхова-
га дома. Ну, упоравень з ім яшчэ два
такія інтэлігентныя служакі: настаў-
нік і эканаміст. А ўвесь асноўны кан-
тынгент — над ім, вышай па лесві-
цы — жыллёвай і жыццёвай — як
тут дакладней сказаць?.. Над самай
яго галавой — прыёмшчык шклатары,
у «прыёмнай» якога прасцеляў
больш, чым у гарсавеце. Прыўзняўся
над тэхнакратам і водаправодчык,
хоць хлопец і не ганарлівы, «душэў-
ны» — як сам любіць паўтараць:
«душа меру знае». Там жа, наверх,
каля гэтых дужых малайцоў гняздуе
ціхі маленькі дзядок, што мае патэнт
на рамонт гадзіннікаў і невялічкі ча-
маданчык, які яму раніцай і вечарам
падносіць да будачкі і дадому другі
дзед, трохі мацнейшы, з другога
пад'езда, і за такую паслугу рэгуляр-
на атрымлівае рубель.

Яшчэ вышай абсталяваўся кравец,
якому, праўда, не відно, каб хто што-
небудзь падносіў, паднеслі толькі
адзін раз, на юбілей, шаўцы, паднесці
звычайны залаты аршын, і гэтым ар-
шынам былы юбіляр прыкрывае зараз
фортакчу на кухні: радыкуліт небара-
ку даймае. Насупраць краўца за тры-
ма замкамі хаваецца аўтаслесар, з
кім шукаюць дружбы дактары навук,
нянькі і нават футбалісты.

Ну, можна яшчэ памянуць абсыпа-
нага прыяцелямі «караля сочынскай
пулькі» — мужа дамскай цырульні-
цы. А хто яшчэ там, паміж небам і
зямлёй, Жэўжык і не ведае, так ўсо-
сока ён ні разу не заглядваў. А ў да-
ступным яму спектры Антон бачыць і
чуе, што сучасны прэстыжны мужчы-
на, якому за трыццаць, павінен мець
як мінімум тры рэчы: срэбра на скро-
нях, «мазоль» пад папругай і «палю-
боўніцу».

Першая рэч у кінаінжынера Жэў-
жыка завялася неяк непрыкметна, са-
ма сабою, мо таму, што гэты рэдкі ме-
тал штодня напамінаў пра сябе на
работе: кіно — гэта плёнка, а плён-
ка — гэта срэбра, а срэбра чамусьці
ўсё менш і менш пападала на плёнку.
Жэўжык лётаў на кінафабрыку, па-
казваў «госты», а яму дэманстравалі
ўрэзананы фонды, тады ён паказваў
«белавежскую», а яму дэманстравалі
дружбу і кіпы рэкламацый... Вось та-
кая прымітыўная тэхналогія: тое срэ-
бра, якое не пападала на плёнку, ася-
дала на Антонавых скронях. Другая
рэч — «мазоль» — даўся яшчэ
прасцей, не тое каб задарма, але дзе-
ля яго зусім не пляўся. Як кажуць, ка-
пейка да капейкі ліпне. Так і тут.
Прыходзіў Жэўжык на службу, маю-
чы пры сабе скупы рубель на абед,
ну і к гэтаму рублю сярод дня чы-
налі клеіцца яшчэ два. Праўда, Жэў-
жыкаў спярша прытойваўся, не вы-
даваў сябе, заціскаўся паміж заяўка-
мі, актамі, накладнымі, якімі поўнілі-
ся кішэні, але калі ўсё ж яго выцягва-
лі на свет божы, тады яго гаспадар,
зацкаваны як індывідуаліст і жмот,
слаба прасіў: «прыкусіць не забудзь-
це». От гэтая «прыкуска» і адкладва-
лася пакрысе пухлінаю — «маза-
лём» — на паясніцу.

Што ж да трэцяй рэчы, то тут да-
вялося пачухацца, думка пра «палю-
боўніцу» прычапілася, як кароста:
чым больш скрабеш яе, каб не свярбе-
ла, тым больш свярбіць. Але як саў-
ладаць з ёю? На голюю тарифную
стаўку не разгуляешся, а прыварку
нідкуль ніякага.

Ды жонка насядала, нэндзіла:
— І жук і жаба раскашуюць, а ты
хіба рыжы?

А жонцы падсобілі цешча і маці,
праўда, падсобілі не толькі словам.
Ну і здаўся воін, закрэдытаваўся па
вушы. Знайшоў, прызнацца, уцеху не
першай маладосці, пагуляла ўжо кра-
суня па свеце, пахадзіла па руках, але
не думаў не гадаў, што і такая так
возьме за жывое, так прысушыць, што
ні дня ні ночы без яе. І жонка нават
узбунтуецца:

— Ні сям'і яму, ні дзіцяці ўжо не
трэба: завёў палюбоўніцу. Дык хай
яна і варыць і парыць. Год у кіно не
выбраліся.

Палюбоўніца — машына, няшчасны
«масквічак», дабіты ўвесь, заезджа-
ны, адна надзея, што экспертны ва-
рыянт, але ж рулявая калонка з пра-

Пад белымі крыламі.

Фотаэцюд М. МІНКОВІЧА.

вага боку, трэба перастаўляць, трэба па вінціку-шпунціку ўвесь перабраць, падцягнуць, падчысціць, нешта замяняць. А чым? Дзе якую дэталю ўхіліць? У магазіне не вельмі купіш, даставаць трэба — суседзі ўсё дастаць могуць, а ў Жэўжыка няма тых «фондаў» — «я табе гэта, а ты мне тое». Трэба ж было выбраць такую прафесію! Раздзене гэтая забава да трусюў. І кляў Антон той дзень, калі разавіў рот на цацку, стагнаў, крактаў, уцякаў ад яе на службу, а са службы збягаў да яе, і ўперадзе не відно было ніякага паратунку. Нават сярод ночы ўспораўся, ледзь пачуецца шум матора ці піпкіне нехта на двары, як нядаўна падхопліваўся на голас малага — заплача той, заенчыць — чуеш, але так не хочацца варушыцца, такая цяжкая млявасць ва ўсім целе, і чакаеш, мо жонка першай падымець

ведае, калі мама збярэцца, яна там як распачне накручвацца, раскручвацца, як падастае свае флакончыкі, шчыпчыкі, пілачкі, шчотачкі — паўсвета можна аб'ехаць і назад вярнуцца. Жэўжыку не па нутры такія зборы, з-за гэтага, бывала, пачыналі заўдацца, ды сёння не той настрой, сёння ён мог пачакаць, хоць і не цяплелася барэджэй за руль сесці. Нарэшце выбралася і жонка — дзеўка, сказаць, малочная, хоць прама глядзі, хоць збоку: прычоска высокая са светлаю пасмаю ў чорных валасах, вочы цёмныя, вялізныя, праўда, не бацаць нічога без акулераў, але ж яе воль воль такую хораша бачыць, яй-богу, не тая, што на кухні, быццам не свая — такую не грэх і пакатаць...
— Прашу, сударыня. — Жэўжык галантна падаў руку, губы яе памякчэлі, абяцаючы ўсмішку, яна дазволі-

машынаю, мусіць, барыні трэба разбітае карыта.
— Так, паездка адмяняецца.
Абое — і жонка і сын — усталіліся на Антона, ці не панаджваецца ён, і малы на ўсякі выпадак, крывацься і спрабуючы выпіснуць слязу, зацягнуў:
— К бабе хачу.
А нібыта пастрашыў: «бабе скажу» — сваёй першай заступніцы, якой можна і на тату і на маму пажаліцца, яна над імі камандзір, а той камандзір слухае яго, унукавы каманды. А хто Жэўжыкавы каманды будзе слухаць? Не, грамадзяне пасажыры, ваша воля ў руках вадзіцеля: ён хоча — вязе, хоча — на запраўку ідзе, хоча — запаску ставіць, хоча — бярэ адгул за прагул...
Э, як жа гэта Жэўжык не дадумаўся, што не той выбірае маршрут, хто

У машыне вяртаўнік, закінуўшы нагу на клунак, прыхіліўшы галаву на плячо, спаў сабе з прыадкрытымі векамі, як заяц, і нічога не бачыў, нічога не чуў.
— Ты, гэта самае, што? — тузануў яго, нахіліўшыся, бацька, але малы спрасонку капрызліва мыкнуў, трапянуў рукою, намацаў бацькаву шыю, зашыўся цёплымі пальцамі ў валасы — звывла лашчыўся, як дома ў пасцелі. Ды бацька згроб яго руку, хапіў пад пахі, прыўзняў, скалануў і кінуў на сядзенне. Сынава галава кіснулася, здалося, сарвецца з кволае шы, вочы залыпалі, зачэпіліся за бацькаў твар, утаропіліся — распанавалі, пыталіся, ці тата дурэе, ці злуецца.
Тата не дурэў.
— Ты так вартуеш! Абакралі...
— І сам адурэлі ад гэтага «абакралі» пляснуў усімі пяццю хлапчука па цемні.

Міхась КЛЕБАНОВІЧ

АПАВЯДАННЕ

„ПАЛЮБОЎНІЦА“

ца — не, спіць сабе, во як моцна сапе (а мо прытойваецца?), і бацька ўстае, бярэ пестуна на рукі, гушкае, носіць, пакуль той не ўціхамірыцца і з ім разам прывальваецца на канапу, бо не адпуская крыкун: толькі нахіліся над калыскай, каб пакласці, ён зноў: ва-а-а; так і дрэмле, бывала, Антон, раз-пораз прахопліваючыся ад спуду, хоць бы гэты цёплы камячок не слізгануў дадоў з сонных рук... А «масквічыка» на рукі не возьмеш, не прылашчыш, гібе не барака на двары ля кантэйнераў са смеццем, і Жэўжык шлёпае сярод ночы на кухню — глянуць праз акно, ці хоць стаіць ён там, ці не ўкраў хто, не раздзёў, не разуў. Трывожачыся, нават прывязаў яго ланцугом да ліпы, ды пенсіянеры — напладзілася іх! — учынілі гвалт: дрэву шкодзіць, газон калечыцца. А як сваімі сабакамі ўвесь двор згніюсілі, дык то нічога. Развляі псарню. І сам сабе не паверыў Жэўжык, калі аднойчы яго «палюбоўніца», чысценькая, дагледжаная — кроў з малаком, лімончык-апелісінчык — стала насупраць пад'езда і ад яе цяпло і святло пайшло на ўвесь двор. К ёй цяпер замурзаны, заляпаны не падыдзеш — стой адышоўшыся ды любуйся. І ён глядзеў на яе — і сябе — адтуль зверху, суседскімі вачыма і не мог схваць задавальнення: на яе яркім фоне і ён быў добра відзён — малады перспектывны мужчына з вымытымі «музычнымі» вушамі, прыхаванымі доўгімі цёмнымі валасамі і рыжаватымі мадніжнікі ў гэтым сезоне «бакамі», у цёмна-сінім двухбортным пінжаку і светла-шэрых нагавіцах — ну чым не спартсмен-алімпіец, які воль гэтак жа, перад выездам на трэніроўку, пакручвае на ўказальным пальцы левай рукі брэлок з ключамі ад сваёй «тачкі».

ла падвесці сябе к машыне, зазірнула ў салон і прыпынілася.
— А дзе зайка?
— Недзе тут... быў. Вунь гуляе ў пясончыцы.
Яна гукнула сына і горда-давольная стаяла ля машыны — выстаўляла сябе на агульны агляд, знаючы, што да спадобы не толькі свайму мужыку. Так яны пасавалі адна другой — «палюбоўніца» і жонка.
— Дзе ж ты быў, мамачка? — папытала жонка сына, калі таго ўдалося нарэшце адарваць ад гуляў. — Я табе што казала? Ты глянь, глянь на сябе, страшыдла няшчаснае... — Вочы яе звузіліся, пабрыдчэлі, яна паказвала на пярэстыя сынавы голфікі, мінуту таму белыя, абтрэпала яго штаны, са злосцю тузала, шчыпала малага, паварочвала перад сабою, а ён, малайчына, не плакаў, не прасіўся, нявінна свяціў сваёю мурзатаю, у потных пацёках фізіяноміяй.
— Марш дадому! Нікуды ты не паездеш, я цябе запру на замок...

за баранкаю сядзіць, а той, хто пуцявы ліст выпісвае. Так што, браце, рулюй, куды загадаюць...
Спярыша трэба ў аптэку заехаць — маме лякарства ўзяць, пасля ў магазін заскочыць... А туды толькі заскоч, выскачыш састарэлы. Жонка жаліцца: маладосць сваю на кухні стаптала. А яна, маладосць, во дзе топчавца, во дзе на пацяруху трэцца — у магазіне, у бясконцых чэргах. Дзе ні глянь — ад прылаўка да прылаўка — адны жанкі, і зрэдку, як індэк сярод курэй, мужчына: бабам што ні пакажы, усё трэба, быццам у доме такая ўжо нястача.
Хапайце!
Жэўжык выблытаўся з задушлівага віра, кінуўшы там жонку, і ў два крокі апынуўся ля «палюбоўніцы» — здалося, яна сама лісліваю кошачкаю выкацілася яму насустрач, хочучы пацерціся цёплым гладкім бокам. Расчулены гэтай ласкаю, Жэўжык крыху пастаяў у салодкай знямозе і потым, каб не выдаць сябе, нямоцна дзюбнуў чаравікам у кола, як гэта робяць бывалыя шафэры. І раптам змеціў на дзверцы белы пісяг, правёў па ім пальцам, але не сцёр, тады прысеў, хукнуў на яго, пацёр рукавом, і ўсё роўна пісяг застаўся.
Драпіна!
Праз усю фарбу, грунтоўку — да жывога!
Дзе? Калі?
А мо які гад назнарок? Цвіком ці чым...
З чарады ад'ехаў замурзаны, як парсюк, цёмны «жыгуль». Ля тэлефонных будак на ўсю вуліцу гыгкала жырафападобныя джынсоіды.

«Што ты робіш?» — спыхаўся ён, убачыўшы, як малы паволі, нібы нехаця, абярнуўся на бок і неўзабаве з носа выпаўзла кропля крыві. Жэўжык азірнуўся — гукнуць жонку — не ўбачыў яе і, не знаходзячы ні ад каго дапамогі, нагнуўся, каб далонню выцерці кроў; Валерка тузануўся ад яго, захіснуўся тонкаю дрыготкаю рукою, пашыраныя напоўненыя жахам зранкі ўперліся Антону ў твар, не падпуская бліжэй і не адпуская, лавілі кожны рух. І бацька ўжо не мог уціхамірыць сына, як ні стараўся, як ні падлагоджваўся, аж пакуль не вярнулася маці...
Малы не пажаліўся на бацьку, толькі доўга задыхаўся, не могучы пракаўтнуць задушлівыя ўсхліпы...
Так от пачалася гэтая паездка. І каб не дурны быў, паслухаўся людское падказкі: спатыкнуўся конь ля варт — паварочвай аглоблі, то не наскочыў бы на большую бяду пад канец дарогі...

Дарога ўперадзе вузела, выцягвала-ся ў шнурок удалечыні, і кожная сустрэчная машына, здавалася, цэліла прама ў лоб, і Жэўжык міжволі збаўляў хаду, ціснуўся к канаве, спаўзаў з асфальту на голы грунт — «шыферную» паласу. Шухкалі, абдаючы пругкім смуродам, цяжкія грузавікі, быццам спрабавалі здзьмухнуць легкаваўшкі, як тую казюрку, і несліся адзін за другім, не даючы перадыхнуць, выпрастаць спіну, а калі спераду трохі расчысчався шлях, як ззаду ўжо нехта праціўна сігналіў — пастараніся. Далоні макрэлі на «баранцы», вочы не паспявалі намацаваць кожную шчарбінку, кожную ямку, на якіх балюча скаланала машыну. Калі ездзіў пасажырам, паглядваў убок за акно — на дрэвы, на кусты і далей, на поле, бачыў усю вольную зямлю, кожны раз новую, прывабную — ці ў ліловым разліве збажыны, ці завеяную снегам, які тут не труклілі, не квасілі солю, а чыстую, святочную, калі добра, хораша думалася; цяпер жа, як сабака ў след, упёрся носам у ліпкі, пасыпаны шчэбенем гудрон і болей нічога не бачыў. Жонка, забавляючы сына, нешта гаманіла, а што — не разабраць.
— Не дзьме? — папытаў Жэўжык, прычыняючы «ветрачок», але яму не адказалі, адасобіліся абое, знаць не хацелі бацькі.
«Вы так і мы так», — надзьмуўся ён, уключыў прыёмнік, адгарадзіўся музыкай. Якраз пад настрой пеў Шалляпін, цягнуў «Процвай, радасць...»
І пад гэтую песню так шкода зрабілася самога сябе — цяперашняга і таго даўнейшага — малага, непрылашчанага, якому таксама ні за што ні пра што пападала, як зараз сыну. Губы і цяпер чуюць боль і крыўду той даўняй кары, калі маці храпнула сухімі касцянымі пальцамі па губах за адно кароткае слова, якое нехта напісаў дзёгцем на новых варотах конюшні, а нехта падаткнуў конюху, што бытта Жэўжык. Маці нават не папытала, не тое каб учыніць следства: дзе хто ўчыніў якое кепства — внаватчы свой. А цяпер хіба лепш? Жонка хіба прызнала сваю віну, глянула калі ў нутро, як яно там пераедзена, якія там рубцы і раны, распанала, чым жыве душа — чаму радуецца, ад чаго пакутуе...
...«Эх, ноченька, а не спіцца...»
Адна «палюбоўніца» нічым яго не дакарае, ніякіх яму прэтэнзій — слухаецца, служыць, хочаш улева — улева паверне, хочаш управа — управа, хочаш — сунімецца, будзе ціхенька вуркатаць, закалыхваць: спачні, гаспадар.
— Чаго стаімо?
«А, загаварылі! А мы памаўчым».
(Заканчэнне на стар. 10—11).

Сёння ж у Жэўжыка, лічы, першы выезд. Прызнацца, шкада было ўправаць машыну ў дарогу, пускаць у гразь, туды, дзе табуны казённых «зубраў» носяцца, наставішы рогі, ніякае «божае кароўкі» не бацаць — не пастароняцца, сапхнуць у канаву. Але мусіш ехаць: трэба малага на малако завезці, старых праводаць — яны і паліся на машыну, каб дзецям вёска пабліжэла.
Антон прычэпіў шчоткі, яшчэ раз прайшоўся чысценькай анукаю па бліскучым лабавым шкле, па кузаве. Выйшаў Валерка — белыя голфікі, белы каўнерык — чысценькі ўвесь, накружаны, ажно ў беднага рукі-ногі не гнуцца.
— Мама скоро? — Але адкуль ён

Жэўжык абшоў машыну і раз, і другі, вышукваючы яшчэ якую шкоду, і тут яго кінула ў пот: на лабавым шкле ён не ўбачыў «дворнікаў». Мо схваць, са слабай надзейі падумаў ён, хоць добра памятаў, што не здымаў: у салоне аставаўся Валерка. Жэўжык усё ж адмакнуў дзверцы, зазірнуў у машыну, памацаў рукою ў шуфлядцы. І зараз жа разгнуўся, зыркнуў наўкруга, вышукваючы злодзея — той, канечне, павінен быў стаяць тут і чакаць, пакуль яго зловяць.
«Жыгуль» ужо юрнуў пад зялёны святлафор, зашыўся ў табун, памчаў недзе па праспекце, не пакінуўшы следу.
Ля будак па-ранейшаму капыцілі асфальт даўгагрывыя рагатунны. Пайдзі, папытай у іх, калі такі смелы.
— Ну, поскудзь! — у бяссільнай злосці вылаяўся Жэўжык і зноў палез у машыну шукаць прапажу.

АРЫЕНЦЫ

Палітыка КПСС у культурным будаўніцтве скіравана на тое, каб нашы літаратура і мастацтва сталі дзейным і эфектыўным фактарам паскарэння — сацыяльнага, эканамічнага, навукова-тэхнічнага. Новая пастанова — арыенцір для далейшага ўмацавання матэрыяльнай базы культуры, павелічэння матэрыяльнай зацікаўленасці работнікаў культуры і мастацтва, развіцця іх творчай ініцыятывы.

У выступленні Я. Зайцава гаварылася пра дастойны ўклад рэспублік Прыбалтыкі і Беларусі ў канцэртнае жыццё краіны. Сярод калектываў, шырока вядомых у Саюзе, Акадэмічны хор пад кіраўніцтвам Г. Эрнесакса (Эстонія), Літоўскі камерны аркестр, Дзяржаўны народны аркестр БССР імя І. Жыновіча і інш. Менавіта ў рэспубліках Прыбалтыкі і Беларусі вядзецца вялікая работа па музычна-эстэтычным выхаванні. Аднак у гастрольна-канцэртнай дзейнасці ёсць нямала агульных праблем.

Рост колькасці паказчыкаў, аб'ём канцэртнай дзейнасці далёка не заўжды суправаджаецца належнай якасцю работы. Многія салісты і калектывы не ўдасканальваюць рэпертуар, новыя павевы жыцця амаль не адлюстроўваюцца ў праграмах. Аслаблены творчыя сувязі некаторых устаноў і калектываў з кампазітарамі, нярэдка новыя творы гадамі чакаюць выканання. Бывала ж, набываліся рэпертуарнымі калегіямі творы зусім слабыя і ўтваралі баласт. Ёсць недахопы і выдаткі ў планаванні канцэртаў. Скараціўся прыток маладых кадраў ва ўсіх галінах музычнага выканаўства. Дасюль не створана заслона для шэраці, пошласці, светапогляднай усяданасці на эстрадзе, куды нярэдка пранікае і дэманстрацыя ўсёдазволенасці. Інакш чым прафанацыя мастацтва не назавеш выступленні пад фанараму.

Была звернута ўвага на тое, што ЦК нашай партыі заклапочаны станам навакольнага музычнага асяроддзя. Гэтае асяроддзе павінна спрыяць фарміраванню здаровых эстэтычных густаў і прыхільнасцей. А таму варта паклапаціцца, у прыватнасці, на транспарце, на прадпрыемствах грамадскага харчавання, у месцах масавага адпачынку пра тое, каб гучалі там музычныя праграмы высокай якасці, каб запісы былі зроблены на добрым тэхнічным узроўні.

Недахопы ў планаванні дзейнасці канцэртных устаноў, у структуры арганізацыі кіраўніцтва канцэртнай справай; перабудова дзейнасці «Саюзканцэрта», упарадкаванне сістэмы

продажу білетаў; удасканаленне практыкі дзяржаўнага павышэння іх ролі ва ўзбагацэнні рэпертуару, — гэта агульны для ўсіх клопат.

ПРАЦОЎНЫЯ
РЭСУРСЫ

Выкарыстанне працоўных рэсурсаў. Тэзіс з лексікону эканамістаў? Не, сёння над гэтым тэзісам задумваюцца і музыканты. Чаму, скажам, існуюць такія недарэчныя абмежаванні, паводле якіх вопытны

ванасць. Ды, на жаль, здароўца сярод выканаўцаў выпадкі недастойных паводзін, нават здрады. Цяжка такія ўчынкі абмяркоўваць — учынкі людзей часам «залётных», якія трапляюць у калектывы воляю выпадку. Лягчэй абмяркоўваць адносіны да выканаўчых кадраў увогуле.

Гадоў колькі ў нашай опернай трупе быў цудоўны саліст-тэнор, пераможца Міжнароднага конкурсу (і, між іншым, уладжэнец Беларусі). А потым яго звольнілі з тэатра. П'янт-

эфектыўнасць іх павысілася Філарманічныя канцэрты прывабліваюць усё больш наведвальнікаў. Чаму? Як тлумачаць, «вынайджэна» прыцягальная сіла — аўтарытэт кампазітара Р. Паулса. Папулярнасць яго як эстраднага творцы вялікая. Ды апошнім часам Р. Паулс прапанава сваім прыхільнікам праграмы, у якіх ёсць сінтэз розных музычных жанраў; ён супрацоўнічае з самадзейнасцю, працуе з дзіцячым хорам. Гэта

магчыся высокага ўзроўню гучання, многім музыкантам проста неабходна здабыць дэфіцытны імпартны інструмент. Купляць вымушаны па спекуляцыйных цэнах. Адно выкладваюць вялікія грошы (прычым, у найлепшым становішчы аказваецца калгасная самадзейнасць, тут на пакупку дарагога інструмента лягчэй знайсці сродкі, чым у філармоніі). Другія жыруюць на дэфіцыце, атрымліваюць непрацоўныя даходы, наконт якіх, дарэчы, прынята суровая пастанова. Прыгадайма, «ЛіМ» некалі пісаў пра заганы практыку куплі-продажу сярод музыкантаў і калемузычных дзялкоў. Але пакуль будзе дэфіцыт добрага інструментарыя і апаратуры, будзе і спекуляцыя.

Якое ж выйсце? Дамагчыся, каб новыя савецкія інструменты адпавядалі ўзроўню міжнародных стандартаў. Няпростая задача. Давядзецца, відаць, шукаць кантактаў з замежнымі фірмамі. А пакуль разглядаецца магчымасць стварыць у краіне Усеаюзнае навукова-творчае аб'яднанне па вырабе высакіх якасцяў музычных інструментаў.

У ДРУКУ
І У ЭФІРЫ

У сярэдзіне 60-ых мы былі не гатовы ўспрыняць і самастойна асэнсаваць такую з'яву, як «Бітлз». Гэтак жа нечаканым было для нас з'яўленне музыкі «дыска». «Брэйк», «аэробіка»... Усе з'явы масавай культуры, што нарадзіліся за межамі нашай краіны, уваходзяць і ў наш побыт, у наш музычны ўжытак, запаўняюць вольны час... Успрымаюцца як нешта само сабой зразумелае. Без крытычнага аналізу. Што можам мы прапанаваць сваё — на змену адыходзячаму «дыска», напрыклад? Прапанаваць няма чаго. Прагнаванне з'яў культуры сёння ў нас, можна сказаць, у заняпадзе. Асэнсаваннем падзей сённяшняга дня ў музыцы ніхто сур'ёзна, лічы, не займаецца. У акадэміях навук вывучаюць музыку не меней чым 30—40-гадовай даўнасці. А як жа дзень цяперашні, дзень заўтрашні? Пра гэта гавораць і эстонцы, і беларусы.

Не ўплывовае музычная крытыка ў Беларусі. Музыказнавец, педагог БДК Т. Шчарбакоў прызналася шчыра: крытык — гэта чалавек, які на сябе бярэ пэўную адказнасць, займае баявую пазіцыю, аднак маладыя музыкантаў заражаны

РОЗДУМ пасля
НАРАДЫ

У Вільнюсе прайшла занальная нарада рэспублік Прыбалтыкі і Беларусі па пытаннях рэалізацыі пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб палепшэнні канцэртнай дзейнасці ў краіне і ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы канцэртных устаноў». Намеснік міністра культуры СССР Я. Зайцаў падрабязна праінфармаваў удзельнікаў нарады пра тую шырокамаштабную праграму ў галіне музычна-эстэтычнага выхавання, канцэртнага жыцця, што распрацоўваюцца Камуністычнай партыяй і ўрадам пасля XXVII з'езда КПСС. Кіраўнікі мі-

ністэрстваў культуры, канцэртных устаноў, мастацкіх калектываў, прадстаўнікі музычнай грамадскасці, радыё, тэлебачання і друку, якія сабраліся ў вільнюскім Палацы работнікаў мастацтваў, абмеркавалі некаторыя надзённыя праблемы і задачы. Выказваліся канкрэтныя прапановы па ўдасканаленні філарманічнай практыкі на месцах, падрыхтоўкі музычных кадраў і г. д. На пасяджэнні выступіў сакратар ЦК КП Літвы Л. Шапціс. Дзелавая гаворка, што наладзілася пад час нарады, жыліла і гэтыя нататкі.

музыкант-практык не можа займацца паўнацэннай педагогічнай дзейнасцю? Высакакласны аркестрант, здатны быць і добрым настаўнікам, атрымлівае, напрыклад, у кансерваторыі пэўную колькасць выкладчыцкіх гадзін (паўтараю, строга нарміраваную, ды недастатковую для паўнацэннай работы). Ліміты вычарпаны — і бывае, настаўнік: саступі месца іншаму выкладчыку... Але ж студэнт — не эстафетная палачка, якую можна перадаваць свайму наступніку! Маладая творчая натура вымагае ад педагога індывідуальнага падыходу, асаблівай увагі... З другога боку, штатныя выкладчыкі кансерваторыі (у тым ліку Беларускай дзяржаўнай) перагружаны і не могуць удзяляць належную ўвагу індывідуальнай рабоце са студэнтамі.

Дарэчы, пра вучобу і выхаванне творчых кадраў гаварылі многія ўдзельнікі нарады. Сёння асабліва ўвага звернута на ўдасканаленне ідэйна-выхаваўчай работы, павышэнне дысцыпліны і адказнасці ў мастацкіх калектывах. Пад час замежных гастрольяў нашы артысты выяўляюць у цэлым высокае пачуццё патрыятызму і арганіза-

ва—як кажуць, з-за асабістых прычын. Ды гэта ўжо не «асабістая справа», гэта бяда тэатра і недагляд калектыву, які нічога дзейснага не процістаяў той бядзе. І, разам з тым, бываюць створаны ўмовы для спакойнага жыцця — прайдзі-свету...

Сур'ёзнага падбору і выхавання вымагае ў нас цэх эстрады: бракуе тут і добрых вакалістаў, і артыстаў размоўнага жанру, і арыгінальнага. Не хапае высокакваліфікаваных спецыялістаў па арганізацыі і эканоміцы канцэртна-тэатральнай справы. Мае быць палепшана падрыхтоўка спецыялістаў, што працуюць з гукаўзмацняльнай і асветляльнай тэхнікай.

У сувязі з рэформай вышэйшай школы можна падумаць пра пераход на мэтавую падрыхтоўку пэўных спецыялістаў — на дагаворных асновах, для канкрэтных калектываў. Гэта будзе спрыяць больш мэтазгоднаму размеркаванню і эфектыўнаму выкарыстанню кадраў.

«УРОКІ ПАУЛСА»

Таварышы з Латвіі гаварылі, што хоць колькасца канцэрты па рэспубліцы і скараціліся,

вельмі важна: аказваецца, пад уплывам ягонай асобы павялічваецца ўвага публікі да так званных сур'ёзных жанраў. Не буду сцвярджаць, што і ў Беларусі магчыма аналагічная практыка. Але і ў нас ёсць кампазітары, чые жанрава разнастайныя аўтарскія канцэрты прываблілі ўжо цікавасць досыць шырокага кола публікі (успомніце творчыя вечары Я. Глебава, І. Лучанка, В. Іванова).

Якасць эстраднай музыкі, што ствараецца непрафесійнымі кампазітарамі — удзельнікамі вакальна-інструментальных ансамбляў (а такая музыка пераважае), трывожыць і літоўцаў, і латышоў, і беларусаў. А яшчэ агульная трывога — якасць гучання створанай музыкі. Нярэдка і твор, і выканавец апыняюцца ў нявыгадным становішчы толькі таму, што філармонія не мае належнага інструментарыя, апаратуры. Не скарэт, што, напрыклад, айчыныя электронныя клавійныя інструменты не ў лепшы бок адрозніваюцца ад сусветных стандартаў. І для таго, каб да-

статак. А мо і пераходзіць не будзе, пойдзе ўздоўж, па шашы, тады цягніся за ім, лічы хвасты...

Жэўжык націснуў на газ, прыбаўляючы хады, каб апырэдзіць чараду, але нечакана пярэдня карова, спуджана ўгнуўшы голаў, пругка сконнула ўбок, сюды, к дарозе. Ці то пастух стрэліў пугаю, ці то другая карова пярнула яе рогам... Антон рэзка крутнуў улева і тут апамятаўся, што прамянае паваротку на сваю вёску, і дурная галава, тармазнуўшы, ён даў крута ўправа, машыну пачало раскручваць, яна задам слізганула па асфальце; Жэўжык што ёсць сілы ўпёрся ў тормаз, круціў баранку, але машына не слухалася — сунулася на пахіленыя, заліпаныя гразёю прыдарожныя слупкі... Глухі ўдар. Жэўжыка аж падкінула на сядзенні і з неадольнаю сілаю тузанула ўніз — ён усім целам адчуў хрумст жалеза і шкла: дрэвы, магазін, аблачныя хіснуліся перад вачыма, як пападалі, і застылі... Антон, сціскаючыся ў камяк, чакаў

большага страху. Яго сутаргліва падтрэсвала, і ён не адразу зразумеў, што гэта пульсую матор. Зверху, адпыхнуўшы Шалапіна, падхмелена галасілі электронныя менестрэлі, бухкалі па галаве і дзеравам і жалезам. Ён намацаў рукою прыёмнік, які не паспеў уманціраваць у гняздо, а паставіў паміж пярэднімі сядзеньямі, павярнуў рэгулятар, каб выключыць, і страшэнны енк і грукат абрынуўся на яго, і ўжо адзіцэла, не могучы саўладаць з сабою, Жэўжык хапіў прыёмнік і трэснуў гэтай грымотнаю скрынкаю па лабавым шкле... Патузаўшы, адшчапіў пасаг, якім быў сам прыкуты да «палюбоўніцы», і рынуўся ў калючую дзірку, каб выскачыць барздзей з гэтай пасткі, але пачуў за сабою прыдушаны віск і толькі цяпер спахапіўся, што ў машыне жонка і сын. Ён апусціўся назад, павярнуўся, спрабуючы выпрастацца — машына, мабыць, лягла бокам — і ўнізе ўзнятага стаўбуном сядзення ўбачыў жонку.

«Палюбоўніца»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

— Мама, гэта Шалапін пье? — Эт, не ў таты сынок пытаецца — у мамы. — Гэта так і было ў Шалапіна? Чаму такая песня? Ён і пье і плача? А як гэта пець, калі плачаш?

«Ах ты, мой певунок».

Жэўжык усёю істотай падаўся туды, к сыну, у гэты невялічкі сямейны гурт, захацелася зашыцца паміж імі, сунуць Валеркаву галаву пад паху, рыцца носам у яго пухкіх валасах і чуць, як з другога боку трэцца аб плячо тугою шчакой — падлізваецца жонка...

— Валерка, хочаш руль пакруціць?..

Сыноч глянуў на бацьку, потым на маці, нібыта пытаючыся ў яе дазволу, скрыўўся:

— Я дадому хачу.

Не, не задобрыў сына, і Жэўжык зноў сіснуўся за рулём, пагнаўшы машыну далей.

Жонка туліла к сабе малага, забавляла яго гаманой, а вадзіцель раз-пораз кідаў на іх вокам у люстэрка, забываючыся пра дарогу, спахопліваўся, дакараў сябе — так нельга, ён жа не на кані, які сам пільнеуецца каляны.

Наперадзе, пнучыся, з канаваў на шашу вылазілі каровы. Яшчэ секунда-другая і загародзяць шлях, і не абмінеш іх, не праедзеш, пакуль паволі не пяройдзе на другі бок увес

микробаі канфармізму, інфантальнасці... Сапраўды, няможна паскардзіцца, што рэдакцыя атакуе маладыя баявіты крытыкі. Відаць, не зацікаўлены яны тым, што адбываецца сёння ў нашым музычным жыцці. А старэйшыя іх таварышы? Яны часта спасылаюцца на звышзанятасць...

Крытыка крытыкай, а ўрэшце бракуе проста інфармацыі. Мы, народы суседніх рэспублік, мала ведаем адно аднаго. Эстонскія таварышы прапанавалі нават стварыць «інфармацыйны банк» савецкай музыкі. Павінны быць фанатныя спектакляў па новых творах кампазітараў саюзных рэспублік — гэта забяспечыць знаёмства і больш шырокае выкананне. Неабходны і абмен пласцінкамі паміж рэспублікамі. Падумаць варта і пра «жывыя» трансляцыі канцэртных праграм з рэспублік — на Саюз і за мяжу. Гэта дапаможа вызначыць крытэрыі усеагульнага прызнання твора: і калі мастацтва тваёй рэспублікі зацікавіла, значыць, нацыянальнае багацце зрабілася інтэрнацыянальным, цікавым для іншых.

ВЫЙГРАЕ... СПОРТ?

Дырэктар Беларускай дзяржаўнай філармоніі У. Ратабыльскі заўважыў, што ў нашай рэспубліцы адчувальна празмерная цэнтралізацыя канцэртнай справы. Строга кажучы, філармонія павінна быць ва ўсіх абласцях Беларусі. Няма сістэмы ў развіцці сеткі канцэртных залаў. На бліжэйшую перспектыву іх будаўніцтва запланавана ў Гомелі і ў Магілёве. Сёлетая адкрыццё філармоніі ў Брэскай вобласці, аднак будаўніцтва канцэртнай залы там пакуль не прадуладжана. Другая грань праблемы: у Гомелі ці не 20 гадоў назад адкрыта філармонія, а прыкметных выканаўцаў (бадай, апроч ансамбля «Сябры») няма...

Цяжка без вялікай канцэртнай залы і ў Мінску. Мабыць, таму, што існуе дыспропорцыя паміж канцэртамі гастралёраў і артыстаў нашай рэспублікі, укараніўся меркантильны падыход да арганізацыі гастролёраў у зале мінскага Палаца спорту. Вялікая арэндная плата за гэты памяшканне, дый палац атрымлівае ад канцэртаў даход амаль удвая большы, чым канцэртная ўстанова!

Наогул, усялякая «спартыўная» пагоня за лічбай — не на карысць мастацтва. Што, напрыклад, паказвае колькасць праведзеных канцэртаў? Адзін канцэрт можа зацікавіць 500

слухачоў, а другі ў той жа зале збірэ толькі 50.

А чаму, дарэчы, так бывае?

Музыказнавец Т. Шчарбакова гаварыла акурат пра тры адзінства самой музыкі, выканання і слухача. Пра тое, што на фоне апошняга часам збедняеная музычная глеба (усярэдняеная робіцца інструментальная і песенная творчасць на эстрадзе, множыцца «выканаўчы серадняк», няма цікавай перспектывынай змены) прыкметна ўзрастае колькасць публікі, апантанай спажывецкімі адносінамі да так званай забаўляльнай культуры. Ці не значыць гэта, што духоўныя, творчыя сілы сёння «збягаюць у пясок» і даюць парасткі пераважна ў эстраднай банальшчыне?

Пра слухача трэба гаварыць, і трэба думаць, што рабіць, каб ён мяняўся духоўна.

Пра важнасць калектыва музыкавання, пра выхаванне будучых аматараў і знаўцаў музыкі, рознабакова дасведчаных слухачоў гаварылася на старонках «ЛіМа» ў мінулым нумары. Вось і ў развагах Т. Шчарбаковай прагучала трывога за патэнцыяльнага заўтрашняга слухача філарманічных канцэртаў. Яна звярнула ўвагу на дзіцячыя музычныя школы. Па лінкай ідэі, гэта асяродкі музыка-эстэтычнага выхавання. Апошнім жа часам яны ператварыліся ў крыніцу кадраў для музвучылішчаў. Таму і ўкаранілася тут шкодная практыка «адлічваць» вучняў з меншымі здольнасцямі. Усе дзеці здатныя ўспрымаць музыку, і нельга пазбаўляць іх гэтай радасці! Нават вучні так званых пасрэдных, якія далучацца да музыкавання ці харавага спявання, ужо не застаюцца аб'якавымі да філарманічных канцэртаў у будучым. Мабыць, варта ў ДМШ стварыць спецаддзяленне для найбольш даравітых, а на другое прымаць без абмежавання, усіх дзяцей, якія хочуць займацца музыкой.

Павелічэнне эканамічнага патэнцыялу краіны, актывізацыя чалавечага фактара немагчымы без зацікаўленых адносін да мастацтва. Прынамсі, да музыкі, якая робіць асаблівае ідэйна-эмацыянальнае ўздзеянне на чалавека. Нарада, наладжаная Міністэрствам культуры СССР у Вільнюсе, павінна спрыяць прадуманаму ажыццяўленню пастановы і ў нашай рэспубліцы. Бывае ў жыцці так: спачатку адрэжучы, а потым сем разоў мераюць-гадаюць: што ж тут атрымалася? Арганізацыя канцэртнай справы — «матэрыя» складаная, паспешліваасці не даруе. І калі сёння мы гаворым пра перамены і ў гэтай вялікай справе, нельга дапусціць, каб пустое праэкцёрства падмяніла цярпозую, абгрунтаваную ініцыятыўнасць.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Выдавецтва ЦК КПСС «Плакаты», Дзяржкамвыды, Саюзы мастакоў і Міністэрства культуры Беларускай, Латвійскай, Літоўскай, Эстонскай ССР, выдавецтва «Мінціс» аб'явілі Міжрэспубліканскі конкурс палітычнага плаката «Якасць,

рэспубліканскі конкурс і выстаўка палітычнага плаката ў Вільнюсе.

На конкурсе прадстаўляюцца арыгінальныя плакаты, выкананыя ў любой тэхніцы і матэрыяле, у магчымым для друку выглядзе (афсетным спосабам).

Міжрэспубліканскі конкурс палітычнага плаката

эканомія, арганізаванасць», мэта якога — стварэнне высокамастацкіх твораў плакатнага мастацтва, прысвечаных прапагандзе рашэнняў XXVII з'езда КПСС, курсу партыі па паскарэнні сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны, барацьбы за якасць, эканомію і беражлівасць, умацаванне дысцыпліны, развіццё ініцыятывы і творчасці на кожным рабочым месцы. Для ўдзелу запрашаюцца прафесійныя мастакі і студэнты мастацкіх навуальных устаноў гэтых саюзных рэспублік.

Конкурс праводзіцца ў два туры. У першым туры з 1 чэрвеня па 1 кастрычніка 1986 года праходзяць рэспубліканскія конкурсы ў Вільнюсе, Мінску, Рызе, Таліне. Другі тур — між-

на трыхгадовай аснове, фарматам 60x90 ці 70x100 см. Жюры разглядае таксама друкаваныя плакаты выпуску 1985—1986 гадоў, якія адпавядаюць умовам конкурсу.

На зваротным баку плаката неабходна ўказаць шыфр (літара і чатырохзначная лічба). Да твора прыкладаецца заклеены канверт, у якім указваецца гэты ж шыфр, а таксама лісток з указаннем прозвішча, імя і імя па бацьку, года нараджэння, адукацыі, месца работы ці вучобы, а таксама індэкса і дакладнага паштовага адраса аўтара (усе даныя ўказваюцца поўнаасцю). Калі плакат мае тэкст на беларускай, латышскай, літоўскай ці эстонскай мовах, на зваротным баку да-

ещы дакладны пераклад на рускую мову. Для забеспячэння экспанавання работ на заключнай выстаўцы неабходна абавязкова прыклеіць на зваротным баку плаката спецыяльнае прыстававанне для вывешвання — на адлегласці 15 см ад верхняга краю і 10 см ад бакоў.

Па заканчэнні I тура ўсе плакаты, якія адпавядаюць умовам конкурсу, накіроўваюцца рэспубліканскімі аргкамітэтамі на II тур у Вільнюс не пазней 10 кастрычніка 1986 года.

Для пераможцаў міжрэспубліканскага конкурсу ў Вільнюсе ўстаноўлены наступныя заахвочванні: два дыпломы I ступені і прэмія па 700 рублёў, чатыры дыпломы II ступені і прэмія па 500 рублёў; 6 дыпламаў III ступені і прэмія па 300 рублёў; дзесяць заахвочальных прэміяў па 200 рублёў кожная. Акрамя таго, грамадскія арганізацыі, творчыя калектывы і ўстановы Літоўскай ССР устанавіваюць спецыяльныя прызы для ўдзельнікаў конкурсу. Аўтары работ, выбраных міжрэспубліканскім жюры для вынікавай выстаўкі ў Вільнюсе, атрымліваюць пасведчанні ўдзельніка Міжрэспубліканскай выстаўкі палітычнага плаката. Лепшыя плакаты будуць выпушчаны выдавецтвам «Плакаты» і рэспубліканскімі выдавецтвамі. За апублікавання работы, адзначаныя прэміямі рэспубліканскага і міжрэспубліканскага конкурсу, ганарар выплачваецца незалежна ад сумы прэміі.

Чарговая «паэтычная пятніца» ў Доме літаратара была прысвечана кнізе Еўдакіі Лось «Валожна на мяжы» — пасмартнаму зборніку заўчасна памёршай дзевяці гадоў назад паэтэсы. Адначасова гэта была і сустрэча з самай аўтаркай, бо незабыўны воблік Еўдакіі Якаўлеўны ажываў у згадках і творах тых, хто яе добра ведаў. І, вядома ж, з паззіяй, якая радуе сваёй першароднасцю і змястоўнасцю.

Вёў «пятніцу» Р. Барадулін. Выступілі таксама Т. Бондар, А. Вярцінскі, У. Гніламедаў, М. Стральцоў, С. Шушкевіч, Л. Пужэвіч, сястра Е. Лось М. Ярашэвіч.

Адкрывае «паэтычную пятніцу» Рыгор Барадулін.

Творы Е. Лось гучалі ў выкананні артыстаў мінскіх тэатраў.

Тэкст і фота УЛ. КРУКА.

ПАМЯЦІ АБАРОНЫ МАГІЛЁВА

Літаратурны вечар, прысвечаны гераічнай абароне Магілёва ў вогненным 41-ым, праведзены ў Магілёўскай абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна. Прасторную залу запоўнілі рабочыя і студэнцкая моладзь, інтэлігенцыя горада.

Адкрываючы вечар, сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР І. Аношкін падкрэсліў, якую важную ролю сыграла абарона Магілёва на першым этапе Вялікай Айчыннай вайны.

Загадчык кафедры беларускай літаратуры педінстытута імя А. Куляшова, кандыдат філалагічных навук В. Атрашкевіч зрабіў даклад аб адлюстраванні гераічнага подзвігу савецкага народа ў беларускай літаратуры вайны.

Удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны і абароны Магілёва пісьменнікі П. Шасцерыноў і М. Шумаў прыгадалі сваіх баявых сяброў, расказалі пра свае творы, прысвечаныя абароне і вызваленню Магілёва.

Выступілі таксама ветэран Вялікай Айчыннай вайны, старшыня Савета ветэранаў вайны г. Магілёва палкоўнік у адстаўцы В. Шэўчанка і ваеннаслужачы П. Лявоўнаў.

Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны В. Карпечанка прачытаў свае вершы пра мінулую вайну.

А. НОВІК.

У КЛУБЕ «СПАДЧЫНА»

На чарговым пасяджэнні клуба «Спадчына», які працуе ў Мінску, адбылася сустрэча з першым сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР Нілаам Гілевічам. Госьць расказаў аб рабоце IX з'езда пісьменнікаў Беларусі, а таксама чарговага форуму літаратараў РСФСР, удзельнікам якога ён быў, падзяліўся думкамі пра сённяшні дзень беларускай літаратуры, прачытаў свае творы, адказаў на шматлікія пытанні прысутных.

В. ТАРАСЮК.

— Валерка дзе? — не чуочы самога сябе, папытаў ён, беручы яе за руку і стараючыся падняць — сын быў пад ёю, яна, мушыць, пачуўшы бяду, абхапіла яго, затульваючы, і цяпер не раздымала сутаргліва сціснутых рук; як Жэўжык ні п'яўся, ні цягнуў яе пад пах, а падняць абаіх не мог, і, толькі ўпчаміўшыся ўсім цэлам паміж імі, ён ададраў сына і цягнуў ашаломленага на двор, жывучы несціханым страхам, што машына зараз загарыцца. Следам паўзла жонка.

Ужо на вуліцы, вываліўшыся дадоў і падымаючыся на ногі, яна істэрычна закрывала:

— Ты знарок, знарок...

За ёю і малы ўвёўся ў слёзы. Жэўжык ніяк не мог іх супакоіць — адняло мову і самога трэсла, як у ліхаманцы. Слава богу, хоць цэлыя, мабыць, клункі і сумкі, якімі была напакавана машына, і засцераглі...

А каровы ішлі сабе на той бок шацы, не пужаючыся сігналаў машын,

плёхкалі перад радзятарамі лепякамі, паволі спускаліся ў канаву, на хадускубі, абкручваючы шурпатымі язычкамі, маладую зеляніну. За гэтым выраўненым прыдарожным ельнікам, які выпускаў ужо мяккія салатавыя мохрыкі, адкрываўся разгоністы з падсеянай травой выпас, што спускаўся к голай, спрамленай, як канава, рачульцы, а далей за ёю, на прыгорку ў кволях прысадах наводшыбе ад іншых пабудов, бялела двухпавярховая скрынка школы. Вёска ляжала з гэтага боку шацы, яшчэ з пустымі агародамі, толькі дзе-нідзе з-пад грудак шэрай зямлі нясмела паказвала вушкі ранняя картопля. А хаты выхваліліся свежай — блакітнай і жоўтай — афарбоўкай, на некаторых пашыральных дварах кідаліся ў вока прысаджыстыя з сілкатнае цэгля гаражы...

Жэўжыкава «палюбоўніца» з пабітаю лабацінаю ляжала на самым краі канавы, выставіўшы чэрава, як паросена свіння.

— Той не казак, хто з каня не па-

даў, — пачуўся нейчы залішне бадзёры голас. Мужчына ў размалыванай палатнянай кепцы з доўгім брылём праходжваўся каля машыны. — Нічога кульнуўся, рублёў на пяцьсот...

«А пяцьсот табе скул у горла», — паабяцаў яму Жэўжык, не дасць ён крумкачам пажывіцца, лепей спаліць яе, вызваліць стрыжоную душу...

І павесялелы ад гэтай разумнай думкі, Антон адвёў сваю невялічку сям'ю ад гэтай згубы, сам вярнуўся, дастаў каністру з багажніка, лінуў бензіну на капот, лінуў у салон, памачыў чыстую насоўку ў масла, падпаліў яе і, крыху адступіўшы, шпурнуў гэтым факелам у «палюбоўніцу». Пыхнула і з гулам узвілося над ёю тугое полымя.

А Жэўжык, пабраўшы за рукі падатлівых зараз, адліхлых жонку і сына, павёў іх яшчэ незабытаю дарогаю праз чужую вёску ў сваю. Ісці было лёгка і дыхалася лёгка, як быццам пасля зацяжнага насмарку раптам

прачысціўся нос. Смачна пахла ўзбулая ля платоў крапіва, салодкім водарам цягнула з вішняку. Над могілкамі на кульцянцістай сасне віталіна забарабаніў доўгаю дзюбаю бусел, апусціўшыся ў гняздо, на агародах выпіналіся пеўні, мо на дождж — такі жаданы гэтаю парою.

Ішлі тою дарогаю, па якой Жэўжык выбраўся ў свет. Там за трыма пагоркамі ля цвінтара яшчэ стаіць стары драўляны клуб, куды ён бегаў глядзець кіно, і, часам не маючы жаданай капейкі, прастойваў пад акном, калі хто там у сярэдзіне, здагадаўшыся, адсоўваў край шторы, прыадкрываючы экран. Тая дзіцячая прага глядзець штодня фільмы і вывела Жэўжыка з вёскі ў Ленінград, у інстытут кінаінжынераў...

— Дзе мая сумачка? — Жончын голас прымірэння вярнуў Антона назад на шагу, да «палюбоўніцы», дзе яна ўсё яшчэ ляжала бокам, чакаючы дапамогі гаспадара — любіў Жэўжык кіно.

СТУДЫЙНАСЦЬ у гэтаральным мастацтве як школа і асяроддзе сёння часта прыгадваецца ў дыскусіях і спрэчках па праблемах выхавання сучаснага акцёра. На Беларусі яна, студыйнасць, пакінула свой адметны след у сцэнічным мастацтве. Вось і Мікалай Яроменка — адзін з тых, каго выводзіла на прафесійныя падмосткі студыя. Яго настаўнікамі-сябрамі былі славетныя коласаўцы — і першы сярод іх Аляксандр Ільінскі. Нібы ў вырай, выпраўляліся на рубяжы саракавых-пяцідзесятых гадоў у самастойны шлях маладыя тады віцэбчане — Г. Арлова, А. Мельдзюкова, М. Федароўскі, А. Лапо, і неўзабаве менавіта ім глядачы адрасавалі самыя гарачыя апладысменты. Бадай, найбольш яркім быў дэбют студыйца

розе» па рамане Г. Нікалаевай і ад Дзяржавіна з «Людзей і часу» Л. Зорына. Было, нешта было ў яго Скараспею прываблівае, дынамічнае, сумленнае, што калісьці справядліва вывядзіла яго на арбіты. Але потым, відаць, «спадбалася» яму ўзнімацца вышэй і вышэй — і пагнаўся чалавек за прывідамі ўлады і аўтарытэту, страціўшы ўсё добрае, стаўшы дэвоці паважным, але па сутнасці дробным кар'ерыстам. Цяпер воль даў яму «вечнае жыццё»!.. Ды яму лячыцца трэба, бо пагоня за ўладай выхаласціла яго фізічна і вынішчае духоўна... На сцэне М. Яроменка ў ролі Скараспея знаходзіцца якіх мо дзесяць хвілін, а перад намі — лёс не такой ужо і проста чалавечай натуре, перад намі — канкрэтная асоба і, адначасова, тып.

Калі бачыш М. Яроменку на

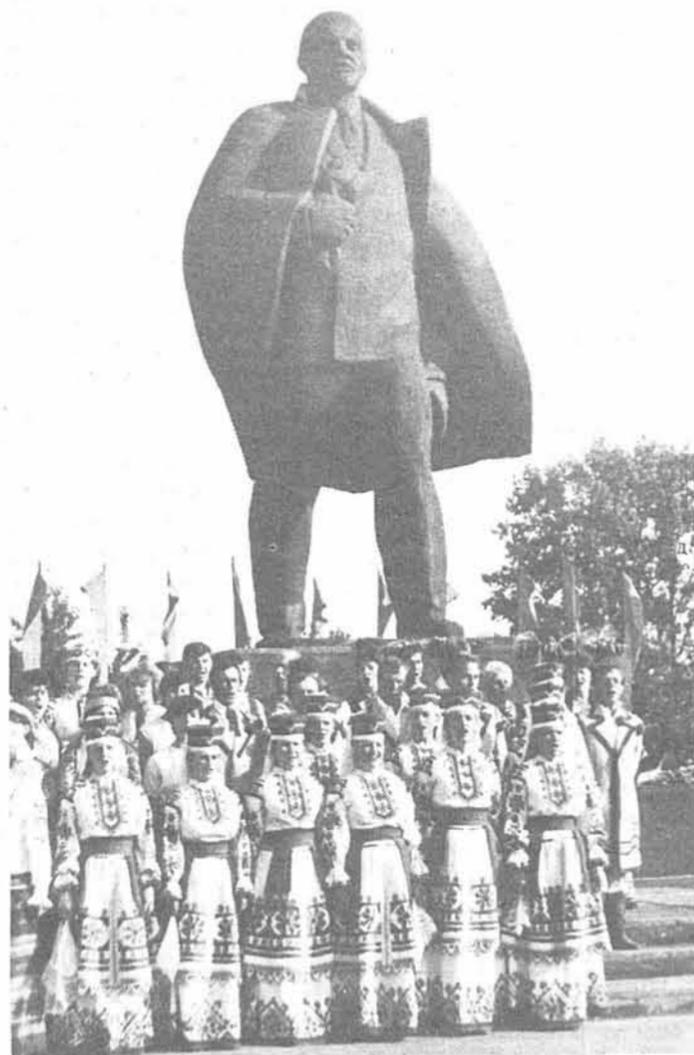

Агні фестывалю над Пінай

Пінск — горад даўніх культурных традыцый. Адна з іх — правядзенне ў пачатку лета фестывалю мастацтваў «Зоры над Пінай». Цяпер ён праходзіць у дваццаць трэці раз. З кожным годам гэтае свята робіцца ўсё больш папулярным, набывае новыя арыгінальныя рашэнні, новыя фарбы.

Навінкай фестывалю, які толькі што закончыўся, стаў удзел у ім усіх пяці культурна-спартыўных комплексаў. Велічым і відовішчым быў марш-парад творчых калектываў, восем з якіх носіць званне народных. У яркіх касцюмах больш за тысячу ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці прайшлі па цэнтральных вуліцах горада да мемарыяла загінуўшым героям у парку культуры і адпачынку.

У горад над Пінай прыехалі 700 музыкантаў Брэстчыны,

Гучыць песня пра Радзіму...

На агітпляцоўцы Паўночнага мікрараёна.

якія прадстаўляюць 21 духавы аркестр. У рамках фестывалю мастацтваў тут адбыўся абласны агляд-конкурс і свята духавой музыкі. Лаўрэатамі сталі аркестры Ляхавіцкага РДК, Бярозаўскай ДРЭС, гарадской сярэдняй школы № 13, пінскага Палаца культуры «Трыкатажнік». Надоўга запомніцца пінчанам марш-парад музыкантаў і выступленне зводнага тысяча-тубнага аркестра.

Кожны дзень свята мела свае прыкметы. «Гармонія прыгажосці» — пад такім дэвізам прайшоў трэці дзень фестывалю, прысвечаны выяўленчаму і прыкладнаму мастацтву. У палацах культуры, кінатэатрах, клубах былі выстаўлены творы жывапісу з запаснікоў гарадской карціннай галерэі. Прывабіла ўвагу глядачоў выстаўка работ майстроў Пінскай фабрыкі мастацкіх вырабаў. А цэнтральнай падзеяй, пэўна, стала выстаўка карцін мясцовых мастакоў.

Больш за 150 юных пінчан прынялі ўдзел у конкурсе дзіцячага малюнка на асфальце. Цікавымі і разнастайнымі па-

На свяце не абыйсця без агністага танца. Фота У. СІВАЛАПА.

дзеямі былі напоўнены дні тэатра і кіно, пазэіі, спорту. Усяго за тыдзень адбылося каля ста канцэртаў, сустрэч, іншых мерапрыемстваў. Народны тэатр паказаў прэм'еру — камедыю Дуніна-Марцінкевіча «Пінская шляхта». З творчымі справаздачамі перад землякамі выступілі навучэнцы харэаграфічнай школы і юныя артысты дзіцячай філармоніі.

У адзін з дзён усе агітпля-

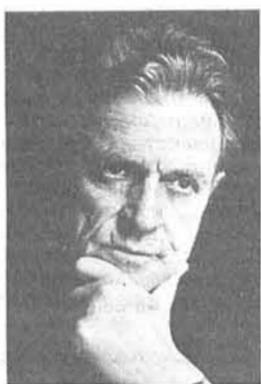
цоўкі былі аддадзены нядаўна створаным калектывам мастацкай самадзейнасці.

Закончылася свята, як заўсёды, на ўзбярэжжы Піны. Месцам заключнага канцэрта стала ілюмінаваная баржа. А калі над горадам апусціўся змрок, у небе ўспыхнулі агні феерверку.

С. ШАПІРА.

Неспакойнае сэрца акцёра

Народнаму артысту БССР
Мікалаю Яроменку ~ 60

М. Яроменкі: яму даручаліся ролі, якія яшчэ «ўчора» маглі і павінны былі выконваць такія кар'яфеі, як П. Малчанав, М. Звездачотаў, А. Шэлег...

У лепшых сцэнічных і экранных работах артыста М. Яроменкі ёсць плён пераадолення мастаком схематычных уяўленняў пра героя, пераадолення шматгадовых штампаў у паказе станоўчага персанажа. І не толькі станоўчага. У рэпертуары М. Яроменкі вылучаюцца і ролі прайдзісветаў, прыстасаванцаў, кар'ерыстаў. Часцей за ўсё артыст як бы выносіць свайму персанажу канчатковы прысуд: гэты — сапраўдны чалавек, той — агідны і нікчэмны. Ды заўсёды да разумення такога «прысуду» ён вядзе і глядача, бо раскрывае псіхалагічны матывы амаль кожнага кроку, кожнай дыялектычнай «змены» — то «скуры», то «маскі», то звычайнай «мадэлі» паводзін таго або іншага героя.

Магчыма, найбольш поўна гэта выявілася ў вобразе Скараспея («Брама неўміручасці» К. Крапівы). Герой М. Яроменкі — за нейкі крок ад міністэрскай пасады, «без пяці хвілін» міністр. І завітаў ён да свайго колішняга ўніверсітэцкага аднакурсніка прафесара Дабрыяна, бо той знайшоў сродак, які забяспечвае «вечнае жыццё», а ён, Скараспей, даруе за пэўную нясціпласць, але ж вы і самі пагодзіцеся... мае права на неўміручасць. Кар'ерыст? Спачатку ўражанне такое. Толькі прыгледзеўшыся да яроменкаўскага Скараспея, пачынаеш здагадвацца, што пачынаў той не з прагі ўлады, а з добрага працоўнага і творчага імпульсу. За яго абліччам бачыш і тых маладых людзей «з локцямі», якіх раней паказваў М. Яроменка. Нейкіх спрэс станоўчых і адмоўных персанажаў, якіх раней у коласаўцаў, а потым і ў купалаўцаў выводзіў у святло рампы гэты артыст. Штосьці ад Максіма з «Блізкага» Ю. Чапурына і ад Патапенкі з «Андрэя Лабанава» (паводле «Шукальнікаў» Д. Граніна), нават ад Бахірава з «Бітвы ў да-

такіх творчых вяршынях акцёрскага мастацтва, тады і прыгадваеш з удзячнасцю яго студыйных настаўнікаў, тых, хто з лепшымі спадзяваннямі і верай у яго перадаваў яму эстафету. Разумееш, што Мікалай Мікалаевіч умее працаваць па вялікім рахунку — сумлення, самаадданы, паслядоўнасці. Яго імя звязана з нашымі яркімі ўражаннямі ад пастановак на беларускай сцэне твораў Я. Коласа і П. Глебкі, У. Шэкспіра і Г. Ібсена, Л. Талстога і М. Горкага, І. Мележа і С. Смірнова, А. Маўзона і К. Сіманова, Ю. Бондарава і А. Петрашкевіча, А. Гельмана і А. Дзялендзіка...

Як гэта хараша, што вопыт беларускай сцэны падрыхтаваў М. Яроменку да выступленняў у мастацкіх кінематаграфічных версіях сапраўднага жыцця, якія пачаліся для яго амаль што з трыумфальнага поспеху ў шырокавядомым кінарамане «Людзі і звяры» Сяргея Герасімава! Экранны буйны план выяўляе ў артыста натуральную арганіку ў пераўвасабленні ў вобраз. Сапраўды, мабыць, ніколі на сцэне мы так падрабязна не ўбачым духоўную засяроджанасць героя, тое напружанае інтэлектуальнае жыццё, што адбываецца перш-наперш у лустры душы — у вачах. Наогул, ні на тэатральных падмостках, ні на экране ў М. Яроменкі не бывае «пустых месцаў». Патрабавальны і працавіты мастак, ён не дазваляе сабе і малой палёгкі, тэмпераментна і шчыра паглыбляючыся ў жыццё чалавечай істоты на сцэне або на здымачнай пляцоўцы.

І як грамадскі дзеяч, як чалавек, якому калегі даручылі ўзначальваць Беларускае тэатральнае аб'яднанне, Мікалай Яроменка разам з паплечнікамі робіць многае для таго, каб стваралася сапраўды спрыяльная атмасфера для творчых пошукаў і адкрыццяў, для далейшага развіцця сапраўды народнага, сапраўды партыйнага і высокаэстэтычнага сцэнічнага мастацтва.

А. СУРМІЛА.

Пятро СУШКО

Светлы край

На рэйсавым аўтобусе
сталічным
Прэз тлум і гам
Вакзальнай мітусні
Прыехаў я ў міёрскі край
Крынічны,
У светлы край
Вячыстай цішыні.

Тут,
Па зямлі маіх палеглых
продкаў,

Дзе спадае лісце
На ваду,
Дзе каля кладак
Пасівелі лодкі,
Нясешнаю ходою
Я іду.
Мне сэрца жаль прыцішаны
Не рэжа
І дробная турбота
Не карціць...
Высока
Над азёрным узбярэжжам
Далёкая заранчка зіхціць.

Рэха вайны

Цацку-рыбку
Прынесла бабка,
За сялом
Знайшла ў васільках,
Не падумала,
Што бабахне
Тая цацка ў малых руках.

Аж да смерці
Старая Юлька
Сніла голас
Калекі-ўнучкі:
— А ці хутка
Мая бабулька
Прынясе
Мне мае ручкі?

Бігосаўскі паром

Юнака цёмнавалосага,
Пасталелага ў вайну,

Вёз паромшчык у Бігосава
Праз Заходнюю Дзвіну.

Чайка ў Балтыку паклікала
Непаседу-юнака.
Як матуля, пакалыхвала
Беларуская рака.

У каюце зноў прыснілася
Паміж хвоек сцэжка мілая,
Над зялёнай хваляй глом
І бігосаўскі паром.

Удача

Удача мне сёння выпала
Паслухаць шум верхавін,
Дзе восень у мох рассыпала
Цёплы жар журавін.

З нябёс на зямлю апускаецца
Песня дзікіх гусей,
Ідзе-брыдзе,
Не спяшаецца
Мудры дождж-грыбасей.

Хоць сцэжка старая згублена
Між верасу назаўжды,
Удзячнай душой прыгублена
Крынічка жывой вады.

Узлесак знаёмы бачу
І вёска ўжо бачна мне.
— Вяшчуй землякам удачу,
— Кажу векавой сасне.

Спатканне

Над паўстанкам
Неба зорыцца,
Зоркі ў рэчцы,
У Міёрыцы.

Над вадою
Вербы клоняцца,
Гнецца вецеце,
Ды не ломіцца.

Да хлапца
Дзяўчына туліцца.
Кладачка
Не перакуліцца.

Пабраціму

Пастарэлі, дружа,
Пастарэлі.
Меней,
Чым нам ёсць,
Не хочучь даць.
Мар былых
Высокія арэлі
Нам з табой
Ужо не разгайдаць.

Але хоць пакуль
Не ўсе збыліся,
Будзем верыць —
Збудуцца яны:
Маладым падлескам
Узняліся
Поплеч з намі
Нашыя сыны.

Ускраіна

Я на ўскраіне жыву
Зелянючага Мінска,
Хоць раней касіў траву
Каля вёсачкі няблізкай.

Мужны горад-працаўнік
Маю вёсачку засватаў,
Назваць я іх прывык:
Вёску — мамай,
Горад — татам.

Сніў я ў горадзе зімой
Вішні белыя ля хаты
І цяпер характар мой
Крышку мамін,
Трошкі татаў.

Між бацькамі
Добры лад,
Мне ж
Ружковым веснім ранкам
Цешыць сэрца
Мамін сад
І бацькоўская вагранка.

Стала ўскраіна мая
Маладым мікрараёнам.
Салаўіная сям'я
На бярозе пад балконам
Славіць песняй
Родны край
І жыццё
Пад мірным небам.
Гарадскі зялёны гай,
Берагчы цябе
Нам трэба.

**З ГОРКАЎСКАЙ
КРЫНІЦЫ**

(Заначанне. Пачатак
на стар. 3).

га!» — так можна выказаць пафас выступленняў М. Галоднага, Д. Алтаўзена, І. Харыка. За народнасць, высокую прастату паэзіі стаялі С. Чыкавані і А. Пракоф'еў. З фармалізмам актыўна змагаліся А. Бэзыменскі і А. Селіванаўскі. Пошукі арганічнай формы верша адстойвалі Б. Пастарнак і М. Рыльскі. «Здаровай» крытыкі патрабавалі таджыкскі пісьменнік Г. Абдуло. Паэзію і прозу ў іх узаемадзейні разглядаў К. Федзін. Лірыку як род літаратуры і яе творчыя магчымасці аналізаваў А. Жараў. Цікавыя, часам спрэчныя думкі змяшчалі выступленні М. Святлова, М. Алігер, І. Уткіна, С. Кірсава, К. Зялінскага, П. Маркіша і многіх іншых аратараў.

Не абышлося без палемікі. Азербайджанец Алі Назім папракнуў А. Суркова за тое, што той у асноўным дакладзе нічога не сказаў пра такіх выдатных паэтаў, як таджык Г. Лахуці, армянін Э. Чарэнц, грузін Т. Табідзе і г. д. І Суркову нічога не заставалася, як пагадзіцца з крытыкай. А. Бэзыменскі ў сваім выступленні рэзка крытыкаваў Б. Пастарнака за адарванасць ад сацыялістычнай рэчаіснасці, ускладненасць і ідэйную нявыверанасць некаторых твораў. За вымогага паэта тут жа ўступіліся грузін Т. Табідзе, рускія літаратары Д. Мірскі і Я. Мустангара. «У Беларусі ёсць людзі, — сказаў, у прыватнасці, Табідзе, — якія створаць паэзію, і ў нас у Грузіі ёсць шэраг цудоўных пралетарскіх паэтаў, якіх яшчэ не ведае наша Савецкая краіна». Рэальнае пераўвасабленне іх творчасці сродкамі рускага слова, на думку Табідзе, — задача больш важная, чым звычайная «дэкларацыя паэтычнай інтэрнацыянальнасці» (ківок у бок А. Бэзыменскага; апладысменты ў зале).

Асабліва значэнне меў пленум для Беларусі, яе літаратуры і культуры, для разгортвання сувязей паміж беларускай і іншымі савецкімі літаратурамі, для інтэрнацыянальна-

га выхавання працоўных рэспублікі. У падрыхтоўцы да пленума і ў яго працы ўдзельнічалі многія партыйныя і дзяржаўныя органы, установы культуры і навукі. Пленум вёў Старшыня Саўнаркома БССР М. Галадзе, Старшыня ЦВК БССР А. Чарвякоў. З паэтычным вітаннем «Прывет вам...» выступіў Янка Купала. Дзяржаўнае выдавецтва БССР падрыхтавала для ўдзельнікаў пленума 250 бібліятэчак з твораў пісьменнікаў рэспублікі. Гасці Мінска сустрэліся з рабочымі і інтэлігенцыяй горада, выязджалі ў іншыя беларускія гарады, у калгасы. Перыядычны друк аператыўна і ўвогуле поўна асвятляў працу пленума. Дастаткова сказаць, што «Літаратурная газета» ў дні пленума выходзіла ў сталіцы нашай рэспублікі, прычым выпускалася не два разы на тыдзень, як раней, а праз дзень. Што да «Літаратуры і мастацтва», то яна друкавалася штодня. Пленум абслугоўвала значная група карэспандэнтаў (у тым ліку фотакарэспандэнтаў) цэнтральных і мясцовых выданняў, радыё. На ім актыўна працавалі Кукрыніксы, якія ў кожным нумары «Літаратурной газеты» змяшчалі дасціпныя шаржы на вядомых пісьменнікаў, у тым ліку на Я. Купала і Я. Коласа.

На пленуме з прамовамі выступіла нямала беларускіх пісьменнікаў — Я. Колас, К. Чорны, М. Лынькоў, П. Галавач, П. Броўка, — якія дапоўнілі, канкрэтызавалі і ў тым-сім паправілі развагі М. Клімковіча і А. Александровіча. Я. Колас, у прыватнасці, узяў пытанне, якое актуальнае і сёння: выкладанне літаратуры ў школе. «Да гэтага часу, — падкрэсліў пясняр, — школа не здолела зацікавіць, захапіць чароўнасцю сапраўднай паэзіі сваіх гадаванцаў. Мала таго, наша школа не паведамляе дзецям нават элементарных асноў паэтычных ведаў, не раскрывае спецыфікі паэтычнага твору».

Ацэнка дасягненняў беларускага мастацкага слова была дадзена і літаратарамі з дру-

гіх рэспублік. І ацэнка, трэба думаць, найбольш аб'ектыўная. Так, пра беларускую літаратуру з веданнем справы гаварылі рускі У. Бахмешчэў, армянін Н. Зар'ян, грузін Б. Буачыдзе, казах І. Джансугураў. Вядомы польскі пісьменнік Б. Ясенскі, які ў тая гады жыў у эміграцыі ў СССР, расказаў, як улады беларускай Польшчы праследуюць беларускую культуру і літаратуру, прывёў цытату з газеты «Вядомосці літэрацкі», дзе чорным па белым было напісана: «беларуская культура і беларуская мова — выдуманка». Некаторыя з прамоўцаў, што гаварылі пра справу, далёкія ад беларускай літаратуры, усё ж лічылі патрэбным на пачатку свайго выступлення выказаць пачуццё павагі да гаспадароў пленума, да зямлі, на якой гэты пленум адбываўся. М. Асееў, напрыклад, пачаў прамову з выказвання адносінаў да творчасці У. Хадзькі: «Калі я чытаю верш Уладзіміра Хадзькі «Пры святле тваіх усмешак», я чую, у ім гучыць нейкія магчымасці абнаўлення маёй мовы новымі паэтычнымі сродкамі». Такая падтрымка вядомага рускага паэта мела для У. Хадзькі вялікае значэнне ў той час. Б. Пастарнак таксама загаварыў пра свае цёплыя адносіны да беларускай паэзіі: «Таварышы, я гэтак жа ўсхваляваны, як і ўсе аратары, што выступалі да мяне. Я магу сказаць, што больш за ўсіх адхваляваўся за мяне Асееў, калі гаварыў пра Беларусь, пра беларускую паэзію, калі ён гаварыў пра тую радасць, якую прыносіць блізкасць моў. Я ехаў сюды, галоўным чынам радзіўся будучай сустрэчы з Якубам Коласам, з Янкам Купалам... Я абмяжуюся цяпер толькі тым, што прынясу ім сардэчную падзяку за іх існаванне (апладысменты), за тое, што яны такія чыстыя, сапраўдныя».

У час працы пленума ў беларускім друку публікаваліся шматлікія пераклады твораў (у асноўным паэтычных) многіх пісьменнікаў розных нацый, у асноўным — удзельнікаў пленума. Некаторыя вершы, прысвечаныя Беларусі, былі напісаны ў тая памятнаы дні. Сярод іх — «Прывет Беларусі» І. Джансугурава, «Беларусі» У. Сасюры, які ў перакладзе М. Хведаровіча гаворыць ж змясціла беларуская перыёдыка. Разам з тым пленум ажывіў цікавасць да беларускай літаратуры літаральна ва ўсіх рэспубліках Савецкага Саюза і нават за мяжою (зве-

сткі пра пленум публікаваліся і ў замежным друку). Нараджаліся новыя міжлітаратурныя сувязі, узніклі першыя непасрэдныя кантакты паміж беларускай літаратурай і літаратурамі шэрагу народаў Сярэдняй Азіі, Закаўказзя, Сібіры і Далёкага Усходу.

Яшчэ адным праяўленнем дружбы літаратур, змацаванай тыднёвай працай пленума, з'явілася своеасаблівае кніга пісьменніцкіх наказаў война-пагранічнікам (не забудзем, што пленум праходзіў за трыццаць кіламетраў ад мяжы з капіталістычным светам). Кнігу ў выглядзе багата ілюстраванага партрэтамі пісьменнікаў альбома ўзяўся выдаць Асаавіяхім БССР. У беларускім друку з'явіліся ўрыўкі з гэтай арыгінальнай кнігі — паэтычныя экспромты М. Асеева, А. Гідаша, Эмі Сяо, М. Ціханавы, А. Пракоф'ева, І. Сяльвінскага, П. Броўкі, А. Александровіча, празаічных запісы Б. Пастарнака, П. Панча, Т. Табідзе і інш. Вось некалькі запісаў з гэтага унікальнага выдання, якое, на жаль, так і не ўбачыла свет (пераклад з рускай мовы М. Хведаровіча):

Ты разумеш у кулях толі,
Бі воўна трапнай куляй,
Якое б масці ні быў воўк,
Што ідзе да нас разгульваць.
М. ЦІХАНАУ.

Нам век не забыць, як ішла
адаага,
Як слава ўпала на навулі
І ўсе баі пад чырвоным сцягам,
А іх нямала мы правялі.

А. ПРАКОФ'ЕУ.
Ганаруся правам запісу ў гэтую кнігу і спадаюся заслужыць гэты гонар. Прывітанне!
Вы — цела ад нашага цела і крылатая наша гордасць.

Б. ПАСТАРНАК.
Як Варашылаў — так стралцы!
Нішто не будзе болей страшны.
Я гэту кнігу рад вітаць.
Па ўсіх граніцах нашых.

П. БРОЎКА.
Яшчэ ворагі зброю нуюць —
Да адпору наш край гатоў.
Ен не раз за сабоду сваю
Прыліваў тут гарачую кроў.
Трэба памятаць вам адно:
Яшчэ будзе рашучы бой,
А таму і ўночы і днём
Вы пільнуіце тут захад свой.
І. ДЖАНСУГУРАУ.

Набліжэнне рашучай схваткі з фашызмам інтуітыўна адчуваў, лагічна прадбачылі многія тагачасныя пісьменнікі — удзельнікі пленума. Гэты матыў — і ў арыгінальным, не пазбаўленым фармальнага пошукаў вершы І. Сяльвінскага «Варашылаўка», упісаным у кнігу:

Вінтоўна мая,
Варашылаўка,
З паперы мішэн'
Варушы лоўка.
Вінтавая мая,
№ 1000,
Ты бярэ добра
І не тычыся.
Можа, пройдзе маёй
Стараной вайна,
Будзь гатова на бой,
Варанёная.

Будзь гатова на бой
З усёй сілаю,
Я затое цябе мілюю,
Маю мілюю.
У мяне для цябе
Ёсць сунонца,
Рана раненька
Заблішчы, як сонца.
Там маслінка ў мяне
Па-за полянаю,
Каб пела куля ў полі
Перапёлкаю...
Ты, вінтавачка, вінтоўна
Наша, свойска!
Вінтавая,
Баявая,
Камсамольская!
Агнявы дымок
Раздзьмуў прямом,
Вучыся, вучыся —
Будзеш снайперам.
Палёў і заводу
Па старонцы —
Ты працоўны
Абаронца.

Э-эх, мая
Варашылаўка —
Ворага ў баю
Палавы лоўка!
Усе гэтыя творы вядомых савецкіх паэтаў, што засталіся толькі ў беларускіх перакладах і ўпершыню зараз перадрукоўваюцца, — не толькі сведчанне свайго часу, невядомага дагэту старонка беларуска-рускіх літаратурных сувязей. Яны даносяць і водар таго паветра, якім дыхаў пісьменніцкі пленум. Паветра, што ўжо азаніравалася надыходзячай навалініцкай...

16 лютага 1936 г., у дзень закрыцця пленума, у зале з'ездаў Дома ўрада БССР адбыўся вялікі інтэрнацыянальны літаратурны вечар. На ім выступіла пяцьдзесят паэтаў — цэлае сузор'е талентаў: М. Ціханавы, М. Святлоў, Я. Колас, П. Тычына, М. Рыльскі, І. Бэкер, А. Пракоф'еў, Т. Табідзе, І. Джансугураў, Б. Карнілаў, М. Бажан, П. Антакольскі, С. Чыкавані, П. Броўка і інш.

Без пераборшвання, можна сказаць: не было дня, каб на пленуме з любоўю і ўдзячнасцю не вымаўлялася імя Максіма Горкага. Перад самым закрыццём пленума яго ўдзельнікі паслалі ў Крым, дзе ў той час лячыўся пісьменнік, калектыўную тэлеграму. «Дарагі Аляксей Максімавіч! — гаварылася ў ёй. — Трэці пленум праўдліва Саюза савецкіх пісьменнікаў, які сабраўся ў сталіцы ардэназнаснай Савецкай Беларусі, шле Вам гарачае сардэчнае прывітанне. У адной з сваіх гутарак у час усеагульнага з'езда савецкіх пісьменнікаў Вы гаварылі нам аб неабходнасці больш цеснай узаемнай творчай сувязі паміж пісьменнікамі ўсіх народаў Савецкага Саюза. Мы працавалі над ажыццяўленнем гэтай Вашай ідэі, і вось наш пленум з'яўляецца сапраўднай дэманстрацыяй дружбы пісьменнікаў нашага вялікага Саюза».

Так яно, вядома, і было.
Вячаслаў РАГОЙША.

У Вянок Мікалаю Гастэлу

Да 45-годдзя з дня здзяйснення подзвігу

У ліку тых, чые імёны навечна застануцца ў памяці народнай, — імя і Мікалая Гастэла. Аб ім напісана шмат мастацкіх твораў, але найбольш

натхнёна апелі яго легендарны подзвіг савецкія паэты. Вялікай мабільзуючай агітацыйнай сілай валодалі вершы, якія ўзніклі на гарачых слядах па-

дзе. Руская паэтэса Л. Папова, якая першай адгукнулася на подзвіг Гастэла, здолела дакладна, пераканаўча адлюстраваць героіка-трагічную сітуацыю вялікай узрушальнай сілы (верш «Капітан Гастэла»).

Гімнам мірнаму жыццю і баявым справам савецкіх людзей гучыць верш В. Лебедзева-Кумача «Сапраўды вялікі савецкі чалавек (Герою Савецкага Саюза лётчыку капітану Гастэлу)».

Свежая, цікавая трактоўка тэмы назіраецца ў «Баладзе аб подзвігу» М. Бажапа, вершы «Памяці капітана Гастэла» М. Турсун-Задэ. Герайчым пафасам напоўнены радкі верша туркменскага паэта К. Сяйтліева «Гастэла», у якім герой маюцца чалавекам вялікай самаахвярнасці, памяць аб якім назаўсёды захавасца ў наро-

дзе: **Гады прайшлі, А вясной загрымела, Маланна ў хмарах прасенка прасвет.** **Нехта сказаў: «Гэта лётчык Гастэла У небе пакінуў палаючы след».** (Пер. Ю. Свіркі).

Паэты імкнуцца перадаць мужнасць, гераізм і баявое майстэрства савецкіх лётчыкаў. Яны вядуць размову аб маральных вытоках патрыятычнага парыву, выяўляюць героіка-філасофскае гучанне тэмы народнага подзвігу. Своеасаблівым дапаўненнем выглядаюць спробы псіхалагічнай распрацоўкі характару Гастэла, перадачы яго думак і эмоцый. Развіваючыся з жыццём, герой ні на імгненне не губляе веры ў заўтрашні дзень, у перамогу над ворагам. Гэта добра заўважасца ў вершы армянскага паэта

Н. Зар'яна «Капітан Гастэла»: **«Зямля мая... Што ім, чужынцам, трэба? Чаго яны прыйшлі з мячом да нас?»** **Плыве, плыве ў смуге пагоднай неба.** **Ды любавасца зараз ім не час. Бывайце ўсе... У будучыню верце.** **Збірайце моц на сакаліны ўзлёт...** **Нібыта яркі факел, у бясмерце Гастэла кінуў з неба самалёт.** (Пер. С. Блатуна).

Імкненне перадаць складанасць і глыбіню чалавечых перажыванняў заўважаецца ў вершах аб Гастэле чываша Я. Ухса, башкіра Р. Нігмаці, якута Эляя, татарына С. Батала, аваркі Ф. Аліевай, калмыка М. Ханіава, казаха С. Сяйтава, азербайджанца Р. Рзы. Шмат матэрыялу для асэнсавання духоўнага вопыту франтавога пакалення знаходзім мы ў твор-

САМАДЗЕЙНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

З Тамарай Міхайлаўнай Рыбалка я пазнаёмілася ў ДOME работнікаў мастацтваў Беларускага тэатральнага аб'яднання на пасяджэнні клуба сяброў оперы. Яна сказала мне, што ў 3-й клінічнай бальніцы, дзе яна працуе, многія ўрачы і сёстры любяць оперу, і спытала, ці нельга далучыць іх да работы клуба.

— А вы самі як трапілі да нас?

вельмі насычаная, — гаворыць кіраўнік капэлы, дацэнт Беларускага кансерваторыі Ларыса Андрэеўна Шымановіч. — Акрамя звычайных рэпетыцый, мы вывучаем нотную граматыку, салыфеджыю, гісторыю музыкі. Даем у год па дваццаць пяць канцэртаў, часта выязджаем за межы рэспублікі. Выступалі ў Маскве, Кіеве, Жданаве, Пскове, Ноўгарадзе... Паступіць да нас можна кожны, хто жадае.

— Чаму?
— Ды хіба галоўнае ў самадзейнай творчасці — першае

ЦІКАЎНЫЯ ДА ЖЫЦЦЯ

— Як удзельніца харавой капэлы Палаца культуры Белсаўпрофа. Нам прысялаюць запрашальныя білеты.

Я паабяцала названіць ёй дадому перад чарговым пасяджэннем клуба. Але застаць яе аказалася не так проста.

— Тамара Міхайлаўна на адкрыцці выстаўкі ў Палацы мастацтваў...

месца на конкурсе? Мы павінны вучыць людзей разумець мастацтва, атрымліваць ад яго асалоду. Наша мэта — выхаванне слухача і глядача.

Так, галоўнае — выхаванне духоўна багатай асобы, а не прызавае месца на конкурсе. Толькі чамусьці гэты шлях, абраны 30 гадоў назад хормейстрам І. Кляонскім, а затым Л. Шымановіч, усё часцей прыво-

На свяце песні ў Гомелі.

— Тамара Міхайлаўна на «Радавах» у тэатры Купалы... Ну, а па серадах і суботах — рэпетыцыі харавой капэлы.

Я пачала свой расказ з Тамары Міхайлаўны толькі таму, што ведаю яе больш за іншых. Тыя ж энергія, энтузіязм, цікавасць да мастацтва вылучаюць інжынераў С. Некрашэвіч і Л. Жукоўскую, рабочых А. Забалотнага і В. Дзеева, бібліяграффа Г. Гольдзіну, выкладчыка БПІ Ю. Новікава, студэнтку І. Карпаву і іншых удзельнікаў капэлы.

Вось у пачатку красавіка павінен быў адбыцца VIII абласны конкурс народных калектываў. І ўдзельнікі капэлы дагаворваюцца яшчэ раз правесці сябе ў зале з добрай акустыкай, адшліфаваць праграму на «публіцы». І едуць на электрыцы ў Маладзечанскае музычнае вучылішча з канцэртам, цалкам аддаючы гэтаму свой выхадны дзень. Неяк так атрымліваецца, што і семі артыстаў капэлы пачынаюць далучацца да іх інтарэсаў, а дзеці і ўнукі абавязкова вучацца ў музычных школах.

— Праграма нашых заняткаў

дзіць капэлу да прызаваў месца Яна — лаўрэат I Усесаюзнага фестывалю 1977 г., Рэспубліканскага тэлевізійнага конкурсу 1983 г., Усесаюзнага агляду, прысвечанага 40-годдзю Перамогі.

— Я проста ўлюбёны ў гэты налётны, — гаворыць кампазітар Генрых Вагнер. — У ім такія добразычлівыя, дружныя, цікавыя да жыцця людзі... А які багаты рэпертуар! Песні Анатоля Багатырова, Юрыя Семіянікі, Дзмітрыя Смольскага, Ігара Лучанна, Андрэя Мдзівані, руская класіка, творы Баха, Гайдна, Фібіха, Шуберта... Капэла ўласціва добрае валоданне кантыленай, дакладнасць фразіроўкі, кантрастнасць, вобразнасць, сапраўдная ансамблеўнасць. І галоўнае — эмацыянальнасць, умёнае данесці думку аўтара да слухачоў.

Навучыцца спяваць па нотках практычна можна кожны. А вось эмацыянальнасць спеваў, асэнсаванасць інтанацыі — гэта ўжо вынік багатага, насычанага духоўнага жыцця. Менавіта яно ў канчатковым выніку прыносіць капэле пера-канаўчы перамога.

Святлана КЛІМКОВІЧ,
рэдактар БТА,
старшыня савета клуба
сяброў оперы.

ПОМНІКІ РОДНАГА КРАЮ

Для адных лета—час адпачынку. Другім жа—самая гарачая працоўная пара. Як і для многіх, надзвычай важным бывае прагноз надвор'я ў летнія месяцы для археолагаў, для якіх лета мае крыху спецыфічную назву «палывы сезон» ці проста «поле». Толькі адыдзе ад зімовых маразоў зямля, выпраўляюцца ў свае шляхі—дарогі даследчыкі сівой мінуўшчыны з розных навуковых устаноў і арганізацый: Інстытута гісторыі АН БССР, Беларускага, Гродзенскага і Гомельскага дзяржуніверсітэтаў, Магілёўскага педінстытута. Экспедыцыі шукаюць новыя помнікі, звязаныя з жыццядзейнасцю чалавека ў розных

готыкі. Зараз правядзенне раскопак звязана з распрацоўкай праекта кансервацыі і частковай рэстаўрацыі ўнікальнага помніка старажытнасці (аўтарскі калектыў у складзе У. Бачкова, У. Старасціна, М. Емяльянава, Р. Сташкевіча, Ф. Селязнёва). На замкавай гары адклаліся пласты з матэрыяламі ад перыяду Кіеўскай Русі (а асобныя знаходкі можна аднесці і да часоў усходнеславянскіх племянных саюзаў) і літаральна да XIX ст., калі на гэтай тэрыторыі апошні раз вяліся значныя будаўнічыя і рамонтныя работы.

Варта зазначыць, што з гродзенскім Старым замкам не

роч абарончых функцый, збудаванне магло мець і пэўны дэкаратыўны характар. Да другой паловы XIII ст. асноўная колькасць збудаванняў гэтага тыпу на ўсходнеславянскай тэрыторыі ўзводзілася з дрэва, мураванымі былі толькі адзінковыя фартыфікацыйныя аб'екты. Менавіта на фоне абароннага дойлідства старажытнай Русі бачыцца адметнасць знаходкі ў Гродне.

На апошнюю чвэрць XII ст. прыпадае росквіт гродзенскай архітэктурнай школы. Горад стаў якраз на сумежжы ўсходнеславянскай і раманскай архітэктуры, што дазваляе меркаваць пра знаёмства дойлідаў з будаўнічымі традыцыямі абедзвюх плыней. Творчы падыход і пераасэнсаванне культурных традыцый суседзяў дазволілі

ЗГАДЖІ ПРА МІНУЛАЕ ДВТТА

гістарычныя эпохі, вядуць даследаванні выратавальнага плана. Хтосьці плануе будучыню раскопкі на гарадзішчы ці курганам могільніку, у кляштары, на замку, у гістарычнай частцы таго або іншага горада. З новымі даследаваннямі звязваецца рэалізацыя пэўных задум, правэрка тэорый, меркаванняў, якія выношваліся, бывае, не адзін год.

Для архітэктурна-археалагічных экспедыцый Спецыяльных навукова-рэстаўрацыйных вытворчых майстэрняў Міністэрства культуры БССР (са снежня 1985 г. — Беларускае спецыялізаванае навукова-рэстаўрацыйнае вытворчае аб'яднанне «Белрэстаўрацыя») леташні палывы сезон быў асаблівы. У гэтым, хіба, дзве асноўныя прычыны. Першая — пашырэнне маштабаў даследавання помнікаў архітэктуры і археалогіі, другая — з'яўленне новых даследчычкіх аб'ектаў, сярод якіх такія славетныя помнікі, як Стары гродзенскі і Круэскі замкі. З імі звязаны немалаважныя старонкі беларускай і агульнаславянскай гісторыі. Архітэктурныя вартасці вызначаюць істотнае месца гэтых помнікаў у гісторыі дойлідства Беларусі. Вывучэнне збудаванняў дазваляе папоўніць нашы веды аб традыцыйна будаўніцтва і архітэктурных стылях на нашых землях у перыяд сярэднявечча, што былі атрыманы пры ранейшых даследаваннях замкаў у Міры, Лідзе, Гальшаных і Любчы.

Выдатныя адкрыцці, зробленыя пры вывучэнні археолагамі Старога замка ў 30-х і 40-х гг., абавязвалі падцысі да раскопак на замчышчы з асаблівай адназначнасцю. Выяўленыя тады манументальныя пабудовы XII ст. дазволілі гаварыць пра існаванне ў Гродне ў гэты перыяд адметнай архітэктурнай школы. Знойдзеныя рэшткі пабудовы XIII—XIV стст. сталі важным матэрыялам для высвятлення пытанняў пра станаўленне і развіццё на Беларусі

можна зраўняцца ніякі другі помнік мінуўшчыны па наяўнасці манументальных пабудов, якія адносяцца да азначаных гістарычных перыядаў. У другой палове XII ст. на гродзенскім дзядзішчы з плінфы збудавалі хорам і «Ніжняю» царкву, якія сталі асновай кампазіцыі княжацкага палаца. У наступны перыяд узнікла «Верхняя» царква з характэрнымі для раннегатычнага перыяду рысамі. Недаўно ў гэты час, зыходзячы з паведамленняў летапісных крыніц, умацаванні дзядзішча старажытнай Горадні былі дапоўнены мураваным «стаўпом», які нагадваў на сваіх характарыстыках Кам'яніцкі. На мяжы XIV і XV стст. тут будуюцца магутны замак з вежамі, абарончымі мурамі і княжацкім палацам. У XVI ст. адбываецца перабудова замка ў рэнесансным стылі. У наступныя стагоддзі праводзіліся рознахарактарныя перабудовы і рамонтныя, якія моцна змянілі аблічча помніка.

Асабліва ўвага пры раскопках была звернута на даследаванні паўночна-заходняга мыса замчышча, дзе яшчэ ў 30-х і 40-х гг. быў зафіксаваны развал плінфавай муроўкі і кавалкі сцяны з плінфы. І тут не абышлося без сапраўднага адкрыцця. У раскопе прасочаны рэшткі сцяны з плінфы на цяжканай рощыне, даўжыня якой магла дасягаць 20 м пры вышыні 6 і шырыні 1,5 м. Аналагаў ёй зараз фактычна ў краіне няма. Вядомы толькі летапісныя звесткі, што падобная пабудова існавала на пачатку XIII ст. у Кіеве, а ўскосныя сведчання дазваляюць прататыпам для яе ўзвядзення лічыць менавіта гарадзенскі мур. Пакуль цяжка адзначна выказаць меркаванне аб яго функцыянальным прызначэнні, ап-

стварыць адметныя па сваіх характарыстыках пабудовы.

Знаходкі керамікі X—XI стст. пацвярджаюць думку аб размяшчэнні першапачатковага паселішча на тэрыторыі пазнейшага гарадзенскага дзядзішча. Пра бурны падзеі, звязаныя з барацьбай гарадзенцаў у XIII—XIV стст. з крыжакамі, сведчаць шматлікія знаходкі вайсковага рыштунку: наканечнік дзіды, наканечнікі арбалетных і лучных стрэлаў, каменная ядры. Наяўнасць іх у культурных пластах на замчышчы ды, як паказалі ранейшыя раскопкі, і на астатняй тэрыторыі горада, яскрава ілюструе шматлікія звесткі тагачасных пісьмовых крыніц пра крываўныя бітвы прынеманскага насельніцтва з ворагам. Знойдзеныя нярвораўныя цагляны, з якіх некалі вымуроўваліся рэбры скляпенняў, дастасуюцца да будаўніцтва, што вядзецца на замку ў гэты перыяд.

Неабходнасць правядзення значных па аб'ёме работ на Старым замку прывяла да думкі аб стварэнні сумеснай экспедыцыі, у якой прымалі б удзел спецыялісты розных галін. З гэтай прычыны да ўдзелу ў раскопках былі запрошаны леныградскія археолагі на чале з доктарам гістарычных навук П. Рапапортам, буйнейшым у краіне даследчыкам архітэктуры перыяду Кіеўскай Русі, і археолагі з Гродзенскага ўніверсітэта на чале з вядомым даследчыкам фартыфікацыйнага дойлідства нандыда-там гістарычных навук М. Ткачовым. Аб'яднаныя экспедыцыі — з'ява не новая, яны ствараліся і раней пры вывучэнні помнікаў са шматпланавым характарам культуры. Спачатку не ведаў і вопыту рознагаліновых спецыялістаў дазваляе больш поўна ахарактарызаваць розныя яго бакі, знайсці больш

часці М. Луконіна, Э. Баяршынавай, П. Жалызнова, М. Алтухова і іншых рускіх паэтаў, якія звярталіся да тэмы подзвігу Гастэлы. У іх творах выразна відаць цяга да дакладнасці, суровай жыццёвай праўды, адчуваецца асабліва выверанасць ідэала, маральны максілізм, сцвярдженне прынцыпаў сацыялістычнага гуманізму, інтэрнацыянальнага пачуцця адзінства і згуртаванасці савецкіх людзей перад тварам небяспекі. Драматычнае вырашэнне тэмы — канфлікт паміж захопнікамі і савецкімі людзьмі, якія ўзяліся на барацьбу за сваю незалежнасць.

У наэме рускага паэта М. Максімава «Блакiтныя агні» тэма Гастэлы робіць яшчэ адзін цікавы і неабходны паравот. Ён — у сцвярдженні

думкі, што ў самааддачы, у здольнасці «пакласці сябе» ў імя Радзімы М. Гастэла быў не адзінока. Паэт тактоўна, з павагай да складаных чалавечых перажыванняў, гаворыць аб драматычнай жыццёвай сітуацыі, якая не часта становіцца прадметам даследавання ў паэзіі — аб лёсах астатніх членаў акупацыі:

Как мы горько обидели память
героя,
Если верных его побратимов
забыли.
— Капитан, разве были с тобой
еще трое? —
Мне казалось, что губы
ответили: «Были».
Мне казалось, он даже вздохнул
облегченно, —
Шевельнулись петлицы и
темные шпалы:
«Четверых выкликали в полку
поименно!»
Четверых наши матери звали
устало».
Есть у вас имена, Бурденюк и

Калинин,
И земляк мой, черниговец,
Скоробогатый.
Есть у всех имена. Повторяют
их ныне
Голубые огни, неразлучные
братья.

У верхах беларускіх паэтаў аб Гастэле — М. Танка, М. Аўрамчыка, К. Кірэека, А. Зарыцкага, П. Прыходзькі, М. Гамолкі, Г. Кляўко, М. Смагаровіча — на першы план выходзіць лірыка-рамантычны, героіка-патрыятычны пачатак. Ім уласціва ўменне знайсці дэталі, якія дапамагаюць раскрыць душу і характар героя, даследаваць псіхалагічныя моманты подзвігу, перадаць светаадчуванне чалавека ў перадсмертны час, паказаць страх і разгубленасць ворагаў. Філасофскі аспект агульначалавечага сэнсу подзвігу герояў яскрава выяўляе верш А. Пысіна

«Шлях Гастэлы»:
Я б шырачэзны
Млечны Шлях,
Які ўвесь зорамі ўсцелен
І ззяе ярка ў вачах,
Назваў бы проста —
Шлях Гастэлы;
Каб колькі людзі ні жылі,
Увесь зірнуўшы,
Памяталі,
Як мы Радзіму бераглі,
Як мы шляхі ім
Пракладалі.

У вершы П. Панчанкі «Даўгалесце» — глыбокі роздум аб сэнсе чалавечага быцця:

А там цішнем памрэ
у пасцелі,
Праз дзень забудуць пра яго...
А колькі год было Гастэлу,
Калі яго спаліў агонь?
Жыццё прадоўжыў нашым
дзецям

Ён, ахвяруючы сабой,
Ён павялічыў даўгалесце
Сваёй радзімы дарогай,
Гадамі шлях яго не мерце,
Я іх лічу — не палічу,
Ягоны лёс цяпер — бяссмерце:
Гастэла жыў па-лічы.

Заслугувае ўвагі вопыт мастацкага асэнсавання гераічнага лёсу гастэлаўцаў паэтамі маладзёжнага пакалення (С. Бель, В. Жуковіч і інш.).

У баях і паходах спасцігалі савецкія паэты вобраз Гастэлы, воіна-патрыёта, інтэрнацыяналіста. І сёння з вялікай шчодрасцю савецкая шматнацыянальная паэзія разгортвае багаце назваў твораў, імёнаў аўтараў, якія маюць непасрэдна адносіны да тэмы Гастэлы і гастэлаўцаў. Вядома, сустракаюцца сярод вершаў і дэкларацыйныя, рытарычныя, аднак большасць з іх уласцівы высокаму лад, глыбока асабісты і даверлівы інтанацыі.

Вершы аб Гастэле — сімвал вечнай памяці аб героях вайны, іх доблесці і гераізме.

Міхась НЯХАЙ.

рацыянальны шлях вядзення даследаванняў, пазбегнуць пэўных памылак пры вызначэнні той або іншай з'явы.

Атрыманая пры раскопках звесткі пра мінулае Старога замка ствараюць падставы для вырашэння пачасовых пытанняў у працы архітэктараў. Інфармацыя археалагічных раскопак ляжыць у аснове распрацоўкі рэканструкцый забудовы на замчышчы ў розныя перыяды: канец Х ст., другая палова XII ст., XIII ст., мяжа XIV і XV ст., XVI ст. і г. д. Гэта ў спалучэнні з дадзенымі натуральных даследаванняў і пісьмовых крыніц дазваляе знайсці найбольш рацыянальнае рашэнне ў стварэнні праекта. Казачь пра канчатковы яго варыянт яшчэ рана: распрацоўка праектнага рашэння знаходзіцца яскраў у найбольш адказнай і складанай даследчыцкай стадыі.

Пачынаючы раскопкі ў Круцінскім замку, у правядзенні якіх, дарэчы, прыняла ўдзел гродзенская археалагічная група, узначаленая М. Ткачовым, згадваліся раскопкі, праведзеныя ў 1977—1980 гг. у Лідскім замку. Абодва збудаванні ўзведзены ў адзін перыяд і аналагічныя па архітэктурна-планіровачных азнаках. Натуральна, што матэрыялы, знойдзеныя за неабходнага, у Лідзе, маглі стаць аналагамі для круцінскіх знаходак. Так, зрэшты, і было, і, разам з тым, знойдзенае летась у Крэве па колькасці перакрывае матэрыялы з Лідскага замка за 2—3 гады. Апроч таго, некаторыя тыпы круцінскіх гаршковых кафляў XIV—XV стст. істотна дапаўняюць схему развіцця гэтых вырабаў, складзеную па матэрыялах раскопак Лідскага замка. У Крэве знойдзены новыя віды гаршковых кафляў, невядомыя па матэрыялах Лідскага замка.

Каб ахарактарызаваць хоць бы каротка керамічны посуд, знойдзены ў Круцінскім замку, спатрэбілася б не адна старонка ўборыстага тэксту. Сярод вырабаў вылучаюцца глазурованыя біклягі, талеркі, кубкі XVII ст. Усе яны пакрытыя зялёнай глазурай. Апроч усяго, вырабы аздабляліся лінейным або хвалістым арнамантам.

Тут жа знойдзены наканечнікі стрэлаў, цэлая звязка ключоў XVII ст, фрагменты дзюх цаглян складанай стрэлападобнай формы, што можа сведчыць аб перакрыцці скляпенняў у вежах памяшкання на нявюрах, скрабніца XVI ст. і іншыя металічныя вырабы.

Каля гадоўнай Княжацкай вежы месціліся драўляныя будыны, у якіх жыў гарнізон і дворня. Ад іх прасочаны каменныя падмуркі, рэшткі драўлянай падлогі, поды печы, асобныя элементы канструкцый драўляных сцен.

Матэрыялы раскопак дазваляюць пацвердзіць наша ранейшае меркаванне аб большай, у параўнанні з Лідскім, вартасці Круцінскага замка. Ужо першапачаткова збудаванне было задумана як княжацкая рэзідэнцыя. Жылыя памяшканні маглі размяшчацца ў кутняй Княжацкай вежы, што засведчыў яшчэ Мікола Шчакацін. Тое ж можна гаварыць і грунтуючыся на сведчаннях беларускіх летапісцаў, у якіх паведамляецца, што скопленнага ў

1382 г. Ягайлам вялікага князя Кейстута пасадзілі «У твержу», «твердзу» або «вежу», што ва ўсіх выпадках азначае вязніцу пад вежай, а праз пэўны час арыштаванага князя вялікага Вітаўта змясцілі «за стражою» ўжо «в комнате», а «жонкам двема прозволена было ходити до комнаты (у «Летапісе Рачынскага» — камора), і княгіню з ним посадили, а положивши их вон выхоят, а сторожа завжды около была». Па сутнасці з Круцінскага замка пачынаецца развіццё новага тыпу мураваных пабудов — палацава-замкавых комплексаў, у якіх паступова ўсё большая ўвага надаецца жылым і гаспадарчым пабудовам, што прывяло ў другой палове XVI ст. да іх поўнага дамінавання над функцыямі абароны, ускладненымі з гэтага часу на бастыённыя ўмацаванні.

У Лідскім замку мураванае жыллё з'явілася ў канцы XIV ст. Гэта быў час, калі ў Валікім княстве Літоўскім, як і на суседніх саюзных тэрыторыях, рыхтаваліся да рашаючай бітвы з крыжакімі. У ходзе падрыхтоўкі ўзмацняліся і абароназдольнасць дзяржавы: праводзілася рэарганізацыя старых замкаў, будаваліся новыя. Фартыфікацыйнымі функцыямі надзяляліся не толькі магутныя замкі. Добра вядомы на Беларусі і тып культурных пабудов, прыстасаваных для абароны: цэрквы ў Сырновічах і Мураванцы, касцёл у Камаях, пратэстанцкі храмы ў Смагроні, Койданаве, Асташыне. Новыя даследаванні прыносяць і новыя звесткі пра такія збудаванні. Летась пачалася распрацоўка праекта рэстаўрацыі і прыстасавання былога кляштарна-францыскаўскага ў Гальшанах, у якім мяркуецца размясціць адрытае захаванне фондаў Дзяржаўнага мастацкага музея БССР.

Варта адзначыць, што такі падыход да выкарыстання помнікаў архітэктурны варты ўхвалы. Ужо неаднойчы вялася гаворка (пра гэта таксама пісалася і на старонках «Літаратуры і мастацтва») аб перапоўненых каштоўнымі матэрыяламі музейных фондах. Цяжкасці з іх паказам звязаны ў першую чаргу з абмежаванай экспазіцыйнай плошчай. Спачатку Дзяржаўны музей БССР, а зараз і Дзяржаўны мастацкі музей распачалі актыўна выкарыстоўваць для размяшчэння экспанатаў помнікі дойлідства, няхай яны і далёкавата знаходзяцца ад «метраполіі». Так узніклі новыя музеі ў Заслаўі, Раўбічах, праводзіцца аднаўленне дома Ваньковічаў у Мінску, дзе размесціцца музей гарадскога быту XIX ст. Дайшла чарга і да гальшанскага кляштара.

Вывучэнне Круцінскага замка паказала, што ён шмат у чым падобны да Гальшанскага: па кутах жылога корпусу знаходзіліся дзве шматгранныя вежы, пры ўзвядзенні помніка ўжываўся той жа будаўнічы матэрыял, выкарыстоўваліся тыя ж будаўнічыя прыёмы. Апроч таго, устаноўлена, што першапачаткова будынак касцёла на пэўна меў адзін неф. За абрысы яго прамавугольнага плана выступалі дзве заходнія вежы і трансепт. Гэта дае падставу меркаваць, што барочная пабудова папярэднічала больш ранняй. Зв'язаны матэрыялы археалагічных раскопак са звест-

намі пісьмовых крыніц, можна выказаць меркаванне пра размяшчэнне на гэтым месцы пратэстанцкага храма.

Нямала пабудов мінулага загінулі пры розных абставінах. Сёння на шляху вывучэння дойлідства, традыцый будаўніцтва неацэннае значэнне мае даследаванне страчаных збудаванняў, што дазваляе, часам, запоўніць нестачыны звены ў ланцугу развіцця архітэктурны. Шэраг цікавых адкрыццяў быў зроблены пры даследаваннях езуіцкага калегіума XVII ст. у Пінску. У леташнім сезоне вывучалася тэорыя, дзе некалі месцілася «зімовая царква», перабудаваная на пачатку XIX ст. з колішняй аптэкі пры калегіуме.

Рэшткі аптэкі ўдалося прасачыць на даволі невялікай глыбіні. Ад пабудовы ацалелі ніжняя частка муроў, побач залягаюць завалы будаўнічых матэрыялаў, што ўтварыліся пры разбурэнні будынка. Як сведчыць характар цэглы, ужыванай пры будаўніцтве, аптэка была ўзведзена ў другой палове XVII ст.

Апрача знаходак, звязаных непасрэдна з будаўніцтвам, выяўлена немалая колькасць рэчаў, што дазваляюць пашырыць звесткі пра матэрыяльную культуру сярэднявечча. Асабліва цікавае ўзляе кафля канца XVI — пачатку XVIII ст. Многія яе віды трапіліся нам і пры ранейшых даследаваннях у Пінску. Новыя ж знаходкі даюць магчымасць правесці аднаўленне вырабаў як графічна, так і ў матэрыяле.

Найбольш раннімі знаходкамі каля калегіума з'яўляюцца фрагменты керамічных гаршкоў X ст. Асабліва значная іх колькасць прыпадае на XI—XII стст. Пры гэтым, у адным з раскопаў прасочаны рэшткі нейкага вытворчага комплексу, магчыма, ганчарнай майстэрні. Але больш дакладнае вызначэнне знаходкі можна будзе даць пасля правядзення далейшага вывучэння гэтай тэрыторыі.

Плённымі былі даследаванні, праведзеныя ў гістарычных частках гарадоў. Найперш варта спыніцца на вывучэнні горада Мсціслава. Нашы раскопкі тут праводзіцца з 1981 г. і штогод да немалых папярэдніх сведчанняў высокага майстэрства мсціслаўскіх рамеснікаў дадаюцца матэрыялы. У выніку леташніх раскопак удалося канчаткова вызначыць межы гарадскога пасада XII—XIII стст. На яго тэрыторыі знойдзена кераміка з клеймамі, фрагменты шклянных бранзалетаў, цыліндрычныя зямкі, касцяныя грабенчыкі. Вялікую цікавасць узялі прасцяяна-сігнет XVII ст. з манаргамай ўладальніка. Ён з'яўляецца, бадай што, адной з першых такіх знаходак на Беларусі пры археалагічных раскопках, хоць у пісьмовых крыніцах і літаратуры такія прасцяяныя згадваюцца неаднаразова.

Сезон 1985 г. стаў найбольш удалым на знаходкі з тэрыторыі магілёўскага Мікольскага манастыра XVII ст. Знойдзены фрагменты тэракотавых і зялёнапаліваных кафляў з чатырохчасным сіметрычным арнамантам розных тыпаў, з выявамі львоў, з геральдычнай

арнаментыкай. Апошнія, дарэчы, з'яўляюцца даволі рэдкімі знаходкамі для Магілёва, што вытлумачваецца сацыяльным складам гараджан (рамеснікі і гандляры не мелі гербаў) у познім сярэднявеччы, і трапляюцца пакуль толькі на тэрыторыі Мікольскага манастыра. Найбольшай колькасцю вызначаюцца сярод знаходак фрагменты і амаль цэлыя вырабы керамічнага посуду.

У сувязі з высокім узроўнем развіцця керамічнай вытворчасці на Магілёўшчыне даўно ўжо цэпліцца думка пра неабходнасць стварэння музея керамікі, у якім былі б прадстаўлены матэрыялы не толькі магілёўскіх і мсціслаўскіх майстроў. Для гэтай мэты добра маглі б прыдацца будыны комплексу Мікольскага манастыра.

Не менш «прадстаўнічыя» былі і знаходкі з Нясвіжа. Найперш варта згадаць, што многія віды кафлі, керамічнага посуду амаль поўнасцю падобныя да аднаціпных знаходак з Міра. На аснове падабенства іх з такімі ж матэрыяламі з другіх суседніх тэрыторый можна выдзеліць рэгіён, у які ўваходзяць Гальшаны, Ліда, Мір, Нясвіж, дзе керамічная вытворчасць характарызуецца сроднацю традыцый у аздабленні вырабаў і іх форм. І разам з тым, у Нясвіжы трапіліся паасобныя фрагменты ічачыныя, якія маюць аналогіі на тэрыторыі Палесся.

Але асабліва цікавае мелі для нас датаваны старажытныя напаставанні ў розных частках горада. Здавалася б, пра Нясвіж назапашана нямала звестак. На самой жа справе, калі пачаць унікаць у асабліваці развіцця горада, яго планіровачную структуру, не кажучы ўжо пра матэрыяльную культуру, то тут больш пытанняў, чым адказаў. І значнае месца ў іх выязьленні займае археалогія. Даследаванні ў раёне былой Гандлёвай плошчы паказалі, што найбольш раннія матэрыялы тут адносяцца да XV ст. Асноўная ж тоўшча культурнага пласта адкалася ў другой палове XVI — першай палове XVIII ст. Значыць, горад, дзе месціцца яго гістарычнае ядро, узнік параўнаўча нядаўна. З канца XVI ст. пачалі назапашвацца пласты ў частцы горада, дзе месціцца комплекс кляштара бенедыктынак, узвядзена яго прыпадае на канец XVI ст. Неабходна сказаць, што побач захаваліся рэшткі гарадскіх абарончых валоў гэтага ж часу. Тут, дарэчы, памылкова лакалізавалі «старажытнае гарадзішча», якое, атрымліваецца, трэба шукаць у іншым месцы. Рэшткі гарадской фартыфікацыі маюць неацэннае значэнне як помнік абарончага дойлідства позняга сярэднявечча. На Беларусі іх ацалелі літаральна адзікі. У Нясвіжы абарончы вал захаваўся найбольш поўна. Часта падобныя збудаванні трапілі ў поле дзейнасці «яе вялікасці ўрабіцкі», што адмоўна паўплывала на іх захаванне. Варта згадаць, што значная частка нясвіжскага вала была расіпаная ў XIX ст. Але ў канцы таго ж стагоддзя гарадскія ўлады паставілі пытанне пра захаванне іх рэшткаў, што і ўратавала гэтую частку ўмацаванняў ад поўнага знішчэння. Абарончы вал у Нясвіжы знаходзіцца ў зоне, якая вольна ад гарадской забудовы. Да таго ж, на падставе гістарычных крыніц і натуральных даследаванняў ёсць магчымасць правесці рэканструкцыю гарадской фартыфікацыі. Зараз, да-

рэчы, распрацаваны праект рэгенерцыі гістарычнай часткі Нясвіжа (архітэктары Г. Босак, А. Дарэнікі, Т. Муцапалава, А. Трухін, гісторык В. Кукуня, Л. Чарняўская).

Прадаўжаліся раскопкі ў Мазыры і Лідзе. Даследаванні на Мазырскім замчышчы (гара Камунараў) можна лічыць закончанымі. Хоць за доўгія стагоддзі існавання помніка культурныя пласты на ім былі моцна пашкоджаны, але карпатлівай працай удалося выявіць і даследаваць ацалелыя іх часткі. Тым самым стварылася магчымасць хоць бы адносна вызначыць планіроўку на замку, а таксама даць характарыстыку матэрыяльнай культуры помніка як у познім, так і ў раннім сярэднявеччы.

На тэрыторыі Лідскага замка прадаўжаліся вывучэнне участкаў культурнага пласта, якія трапляюць у зону вядзення рэстаўрацыйных работ. Іх правядзенне на замку набліжаецца да завяршэння. У хуткім часе пачынаецца ажыццяўленне праекта прыстасавання помніка пад музейна-тэатральны комплекс. У сувязі з гэтым асабліва актуальным стала пытанне давадзнення да канца даследчых работ, якія павінны даць адказ на нявырашаныя пытанні па гісторыі замка...

Мы пералічылі толькі некаторыя пытанні, якія даваліся вырашаць архітэктурна-археалагічнай экспедыцыі рэстаўрацыйных майстроў, далі характарыстыку толькі невялікай частцы матэрыялаў, знойдзеных пры раскопках. У выніку праведзеных раскопак значна пашырыліся нашы веды пра мінулае народа. На падставе новых матэрыялаў ствараецца магчымасць не толькі паказаць ступень развіцця таго або іншага віду рамства, не толькі ілюстраваць знаходкамі жыццё нашых продкаў, але рабіць і больш глыбокія вывады: вызначаць рэгіянальны асаблівасці розных тэрыторый Беларусі, грунтуючыся на характэрных рысах вытворчасці пэўных рэчаў, і, разам з тым, гаварыць пра аднасць культурных традыцый на нашых землях у мінулае. Перад пачаткам леташняга паловага сезона, як, зрэшты, і раней, ставілася задача па максімальным практычным прымяненні атрыманых пры раскопках звестак і матэрыялаў. Літаральна ўсе даследаванні так або інакш мелі дачыненне да распрацоўкі праектаў рэстаўрацыі помнікаў або рэгенерцыі гарадоў. Частка матэрыялаў адрасавана і можа быць выстаўлена ў экспазіцыях музеяў.

Неўзабаве пачнуцца шырока-маштабныя даследаванні Верхняга горада ў Мінску, з гэтай распрацоўкі праектаў рэстаўрацыі плануецца правесці вывучэнне помнікаў дойлідства ў Гнезне, Сырновічах, Магілёве, Полацку, будучы прадоўжаны раскопкі ў Гродне, Крэве, Нясвіжы, Мсціславе. Значыць, яшчэ нейкія таямніцы будучы разгаданы.

І. ЧАРНЯЎСКІ, начальнік аддзела археалагічных даследаванняў,
А. ТРУСАЎ, намеснік начальніка Навукова-даследчага практнага бюро,
А. КУШНЯРЭВІЧ, малодшы навуковы супрацоўнік БелСНРВА «Белрэстаўрацыя».

БУДЗЕ СВЯТА ТРАДЫЦЫЙНЫМ

Гукамі духавых аркестраў і баянаў, урачыстых маршаў і лірычных песень, маладымі галасамі поўнілася Белавежская пушча. Сюды, у заповітны край, прыйшло свята — Усесаюзны фестываль салдацкай песні. Яно праводзілася па ініцыятыве Міністэрства

Заслужаная артыстка РСФСР В. Талкунова.

Артыст Д. Хачацян.

Заслужаны артыст БССР Я. Еўдакімаў.

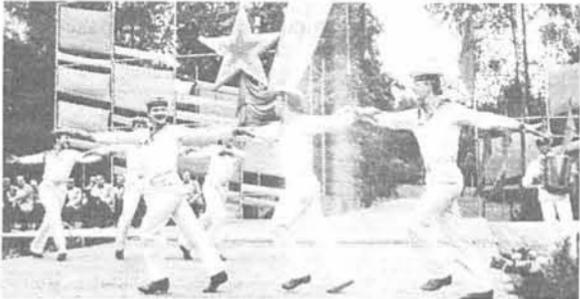
Акцёр тэатра і кіно М. Карычанцаў.

Ганаровыя госці фестывалю — удзельнікі абароны Брэсцкай крэпасці.

Спяваюць курсанты Разанскага вышэйшага панетран-дэсантнага каманднага вучалішча.

Выступленне ансамбля Талінскага матроскага клуба.

Выхаванцы Маскоўскага вярхоўнага музычнага вучалішча.

На сцэне ансамбль «Верасы».

абароны СССР, Галоўнага Палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту, Саюзаў пісьменнікаў і кампазітараў, Цэнтральнага тэлебачання. Паглядзіце на гэтыя здымкі: колькі розных уражанняў падарыў глядачам заключны канцэрт фестывалю, дзе поруч з удзельнікамі армейскай самадзейнасці выступілі і госці — папулярныя артысты-прафесіяналы.

Тэкст і фота
А. ДЗМІТРЬЕВА.

з 23 па 29 чэрвеня
23 чэрвеня, 15.55
КАМПАЗИТАР ВІКТАР ПОМАЗАУ.
23 чэрвеня, 20.10
ДРУГІ УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ
НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ.

Канцэрт народнага эстрадна-сімфанічнага аркестра Баранавіцкага гарадскога Палаца культуры.
23 чэрвеня, 21.40

«НА ЭКРАНЕ — ДЭБЮТ».
Абдуцэца знаёмства з кароткаметражнымі мастацкімі фільмамі, створанымі маладымі кінематографістамі — «Халады ў пачатку вясны» па матывах апавядання А. Кудраўца (рэжысёр В. Урагаў) і «На зыходзе дня» паводле аднайменнага апавядання А. Дударова (рэжысёр С. Шульга).
24 чэрвеня, 16.05

СПАДЧЫНА. «КАВАУ ПАУЛЮК БАГРЫМ».

Гледачы пабываюць у музеі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга калгаса «Перамога» Баранавіцкага раёна, дзе беражна захоўваецца сапраўдны шэдэўр кавальскага рамства — вялікія каваны кандэлябр, зробленыя рукамі паэта Паўлюка Багрыма. Пра сваю пошукавую работу раскажа мастак С. Свістунювіч.
24 чэрвеня, 19.50

НАРОДНЫ АРТЫСТ БССР МІКАЛАЙ ЯРОМЕНКА.

Да 60-годдзя з дня нараджэння.
25 чэрвеня, 19.50
«РОДНАЕ СЛОВА».

Кожная назва населенага пункта нашай рэспублікі — гэта і гісторыя і наш моўны скарб. Як мы абыходзімся з гэтым сваім моўным скарбам? Ці усё тут у парадку? На гэтыя і іншыя пытанні вы пачуеце адказ у перадачы.
26 чэрвеня, 18.30

«ГАРМОНІЯ І АСЯРОДДЗЕ».
Перадача раскажа аб рэспубліканскай мастацкай выстаўцы.
26 чэрвеня, 19.50

«ВЯСЕЛЫЯ МУЗЫКІ».
Канцэрт эстраднага ансамбля Дома культуры камвольнага камбіната.
27 чэрвеня, 19.50

«НА ПРЫНІМАНСКІХ ПРАСТОРАХ».
Абдуцэца знаёмства з маладой паэтэсай Галінай Самойла і народным майстрам А. Г. Кавалеўскай.
28 чэрвеня, 9.45

МЫ І НАША КІНАКАМЕРА.
Расказ аб новых работах кінаамаатараў рэспублікі.
28 чэрвеня, 11.15

«СЛОВА — ПАЗІІІ».
Паэтэса Ніна Загорская прачытае свае новыя вершы.
28 чэрвеня, 13.00

«СІРАНО».
Спектакль Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР.
28 чэрвеня, 16.25

КАНЦЭРТ БУДАШКІНА.
Тэлеанарыс пра саліста камерна-інструментальнага ансамбля Беларускага тэлебачання і радыё Леаніда Чарняка.
28 чэрвеня, 17.20

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ.
29 чэрвеня, 19.50

ІГРАЕ АРКЕСТР ЭСТРАДНАЙ МУЗЫКІ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАўНАЙ КАНСЕРВАТОРЫІ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА.

А Б'Я В Ы

БЕЛАРУСКАЯ
ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАЎ
ДЗЯРЖАўНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ
ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС
НА ЗАМЯШЧЭННЕ
ВАКАНТНАЙ ПАСАДЫ
ПРАФЕСАРСКА-
ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ
ДЛЯ АСОБ, ЯКІЯ МАЮЦЬ
МІНСКУЮ ПРАПІСКУ:

кафедра тэорыі музыкі — дацэнт (1).
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы, згодна палажэнню аб конкурсе, накіроўваць на імя рэктара на адрас: г. Мінск, 220030, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42, 22-96-71.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП,
Мікола ГІЛЬ (намеснік: галоўнага рэдактара),
Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ,
Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Уладзімір
НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА,
Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ,
Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэляў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 05774.

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музыкі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы ў двух экзэмплярах.
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.